पञ्चवर्षीय शिक्षा क्षेत्र योजना

Five Year's Education Sector Plan

(२०७८/०७९-२०८२/०८३

महाबु गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

गैंडाबाज, दैलेख

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

प्रकाशन समिति

प्रकाशन : वर्ष २०७९

योजना निर्माण समिति

संयोजक : श्री जगतबहादुर हमाल (सामाजिक विकास शाखा)
सदस्य : श्री सन्तोषप्रशाद काफ्ले (प्राविधिक सहायक)
सदस्य : श्री सरिताकुमारी गुरूङ्ग
सदस्य : श्री मात्रिका आचार्य
सदस्य : श्री सर्बानन्द जैसि
सदस्य : श्री खगेन्द्रबहादुर थापा
सदस्य : श्री प्रकाश बुढा
सदस्य : श्री नवराज शाही
सदस्य : श्री हस्त रावल
सदस्य : श्री ईन्द्रबहादुर खत्री
सदस्य सचिव : श्री कृष्णबहादुर वली (शिक्षा शाखा प्रमुख)

प्राविधिक सहयोग : श्री तेजप्रकाश रिमाल (EGRP-II)

सम्पादन

श्री भलाराम पंगाली : (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)
श्री कृष्णबहादुर वली : (शिक्षा अधिकृत)

प्रकाशक : महाबु गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
गैंडाबाज, दैलेख

फोन नं. : 9848062872
Website : www.mahabumun.gov.np
E-mail : info@mahabumun.gov.np

मुद्रण : भवानी छापाखाना (डिजिटल कलर प्रिन्टर्स)
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत (फोन नं. ०८३-५२१६१५)
E-mail: pressbhawani@gmail.com

दुइ शव्द

असल र गुणस्तरीय शिक्षाले व्यक्ति, परिवार, समाज र राष्ट्रको विकासका लागि अतुलनिय भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ। सही र वास्तविक योजनाले मात्र शैक्षिक विकासलाई गति दिन्छ र गन्तव्यसम्म पुर्‍याउने काम गर्दछ। नेपाल सरकारले तय गरेको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तथा कर्णाली प्रदेश सरकारले तयार पारेको नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजनासँगै तादाम्यता मिलाउने गरी यस गाउँपालिकाले पनि वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण र समिक्षा गर्दै आगामी शैक्षिक विकासका कार्यक्रमहरु समावेश गरी यो पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना तयार पारेको छ। जसलाई आगामी शैक्षिक सत्र २०७९ सालको वैशाखदेखि कार्यान्वयन गरिनेछ।

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहमा स्थापित गरेसँगै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको सञ्चालन, रेखदेख, व्यवस्थापन तथा नियमन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको काँधमा आएको छ । संवैधानिक व्यवस्था भएबमोजिमको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्ति गर्न पाउने मानिसको नैसर्गिक अधिकारलाई संरक्षण गर्नका लागि यस गाउँपालिकाले विभिन्न शैक्षिक कार्यहरु गर्दै आएको छ र ति कार्यहरुलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागि यस योजना तयार पारिएको छ। शिक्षाको कार्य व्यक्तिलाई गुणस्तरीय शिक्षामार्फत शिक्षित र सचेत बनाउदै सीपयुक्त दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गरी समाज र राष्ट्रलाई विकसित बनाउनु हो। असल र गुणस्तरीय शिक्षाबिना सुन्दर र समृद्ध देशको परिकल्पना गर्न सकिदैन। त्यसैले व्यक्ति, परिवार, समाज र राष्ट्रको समुनन्त विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकतामा राख्ने गरी यस गाउँ शिक्षा योजनाले लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवम् त्यसका आधारमा अनुमानित बजेट सहित शैक्षिक क्रियाकलापहरु तय गरेको छ। जसले गर्दा यस योजनालाई महावु गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र सुधार र विकासको एक महत्वपूर्ण कोशेढुङ्गा मान्न सकिन्छ।

महावु गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक विकास तथा सुधारका लागि तयार पारिएको यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना (२०७८/०७९-२०८२/०८३) ले शिक्षाका विभिन्न उपक्षेत्र अन्तर्गत शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको पहुँच तथा प्रभावकारिता, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विकास, विद्यालय व्यवस्थापन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र प्रयोग, आपतकालिन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा प्राप्तिको निरन्तरता, शैक्षिक गुणस्तर सुधार, नियमित विद्यालय अनुगमन, सुपरिवेक्षण, अवलोकन, पृष्ठपोषण र मूल्याङ्कन, शैक्षिक जनशक्तिहरुको क्षमता विकास तथा पेशाप्रतिको लगाव, गुणस्तरीय पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा सन्दर्भ सामग्री एव शैक्षिक सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्थापन र प्रयोग, समयानकुलको अनौचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ जस्ता महत्वपूर्ण विषयवस्तुलाई समावेश गरेको छ। संवैधानिक व्यवस्था अनुरुपको नि:शुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा एव निशुल्क माध्यमिक शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि महावु गाउँपालिका निरन्तर रुपमा प्रतिवद्ध र क्रियाशील हुदै आएकोमा यस योजनाले उक्त कार्यका लागि थप महत्वपूर्ण सहयोग गर्ने अपेक्षा लिएको छु। यस शिक्षा योजनाले गाउँपालिकाको समग्र शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, गाउँ शिक्षा समिति, विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ र अभिभावकलाई थप जिम्मेवार र सक्रिय बनाउदै सम्पूर्ण शैक्षिक सरोकारवालहरूको भूमिका र जिम्मेवारी सशक्त हुन मद्दत गर्ने विश्वास लिएको छु।

महावु गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई योजनावद्ध र प्रभावकारी बनाउनका लागि तयार पारिएको यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजनाको निर्माणमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरु, गाउँ शिक्षा समितिका पदाधिकारी ज्यूहरु, शिक्षा शाखाका राष्ट्रसेवकहरु, शिक्षा कार्दलका सम्पूर्ण पदाधिकारी ज्युहरु, राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम दोस्रो, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरु,विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरु, आम अभिभावक , विद्यार्थी वर्ग लगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुलाई हृदय देखि नै धन्यबाद दिन चाहन्छु। साथै यस योजनामा समावेश भएका सम्पूर्ण शैक्षिक कार्यक्रमहरुको सफल कार्यान्वयनका लागि हरपल सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता सहित आम सरोकारवालाहरु सबैमा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न हार्दिक अपील गर्न चाहन्छु।

धन्यवाद !

जंगबहादुर शाही
अध्यक्ष
महाबु गाउँपालिका, दैलेख

दुइ शव्द

यस महाबु गाउँपालिकाको शिक्षा तर्फको पञ्चबर्षिय गाउँ शिक्षाक्षा योजना निर्माण भएकमा अत्यन्तै खुसि भएको छु । Buttom up planning Approach बाट सरोकावालाहरुको सहभागितामा गाउँ शिक्षा योजना निर्माण गरी स्रोत साधनको बहुउपयोग गरी बालबालिकामैत्री गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न निकै उपयोगि हुने र आगामी दिनहरुमा यो आवधिक योनजालाईमार्ग दर्शनका रुपमन लिई सिमित स्रोत साधनको न्यायोचित बितरण वाँडफाँड गरी अधिकतम उपलब्धी हाशिल गर्न कोशेढुङ्गा साबित हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु । महाबु गाउँपालिकामा सबै बिद्यालयहरु बाट देशको लागि आबश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा सहयोग पुग्नेछ । संघिय संरचना अनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ दफा ११ को ज वमोजिम आधारभूत तह र माध्यमिक तहको शिक्षा व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई जिम्मा भएकोले शैक्षिक प्रशाशन ब्यवस्थापन र शैक्षिक योजना लाई व्यवस्थित गर्नका लागी आवधिक योजनाको अपरिहार्यता महशुस गरी गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति प्रदान गर्न गराउन यो आबधिक योजनाको रुपमा विकास गरी मिति २०७८।११।०२ गतेको गाउँ कार्यपालिकाको बैठक बाट पारित गरी कार्यानन्वयमा लैजानको लागि स्वीकृत प्रदान गरिएको छ । स्थानीय सरकार गाउँपालिमामा क्रियाशिल गैरसरकारी संघ संस्था सार्बजनिक र निजि विद्यालयहरुले समेत यसै योजनाका लक्ष्य उद्देश्य र कार्यक्रमहरु प्रभावकारीरुपमा कार्यान्वयनमा अपेक्षित सहकार्य र सहयेग गर्नु हुनेछ भन्ने पूर्ण विश्वास राख्दछु ।

धन्यवाद !

प्रेमकुमारी बुढा
उपाध्यक्ष
महाबु गाउँपालिका, दैलेख

दुइ शब्द

नेपालको संविधानको धारा-३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई मौलिक हकको रुपमा आधारभुत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ। त्यस्तै संविधानको अनुसुची ८ मा आधारभुत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र परेको उल्लेख गरेको छ। संविधान र कानूनले अंगिकार गरेको व्यवस्थालाई आत्मसाथ गर्दै समाज परिवर्तनको वहाक भनेकै शिक्षालाई समय सापेक्ष, वैज्ञानिक, सीपमुलक, रोजगारमुलक बनाउदै "समृद्ध महाबुः सुखि महाबु बासि" को परिकल्पनालाई साकार रुप दिदै समाजवाद उन्मुख राष्ट्रनिर्माणको बलियो आधारको रुपमा शिक्षालाई विकास गर्दै लैजानु आजको आवश्यकता हो। राज्यले अर्न्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा गरेका प्रतिवद्धता, दिगो विकासको लक्ष्य, पन्ध्रौं योजना, कर्णाली प्रदेशको पञ्चवर्षिय योजना, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना लगायतका मुल नीतिलाई आधार वा मार्गदशर्कको रुपमा लिई महाबु गाउँपालिका, दैलेखको ५ वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना तयार गर्न लागिएकोमा खुसि लागेको छ।

यसै सन्दर्भमा महाबु गाउँपालिका दैलेखको शैक्षिक प्रणालीलाई सहज र व्यवस्थित रुपमा संचालन गर्नका लागि सबैभन्दा पहिला विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेका बालवालिकाहरुलाई विद्यालयभित्र ल्याउनु, विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु, सिकाई उपलव्धी वृद्धि गर्नु, प्रविधिमैत्री शिक्षा, विद्यालयमा सुशासन, शिक्षकहरुको क्षमता विकास, भौतिक पूर्वाधारका संरचना निर्माण र शिक्षामा अधिकतम लगानी वृद्धि गर्नु जस्ता कुराहरुलाई अग्रस्थानमा राख्नु जरूरी देखिएको छ। राष्ट्रियस्तरमा वनेका योजनाले ग्रामिण तहका पक्षहरुलाई समेटन नसकेकै कारण हाल संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सरकारले साझा र एकल दुवै अधिकारको रुपमा बोध गरी नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजनाको निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता देखिन्छ। यस गाँउ शिक्षा क्षेत्र योजना पूर्णरुपमा कार्यान्वयन गरि महाबु गाउँपालिकालाई ५ वर्षमा यसले लिएका लक्ष्य र उद्देश्य पुरा भई शैक्षिक गन्तव्यको रुपमा विकास हुने कुरामा विश्वस्त रहेको छु। यस महाबु गाउँपालिका क्षेत्रको शिक्षा क्षेत्र विकास योजना निर्माणका क्रममा केही कुराहरु छुटेका वा दोहोरिका पनि हुन सक्दछन्, योजना कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका विभिन्न समस्याको समाधान गर्दै प्राप्त हुन आएका सकारात्मक सुझावहरुलाई समेत समेटदै पूर्णरक कार्यान्वयनको लागि शुभकामना व्यक्त गर्दछु। यस कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने शिक्षा, यूवा तथा खेलकुद शाखा, संस्थागत सहयोग गर्ने प्रारम्भिक कक्षा पढाई कार्यक्रम, जिल्ला शाखा, दैलेख तथा व्यक्तिगतरुपमा सहयोग गर्नु हुने सबै तह र तप्काका सहयोगी मनहरुलाई हार्दिक धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्न गर्दछु।

धन्यवाद !

.....

भलाराम पंगाली
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
महाबु गाउँपालिका, दैलेख

दुइ शव्द

शिक्षा निरन्तर चलिरहने प्रकृया हो। शिक्षा विकासको आधारस्तम्भ हो। शिक्षाको विकासविना देश विकास सम्भव छैन। शिक्षाबाट नै समाज रुपान्तरण सम्भव छ। महाबु गाउँपालिकाले शिक्षाको विकास व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने सवालमा पनि प्रयासरत र उत्तिकै चिन्तनशील छ। शिक्षा क्षेत्रको विकास र उन्नयन कसरी गर्ने भन्ने सवालमा महाबु गाउँपालिकाले विशेष आयोजनाहरू अगाडि सारेको छ। शैक्षिक गुणस्तरका साथै आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा सबैलाई अनिवार्य र नि:शुल्क प्रत्याभूति दिलाउन महाबु गाउँपालिका क्रियाशील रहेको छ। शिक्षामा गरिएको लगानीलाई परिणाममुखी बनाउन सबै जिम्मेवार बन्नुपर्ने अहिलेको आवश्यकता हो। यसका लागि पुरस्कार र दण्डको नीति कार्यन्वयन गर्न शिक्षा, युवा तथा खेलुकद शाखा प्रतिवद्ध छ। सबैलाई शिक्षाको पहुँचमा ल्याउन तथा युग सुहाउदो शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न सरोकारवालाको सहभागिता र अपनत्वको खाँचो उतिकै छ।

महाबु गाउँपालिको वास्तविक शैक्षिक अवस्था र आगामी योजनाको रोड म्यापका रूपमा पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ। यसमा महाबु गाउँपालिका क्षेत्रको शिक्षक, विद्यार्थी, नतिजा विश्लेषण, भौतिक अवस्था लगायतका पक्षसँग सम्बन्धित लक्ष्य, रणनीति, कार्यनीति तय गरिएको छ। यसले शिक्षासँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न महत्त्वपूर्ण आधार प्रदान गरेको छ। हचुवाका भरमा बजेट विनियोजन गर्ने प्रवृत्तिको अन्त्य यसले गर्ने विश्वास लिइएको छ।

शिक्षाको यस आवधिक योजनालाई सकेसम्म त्रुटिरहित बनाउने प्रयास गरिएको छ। कुनै त्रुटि फेला परेमा सकारात्मक सुझावको अपेक्षा समेत गर्दछु। गाउँ सभाबाट स्वीकृत गरी महाबु गाउँपालिका शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाद्वारा प्रकाशन गर्न लागिएको यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सक्रिय रहने विश्वाससमेत दिलाउन चाहन्छु। गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसहित सबैलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। आवधिक शिक्षा योजना निर्माणका लागि आवश्यक समन्वय र निर्देशन प्रदान गर्ने सामाजिक विकास समिति संयोजक एवम् 'शैक्षिक पार्श्वचित्र र शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल' संयोजक जगत बहादुर हमाल त्यसैगरी तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्न अहोरात्र खटिने कार्यदल सदस्यहरूलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। शिक्षा योजना निर्माणका लागि प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम (EGRP II) र कार्यक्रमका दैलेख जिल्ला संयोजक श्री तेज प्रसाद रिमाललाई सहयोग सदा स्मरणीय छ।

शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा सल्लाह, सुझाव र आवश्यक तथ्याङ्क प्रदान गरेर सहयोग पुर्याउने विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारी, राजनीतिक दल, वुद्धिजीवि, सबै विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक विद्यार्थी, गाउँपालिकाको विभिन्न शाखा, फाँटमा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारी तथा शिक्षाप्रेमी सबैमा विशेष आभार प्रकट गर्दछु।

धन्यवाद !

.....

कृष्णबहादुर वली
शिक्षा अधिकृत
महाबु गाउँपालिका, दैलेख

कार्यकारी साराँश

कर्णाली प्रदेशको दैलेख जिल्ला अवस्थित महाबु गाउँपालिकाको शिक्षाको द्रुततर उन्नति र विकासको लागि तयार पारिएको प्रस्तुत पञ्चवर्षीय आवधिक शिक्षा योजनामा मुलुकमा भएको राजनीतिक परिवर्तनपछि नेपालको संविधानमा उल्लेखित अनिवार्य र नि:शुल्क शिक्षाको मर्मलाई यस योजनामा समेटने प्रयास गरिएको छ। योजना निर्माण गर्दा दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौं योजना, नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, शिक्षासम्बन्धी सङ्घीय कानुनहरू, कर्णाली प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाको आधारपत्र, गाउँ शिक्षा ऐन एवं केन्द्रीय स्तरमा भएका आयोगका प्रतिवेदन समेतलाई आधार लिइएको छ। यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ, गुणस्तरीय शिक्षा, पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री, विद्यालय व्यवस्थापन, शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास, शिक्षासँग सम्बन्धित सवालहरू, शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि, उच्च शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, संस्थागत क्षमता विकास, लगानी र स्रोत व्यवस्थापन, शिक्षामा कमजोर वर्गको पहुँच, समावेशी शिक्षा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी अलगअलग सवालमा पाँच वर्षको उद्देश्य, रणनीति र कार्यक्रमहरू विस्तृत रूपमा तयार गरिएको छ।

सबैका लागि शिक्षा (२००१-२०१५) का लक्ष्य र उद्देश्य पूरा गर्नका लागि आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ देखि सुरु भएको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (२०६६-०७२) विद्यालय शिक्षाको समग्र दस्तावेजको रूपमा अगाडि ल्याइएको थियो। सो कार्यक्रमको समाप्ति र प्रभावकारीतासँगै आर्थिक वर्ष २०७३/०७४ देखि विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (२०७३/०७४-०७९/०८०) को निर्माण भई कार्यान्वयनको अन्तिम चरणमा छ। यसपश्चात् शिक्षा क्षेत्र योजना (ESP) कार्यान्वयनका लागि यसको मस्यौदा समेत तयार भइसकेको छ। शिक्षा क्षेत्रमा भएको विकन्द्रीकरणको प्रयासको फलस्वरुप एकातिर विद्यालयहरूले आफ्नो विद्यालयको सुधार र रुपान्तरणको लागि पाँच वर्षे विद्यालय सुधार योजना निर्माण गर्नेदेखि लिएर गाउँ वा नगरपालिकाले गाउँ वा नगर शिक्षा योजना र जिल्लाले जिल्ला शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अभ्यास गरियो भने अर्कोतिर नेपाल सरकारले विद्यालय शिक्षाका सबै कार्यक्रमहरू विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामार्फत सर्सत अनुदानका रूपमा स्थानीय तहमा हन्तान्तरण हुँदै आएका छन्। शिक्षक र कर्मचारीको तलब भत्तादेखि नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक, छात्रवृत्ति वितरण, दिवा खाजा वितरण लगायत थुप्रै शीर्षकमा अनुदान नियमित रूपमा विद्यालयहरूलाई प्रदान गरिदै आइएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहले समेत शिक्षातर्फ वित्तीय समानीकरण अनुदान पनि विनियोजन गरी विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको अवस्था छ। महाबु गाउँपालिकामा समेत वित्तीय समानीकरण अनुदान, आधारभूत शिक्षा परीक्षा सञ्चालन र बालबालिकाको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नका लागि सहयोग गर्ने खालका थुप्रै कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएको छ।

गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित सबै सामुदायिक विद्यालयहरूले आफ्नो विद्यालयको सुधार र रुपान्तरणको लागि विगतदेखि नै पाँच वर्षे विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य निरन्तर गरिरहेका छन्। विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच, टिकाउ दरमा वृद्धि, भौतिक पूर्वाधारमा सुधारोन्मुख, विद्यालयमा सूचना प्रविधिको विस्तार, समावेशी र समतामूलक शिक्षा, बालमैत्री विद्यालय र विद्यालय शान्ति क्षेत्र जस्ता पक्षमा उल्लेख्य प्रगति भएको पाइन्छ।

सबै बालबालिकाहरूका लागि सर्वाङ्गीण विकासमा केन्द्रित गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु र अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा र नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधिमैत्री बनाउनु योजनाको मुख्य उद्देश्य हो। यस योजनाले योजना अवधिभर गाउँपालिकालाई पूर्ण साक्षर गाउँपालिका तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक र खुला शिक्षाका माध्यमबाट जीवनपर्यन्त निरन्तर शिक्षाको अवसरहरूको सुनिश्चित गर्ने र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायीक सिप विकासमा सबैको समावेशी र समतामूलक पहँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने समेत उद्देश्य लिएको छ। विद्यालयलाई भय, विभेद र दर्व्यवहार मुक्त तथा विविधता

अनुकूल बनाइ बालबालिकालाई बालमैत्री वातावरणमा सिकाइ क्रियाकलापमा सहभागी हुनसक्ने गरी भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण सुधार गर्ने र आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने कार्य समेत यस योजनाको उद्देश्यमा समेटिएका छन् ।

बदलिंदो परिवर्तन तथा परिस्थितिलाई मध्यनजर गर्दै शिक्षामा समयानुकूल परिवर्तन गर्न जरूरी छ भन्ने महसुस गरेर विद्यालय तहको संरचनामा भएको परिवर्तन एवं आन्तरिक सुशासन, सुधार एवं दक्षतामा अभिवृद्धि गरी गुणात्मक परिवर्तनका कार्यक्रमहरू योजनामा समावेश गरिएका छन् । प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकास गरी यसलाई सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गर्ने र नक्साङ्कनका आधारमा नगरपालिका क्षेत्रभित्र विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने रणनीति योजनाले अगाडि सारेको छ । योजनाले अपनत्त्वको सिर्जना, नेतृत्वको सवलीकरण, शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा सुधार, पेसागत नैतिकताको प्रवर्धन र लगानी अभिवृद्धिद्वारा सार्वजनिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने , गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने गरिब, सुविधाविहीन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना गरी निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी भई उपलब्धी सुधारमा सहयोग गर्न आवश्यक पर्ने सहयोग प्रणाली लागू गर्ने र साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरलाई पेसा एवं व्यवसाय, सामाजिक जीवन र सहभागीतासँग आवद्ध गर्नुका साथै सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको कार्यक्षमतामा सवलीकरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिएको छ । विद्यालय शिक्षामा सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार गरी सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन र नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकास गर्ने पाटो पनि योजनाको मुख्य रणनीतिका विषय बनेका छन् । त्यसैगरी योजनामा आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण परिस्थितिमा पनि विद्यालयको शैक्षिक गतिविधिलाई निरन्तरता दिनका लागि आवश्यक पर्ने संरचनागत एवं मानवीय श्रोत व्यवस्थापन गर्ने र शिक्षासम्बन्धी आवश्यक पर्ने नीति तथा कानुनको तर्जुमा गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने कार्यसँग सम्बन्धित कार्यक्रमहरू पनि समावेश गरिएका छन् ।

योजना बिनाको कार्य गणतव्य बिहीन यात्रा जस्तो हुनेमा सचेत हुदै पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना निर्माण गरिएको हो । महाबु गाउँपालिकाको आवधिक पञ्चवर्षीय योजना निर्माणको तयारी गरेसँगै कोभिड-१९ को दोस्रो चरणको प्रकोप सुरु हुनाले यो कार्यले गति लिन केही समय लागेको थियो । सीमित स्रोत र साधनको प्रयोग गरेर तथा दूरीमा रही सञ्चार गर्ने विभिन्न वैकल्पिक माध्यमसमेत प्रयोग गरी योजना निर्माण प्रक्रियालाई अगाडि बढाउनका लागि सामाजिक विकास समिति संयोजक जगत हमालको संयोजकत्वमा ११ सदस्यीय शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल गठन गरी जिम्मेवारी विभाजन गरिएको थियो । योजनाको तयारी तथा विकास कार्यको समग्र संयोजन गाउँपालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाबाट भएको थियो । योजना निर्माणका लागि सरोकारवालाहरूसँग व्यापक छलफल र अन्तरक्रिया गरिएको थियो । योजनालाई प्रधानाध्यापक बैठक, सामाजिका विकास समिति, गाउँ शिक्षा समिति, गाउँ कार्यपालिकाको बैठकमा समेत छलफल तथा स्वीकृतिको लागि प्रक्रिया पूरा गरी अन्तमा गाउँसभाबाट स्वीकृत गरिएको थियो ।

यस योजनाको अन्तसम्ममा सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने र अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा र नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिक र गुणस्तरमा सुधार हुने अपेक्षा गरेको छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने सबै नागरिकहरूको साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएको हुने योजनाले परिकल्पना गरेको छ । अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूले विशेष शिक्षा र समावेशी शिक्षाका माध्यमबाट उपयुक्त शैक्षिक अवसरहरू प्राप्त हुने र विद्यालयको निरीक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रभावकारी र नतिजामूलक हुने समेत यस योजनाको अपेक्षा गरेको छ । यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि पाँच वर्षसम्म जम्मा जम्मा ३६ करोड, १५ लाख ९ हजार खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसका लागि सङ्घीय सरकारको २७ करोड २१ लाख ९४ हजार, प्रदेश सरकारको ३ करोड, ९९ लाख ५ हजार, स्थानीय सरकारको ४ करोड ४४ लाख १ हजार र सङ्घसंस्थाहरूको ३० लाख तथा अभिभाबक र स्थानिय दाताहरुले ६० लाख रकमको दायित्व निर्धारण गरिएको छ ।

विषय-सूची

विवरण	पेज नं.
परिच्छेद : १ परिचय	१-८
परिच्छेद : २ शिक्षा क्षेत्र योजना	९-३४
२.१ सन्दर्भ र औचित्य	
२.२ दिर्घकालिन राष्ट्रिय सोच	
२.३ स्थानिय तहको दिर्घकालिन सोच	
२.४ लक्ष्य	
२.५ उद्धेश्यहरु	
२.६ रणनितिहरु	
२.७ प्रमुख उपलब्धि सुचकहरु	
परिच्छेद : ३ शिक्षाका क्षेत्रका उपक्षेत्रहरु	३५-१०२
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	
३.२ आधारभूत शिक्षा	
३.३ माध्यमिक शिक्षा	
३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध	
३.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम	
३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री	
३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	
३.८ विद्यालय व्यवस्थापन	
३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	
३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	
३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	
३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि	
३.१३ आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	
परिच्छेद : ४ संथागत संरचना र क्षमता विकास	१०३-१०५
४.१ परिचय	
४.१ बर्तमान अबस्था	
४.२ लक्ष्य उदेश्य	
४.३ रणनितिहरु	
४.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	
परिच्छेद : ५ लगानी स्रोत र स्रोत ब्यबस्थापन	१०६-१०९
५.१ परिचय	
५.२ बर्तमान अबस्था	
५.३ लक्ष्य उदेश्य	
५.४ रणनितिहरु	
५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	

विषय-सूची

विवरण	पेज नं.
परिच्छेद : ६ कार्यन्वयन, अनुगमण तथा मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजिकरण	**११०-११४**
६.१ परिचय	
६.२ वर्तमान अबस्था	
६.३ लक्ष्य उदेश्य	
६.४ रणनितिहरु	
६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	
परिच्छेद : ७ कार्यन्वयन, अनुगमण तथा मुल्याङ्कन, समन्वय र सहजिकरण	**११५-१४८**
७.१ बितिय योजना	
७.१ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका	
सन्दर्भ सामाग्रिहरु	**१४८**
अनुसूचीहरु	**१४९-१५३**
अनुसूची १ शिक्षा योजना निर्माण समितिको विबरण	
अनुसूची २ शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा भएका बैठक कार्यशालामा सहभागिको बिबरण	
अनुसूची ३ गाँपालिका अन्तर्गतका बालबिकास केन्द्र र सहजकर्ताको विवरण	
अनुसूची ४ गाँउपालिका अन्तर्गतका बिद्यालय र प्र अ को विवरण	
अनुसूची ५ गाँउशिक्षा समितिको पदाधिकारीहरुको विवरण	

परिच्छेद १

परिचय

१.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको व्यवस्थापन गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिईएको हुनाले नागरिकको सबैभन्दा नजिकको सरकारका हैषियतले आफ्नो क्षेत्र अधिकार भित्र गुणस्तरिय शिक्षाको प्रबन्ध गर्नु सबै नगरपालिका र गाउँपालिकाहरुको कर्तव्य हुन आएको छ। जननिर्वाचित स्थानीय सरकारबाट नागरिकहरुले आफ्ना बालबालिकाहरुका लागि गुणस्तरिय विद्यालय शिक्षा र सबैका लागि जिवन पर्यन्त सिकाईका अवसरहरुका अपेक्षा राख्नु स्वभाविक पनि हो। शिक्षाले रोजगारी र आयआर्जनका अवसरहरु सिर्जना गरि मानिसको जिवन स्तरमा सुधार ल्याउनुका साथै सामाजिक र साँस्कृतिक विकास मार्फत सभ्य समाजको निर्माणमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएको हुनाले शिक्षालाई गुणस्तरिय बनाउन यसमा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नुपर्छ भन्ने माग पनि बढ्दै गएको छ। शिक्षामा गरिने राष्ट्रिय लगानीको वृद्धिले देशको समग्र विकासलाई नै गतिशिल बनाएको पाईन्छ। युनेस्कोद्धारा प्रकाशित प्रतिबेदन अनुसार सबैका लागि शिक्षाको लक्ष्य हासिल गर्ने हो भनें पछि सबै राष्ट्रहरुले कुल राष्ट्रिय उत्पादनको ६ प्रतिशत र वार्षिक बजेटको २० प्रतिशत शिक्षामा खर्च गर्नुपर्ने सुझाव दिइएको छ। सोहि प्रतिवेदनमा कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १.८ प्रतिशतको लगानी सिकाई सुधारमा लगाउने हो भनें प्रति व्यक्ति आयमा वार्षिक १ प्रतिशतले वृद्धि हुने तथ्य पनि उल्लेख गरिएको छ। यिनै कुराहरुलाई मध्ये नजर गर्दै महाबु गाउँपालिकाले पालिका क्षेत्र भित्र योजना बद्ध रुपमा शिक्षाको विकास गरि समृद्ध महाबु र सुखी महाबु बासी बनाउनका लागि यो गाउँशिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ। यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा देखि माध्यमिक तहसम्मको साधारण तथा प्राविधिक धारका विद्यालय शिक्षालाई व्यवस्थित गरेर सबै बालबालिकाको पहुँच भित्र गुणस्तरिय शिक्षा पुयाउने र शिक्षालाई रोजगारीमूलक, व्यावसायिक र प्रविधियुक्त बनाएर जनजिविकासँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित बनाउने कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन्। शिक्षा एक निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया भएकाले औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित महाबु बासीलाई गरिखाने शिक्षाको प्रत्याभुति दिलाउनका निमित्त जिवन पर्यन्त सिक्ने वातावरणको निर्माणका लागि यस योजनामा कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन्। यसका साथै पालिका क्षेत्रभित्र उच्च शिक्षाको अवस्था, आवश्यकता र सम्भावनाका विषयमा पनि यस योजनामा विषय उठान गरिएको छ। यसमा प्रस्ताव गरिएका सबै कार्यक्रमहरु यस पालिका क्षेत्रभित्रका सबै नागरिकहरुको सरोकारका विषयवस्तु भएकाले सबै नागरिकको प्रत्यक्ष संलग्नता, सहभागिता र सहयोगमा कार्यक्रम संचालन गर्ने गरि योजना निर्माण गरिएको छ।

योजना भनेको भविष्यमा गरिने कामहरुको अनुमान भएको हुनाले योजना निर्माण गर्दा तथ्यहरुमा आधारित भएर गरिने क्रियाकलापहरु र त्यसमा लाग्ने खर्चको अनुमान गरिएको हुन्छ यस्तो योजनालाई कार्यान्वयन गर्नको लागि सम्बन्धित जिम्मेवार निकायहरुको लगनशिलता महत्वपूर्ण हुन्छ। योजनामा प्रस्ताव गरिएका रणनीति र कार्यकलापलाई यथा समयमा कार्यान्वयन गर्न सकिएको खण्डमा मात्रै अपेक्षा गरिएका उपलब्धिहरु हासिल गर्न सकिन्छ। हाल विभिन्न कोणबाट आलोचित भइरहेको सामुदायिक विद्यालयको शिक्षालाई गुणस्तरिय बनाई यस प्रति अभिभावकहरुको आकर्षण बढाउनु आजको आवश्यकता रहेको छ। नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई प्रदत्त गरेको विद्यालय शिक्षाको यो जिम्मेवारी पूरा गर्ने काममा सबैको सहयोग भएमा विद्यालय शिक्षालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरिय र निःशुल्क बनाउने लक्ष्य पूरा गर्न सकिने आशा गर्न सकिन्छ।

शिक्षा आज सर्वव्यापी, जिवनप्रयन्त र मानविय अधिकारको रुपमा स्थापित भइसकेको छ। शिक्षाको विकास गुरुकुल प्रणालीबाट भएको पाईन्छ। विभिन्न कालखण्डका विद्धानहरुको अथक प्रयासबाट ज्ञान र सीप आर्जन गर्ने र सम्पूर्ण क्षेत्रलाई विशिष्ट, वैज्ञानिक र अनुसन्धानमूलक गराउने आधुनिक नविनतम शिक्षाको रुपमा स्थापित भईसकेको छ।

सामाजिक र राष्ट्रिय आवश्यकताहरु पूरा गर्ने गराउने एक मात्र शक्तिशाली र प्रभावशाली माध्यम शिक्षा बनेको छ। शिक्षाले नै आवश्यक सन्तुलित जनशक्तिहरु उत्पादन गरि राष्ट्र विकास, समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको सपनालाई पूरा गर्न सक्दछ। देश संघिय संरचनामा गईसकेको अवस्थामा राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय शिक्षा नीति कस्तो हुनुपर्दछ भन्ने सवालमा शिक्षाविद्, सरकार र सरोकारवाला बिच व्यापक बहस चलिरहेको छ। अर्कोतर्फ भईरहेका शैक्षिक नीतिहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै नीतिगत सुधार सहित स्थानीय र राष्ट्रिय आवश्यकता पूरा गर्ने खालको गुणस्तरीय र प्राविधिक शिक्षा कसरी प्रदान गर्न सकिन्छ भन्ने कुरामा मुख्य बहस केन्द्रित छ।

गुणस्तरिय, प्राविधिक, व्यावसायिक शिक्षा महाबु विकास र समृद्धिको मेरुदण्ड भएकाले यसमा स्थानीय सरकारले विशेष चासो देखाई शिक्षा सम्बन्धि कार्यपत्रलाई स्थान दिइएकाले "समृद्ध महाबु, सुखी महाबु बासीको मुख्य आधार, प्राविधिक शिक्षा,शैक्षिक प्रबिधिमा एवम् शैक्षिक गुणस्तरमा दिगो सुधार" लाई विषयवस्तु बनाएर यो शिक्षा योजना तयार गरिएको छ।

१.२ भौगोलिक अवस्थिति

महावु गाउँपालिका २८ डिग्री ५७ मिनेट उत्तर अक्षांशदेखि ८१ डिग्री ४२ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म विस्तारित भएको छ। महावु गाउँपालिकामा दैलेख जिल्लाको सबैभन्दा उच्च महावु लेक समुन्द्र सतहदेखि ४१६८ मिटरको उचाईँमा रहेको छ। यस गाउँपालिकाको सबैभन्दा होचो भूभाग छामघाट र तारागाडको दोभान हो। जुन भूभाग समुन्द्र सतहदेखि ६३० मिटरको उचाईँमा रहेको छ। महावु गाउँपालिकाको मुल क्षेत्रफल ११०.८० वर्ग किलोमिटर रहेको छ। यस गाउँपालिकाको भौगोलिक रूपमा सबैभन्दा ठुलो वडा नं .६ ले ३६.५८ वर्ग कि.मि .क्षेत्रफल ओगटेको छ भने सबैभन्दा कम भूगोल ओगटेको वडा नं .२ ले ११.५९ वर्ग कि.मि .क्षेत्रफल ओगटेको छ। यसको पूर्वमा नारायण नगरपालिका र नौमुले गाउँपालिका, उत्तरमा कालिकोटको महावै गाउँपालिका, पश्चिममा भैरवी गाउँपालिका रहेको छ। यस पालिकालाई पश्चिम र दक्षिणमा छामघाट, पूर्व दक्षिणमा तारागाड, उत्तरमा महाभारत पर्वत शृङ्खलाको प्राकृतिक सिमा रेखाले छुट्याएका छ। साविकका खरिगैरा र वडाखोला गाउँ विकास समितिका केही वडाहरू नारायण नगरपालिकामा विभाजन गरिएकाले ती स्थानहरूमा पूर्व वडाका कृतिम सिमारेखाले यस गाउँपालिकालाई छुट्याएको छ। साथै साविकको काँसीकाँध गाउँ विकास समितिका वडा नं .८ दैलेख जिल्ला निर्वाचन क्षेत्र नं .२ को भैरवी गाउँपालिकामा गाभिएको छ।

तालिका २.१ महावु गाउँपालिकाको विस्तृत विवरण

क्र.सं.	नयाँ वडा नं.	समावेश गा.वि.स.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	१	खरिगैरा (१–७)	१३.३६
२	२	बडाखोला (१–९)	११.५९
३	३	बाँसी (१–९)	१३.८
४	४	रानीबन (५–९)	१२.८८
५	५	काँशिकाँध (२, ४, ६, ७ र ९)	२२.५९
६	६	काँशिकाँध (१,३, ५र रानीबन(१-४)	३६.५८

स्रोतः सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, नेपाल सरकार

१.३ ऐतिहासिक चिनारी तथा नामाकरण

सङ्घीय गणतन्त्र नेपालको स्थानीय पुनर्संरचनाको खाका अनुरूप तत्कालिन काँशिकाँध, रानीवन, बाँसी, वडाखोला र खरिगैरा गा.वि.स .मिलेर बनेको छ। यसमध्ये साविकका वडाखोला र खरिगैरा गाविसका केही वडाहरू नारायण

नगरपालिका र केही वडाहरू महावु गाउँपालिकामा समावेश गरिएका छन्। साथै साविकको काँसिकाँध गाउँ विकास समितिका केहि घरधुरी निर्वाचन क्षेत्र नं .२ को भैरवी गाउँपालिकामा गाभिएको छ । यस पालिकाले पुराना गाउँ विकास समितिहरूको नामभन्दा भिन्दै सांस्कृतिक र प्राकृतिक स्थल महावु गाथको नामबाट आफ्नो नामाकरण गरेको छ । यस पालिकाको केन्द्र गैडाबाजलाई तोकिएको छ । कर्णाली प्रदेशको चल्ती शब्द गौडा)बाटोहरूको सङ्गम (भन्ने बुझिन्छ भने बाज शब्द पुराना बाजको महावु गाउ"पालिकाको पाश्र्वचित्र छ छोप्ने स्थल भन्ने बुझिन्छ । प्रतिकात्मक रूपमा बाज शब्द केटी केटी भेट्ने स्थल भन्ने पनि बुझिन्छ । गौडाबाजबाट अपभ्रंस भई गैडावाज भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । महावै आफैमा कुलदेवता मस्टोको पनि मुल जरो मानिन्छ । कसै–कसैले महावुलाई महादेवको नामसँग पनि जोडेर हेर्ने गरेको पाइन्छ । काँशिकाँधबाट चोरी भएको एक सुन्दर ढलौटको मुर्ती हाल पनि दैलेख जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा रहेको छ । अंशुबर्माको जस्तो देखिने यो मुर्ती इतिहासकारहरूले खस राज्यका उतरार्धमा प्रभावशाली रहेका मलय वर्माको भएको कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

१.४ राजनीतिक स्थिति

महावुगाउँपालिका तथा यस क्षेत्रका साविकका गाउँ विकास समितिहरूबाट केन्द्र र जिल्ला तहको सरकारी मुख्य नेतृत्व गर्ने अवसर पाएको देखिदैन । तर हिजैदेखि स्थानीय तहमा नेतृत्व रहनेहरू सामाजिक र राजनीतिक तवरले आफ्नो क्षेत्रमा राम्रो पकड राख्ने व्यक्ति थिए । ऐतिहासिक विरासत्का हिसावले महावु क्षेत्र खस राज्यका निधिहरू र परम्परालाई बोकेको पाइन्छ । नेपाल एकिकृत राज्य प्रणालीबाट सङ्घियतामा गए पश्चात्आफ्नो क्षेत्रको विकास निर्माण आफै गर्ने अवसर प्राप्त भएको छ । महावु जस्ता भौगोलिक हिसावले विकट र आर्थिक सामाजिक हिसावले पछाडि भए पनि प्राकृतिक स्रोत साधनका तथा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा विकासका सम्भावनाका दृष्टिकोणले नयाँ प्रणालीबाट बढी लाभ लिन सक्दछन् ।

१.५ धरातलीय अवस्था, हावापानी तथा प्राकृतिक सम्पदा

छामघाट नदी वेसीदेखि दैलेख जिल्लाको सबैभन्दा उच्च भूभाग, धार्मिक र रमणीय स्थल, विविध जात र जनजातीका साथै जैविक विविधता रहेको एक रमणीय गाउँपालिका हो । यो पालिकामा हावापानी, वनस्पती र माटोका प्रकृती अनुसार विविधता रहेको छ । छामघाट, ताराघाट नदी वेसी र गिताचौर लगायत तल्लो क्षेत्रमा उपोष्ण हावापानी पाइन्छ भने अधिकांश पहाडी भूभागमा समशितोष्ण हावापानी पाइन्छ । गाउँपालिकाको उच्च क्षेत्रहरू गैडाबाज, रानीवन, उत्तिसेनी, राउटे बजारको उच्च क्षेत्रमा शितोष्ण हावापानी पाइन्छ । माटोको हिसावले नदी बेसिनमा चिम्टाइलो दोमट, बलौटे दोमट माटो पाइन्छ भने पहाडी भेकमा अवशिष्ट माटो र उच्च क्षेत्रमा मलिलो लेकाली माटो पाइन्छ । गाउँपालिकाको नदी वेसी र तल्लो सियाँला क्षेत्रमा साल, साझ, आँप आदि पाइन्छ भने पहाडी क्षेत्र पहाडी कछाडहरूमा सल्लो, साल, उत्तिस जस्ता बनस्पतीको बाहुल्यता रहेको छ । उच्च लेकाली भागमा गोब्रे सल्लो, बाँझ, धुपी, देवदार, ओखर, खर्सु जस्ता बनस्पती पाइन्छन्। धरातलिय अवस्था हेर्दा बेसी क्षेत्र र गिताचौरसम्म फाँटहरू रहेका छन्। खरिगैरा, बडाखोला, बाँसी जस्ता क्षेत्रहरू थुम्काइलो भिरालो भएको गाउँहरू हुन्। उच्च क्षेत्रमा तीव्र भिरालोपन बढ्दै गएको पाइए तापनि रानीवन, उत्तीसैनी जस्ता क्षेत्रमा मिलेका कृषियोग्य जमिनहरू पनि पाइन्छ । महावु क्षेत्रको माथिल्लो लेक क्षेत्रमा दक्षिण तर्फ भिरालोपन धेरै भएकाले उत्तर मोहडाको तुलनामा दक्षिण मोहडामा पाटनहरूको विस्तार कम रहेको छ ।

१.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

यो गाउँपालिका सांस्कृतिक महत्वका दृष्टिले निकै महत्वपूर्ण मान्नु पर्दछ । यस गाउँपालिकामा महावु जस्तो धार्मिक सांस्कृतिक पर्यटकीय गन्तब्यका साथै शिव मन्दिर, भगवती मन्दिर, मस्टो, भैरम जस्ता कुलायन देवताहरूका मन्दिरहरू पनि रहेका छन्। यहाँ जनसाङ्ख्यिक रूपमा मिश्रित बसोबास रहेको छ । वाहुन, क्षेत्री, ठकुरीहरूको कुल जनसङ्ख्याको ५६ प्रतिशत ओगट्दछन्। दलितहरू २५ प्रतिशत र जनजातीहरू १९ प्रतिशत रहेकाले सांस्कृतिक सम्मिलनको अवस्था उत्कृष्ट रहेको छ । यहाँका केहि बस्तीहरूमा मगर, गुरुङहरूको बाहुल्यता पनि रहेको छ ।

१.७ आर्थिक तथा सामाजिक विकासका सूचकहरूः

यस गाउँपालिकाको आर्थिक र सामाजिक विकासका सूचकहरूमा मानव विकास सुचकांक, गरिवी दर, साक्षरताको अवस्था, शैक्षिक जनशक्ति, वैदेशिक रोजगारीको अवस्था, खानेपानी र सरसफाइको अवस्था, खाद्य सुरक्षाको अवस्था, खेतीयोग्य जमिन तथा खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगसम्बन्धी सुचकहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । मानव विकास सुचकांक)तथ्याङ्कमा कर्णाली प्रदेश–२०१९ (र गरिवी दर)नेपाल गरिवीको लघुक्षेत्र अनुमान–२०६८ (लाई द्वितिय तथ्याङ्कबाट लिइएको छ भने बाँकी सबै सूचकहरू हामीले सर्वेक्षण गरेको प्राथमिक तथ्याङ्कबाट लिइएको छ । यस बाहेक अन्य थुप्रै सूचकहरू तथा तथ्याङ्कका विषयमा विस्तृतमा रूपमा पछाडिका परिच्छेदहरूमा विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २.६: आर्थिक तथा सामाजिक विकासका सूचकहरूः

क्र सं	विवरण सुचक	प्रतिशत
१	मानव विकास सुचकांक	०.४०
२	गरिवीदर	३६
३	क) साक्षरता दर	८३.३
	ख) निरक्षरता दर	१४.७
	ग) एसएलसि उतिर्ण	२२.२४
	घ) आइएड उतिर्ण	१९.६
	ङ) स्नातक तह उतिर्ण	१.८६
	च) स्नाकोत्तर तह उतिर्ण	०.४३
४	वैदेशिक रोजगारीमा गएको जनसंख्या	११.६९
५	खानेपानी तथा सरसफाई	
	क) पाइप धाराको पानी पिउने परिवार सङ्ख्या	१५.७३
	ख) इनार, कुवा, नदी, कुलो, नहर, पोखरीको पानी पिउने परिवार सङ्ख्या	८४.२७
	ग) शौचालय भएका घर परिवार संङ्ख्या	९२.१३
	घ) शौचालय नभएका घर परिवार संङ्ख्या	७.८७
६	खाद्य सुरक्षाको अवस्था	
	क) ३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने	३७.३८
	ख) आफ्नो उत्पादन खान पुगेर पनि वेचविखन गर्ने	०.५९
७	खेती योग्य जमीन (४५,५४५ रोपनी)	
	क) खेत	४१.५३
	ख) पाखो	५८.४७
	ग) सिंचाई उपलब्ध जमिन	१०
८	खाना पकाउने इन्धन	
	क) अगेनामा दाउराको प्रयोग	९७.३७
	ख) धुवारहित, भुसे, स्टोभ, ग्याँस, विद्युत चुल्हो	२. ६३

स्रोतः घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५/७६

१.८ विकासका चुनौतीहरूः

यस गाउँपालिकामा विकासका मुख्य चुनौतिहरू निम्नानुसार रहेका छन्ः

- भौगोलिक विकटतालाई चिर्दै यातायात सञ्जाल, उर्जा र पूर्वाधार विकास गर्ने ।
- बालबालिकालाई राम्रो, गुणस्तरीय र गरि खाने शिक्षा, स्वास्थ्य र सुरक्षा प्रदान गर्ने ।
- युवा वेरोजगारीको गाउँपालिकाको मूख्य समस्या हो । कामका लागि मूलतः भारत जाने प्रवृति रहेको र पछिल्लो समयमा बैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाको सङ्ख्या बढेकोले उत्पादन क्रियाकलापमा वृद्धि गरी रोजगारी सिर्जना गर्ने र जीवनस्तरमा परिवर्तन ल्याउने ।
- निम्न आम्दानी र गरिवीका कारण सिर्जित समस्या ।
- सुशासनको प्रत्याभूती गर्ने चुनौती ।

१.९ सम्भावना र अवसरहरूः

हरेक स्थानीय निकायले उपलब्ध तथ्य तथ्याङ्कका आधारमा त्यस गाउँपालिकाका सम्भावना र अवसरहरूलाई ध्यानमा दिई प्राथामिकताका साथ नीति, योजना र कार्यक्रम तय गर्न आवश्यक हुन्छ ।

- महावुमा बालबालिका र युवा जनसङ्ख्या ठूलो भएकाले जनसाङ्ख्यिक लाभांश लिने सम्भावना रहेको ।
- छामघाट र यसका शाखाहरूबाट जलविद्युत परियोजना सञ्चालनका साथै जलस्रोतको बहुउपयोग गरी जनजीवनमा सकारात्मक परिवर्तन गर्न सक्ने सम्भावना रहेको ।
- दैलेख जिल्लाको सबैभन्दा उच्च पर्वतीय क्षेत्र महावु यही गाउँपालिकामा पर्ने भएकाले धार्मिक र पर्यापर्यटनको सम्भावना रहेको ।
- गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र प्राङ्गारिक रहेकाले उच्च मूल्य र प्राङ्गारिक कृषिको सम्भावना रहेको ।
- सबैभन्दा धेरै जडिबुटी पाइने क्षेत्र भएकाले जडिबुटी प्रशोधन र यसको खेतीको सम्भावना रहेको ।
- बहुमुल्य ढुङ्गा र रत्न पत्थरहरू पाइने क्षेत्र ।
- चरन र जङ्गल क्षेत्र पर्याप्त भएको हुँदा भैंसी र बाख्रापालनको अधिक सम्भावना ।

१.१० वर्तमान शैक्षिक अवस्था

यस गाउँपालिका भित्र शैक्षिक सत्र २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार तपसिलका शिक्षण संस्थाहरुले शैक्षिक क्रियाकलाप संचालन गरेका छन् ।

क्र. सं.	सञ्चालित कक्षा	विवरण	प्रकृति	कैफियत
१	१ देखि ३	६	सामुदायिक	
२	१ देखि ५	१२	सामुदायिक	
३	१ देखि ८	७	सामुदायिक	
४	१ देखि १०	२	सामुदायिक	
५	१ देखि १२	६	सामुदायिक	
६	वालविकाश केन्द्र	२७	सामुदायिक	
७	प्राविधिक धार	१	सिटिइभिटि	
८	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र	३	सामुदायिक	
९	संस्थागत विद्यालय	४	निजि	

माथीको तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा सरकारी नीति अन्तर्गत एक पालिकामा एक प्राविधिक विद्यालयको अवधारणा अनुसार यस गाउँपालिकामा प्राविधिक धारतर्फको विद्यालय सरकारी अनुदान अन्तर्गत नभई सि.टि.इ.भि.टि.अन्तर्गत संचालित एउटा मात्रै विद्यालय)१८ महिने तथा ३ वर्षे बालि विज्ञान मात्रै (भएको अवस्था छ । भनें खुला विद्यालय, क्याम्पसको व्यवस्था नभएकाले यहाँका बालबालिकाहरु उच्च शिक्षा हासिल गर्नको लागि सदरमुकाम वा जिल्ला बाहिर जानुपर्ने बाध्यात्मक परिस्थिति भएकाले त्यसतर्फ स्थानीय सरकारको ध्यानाकर्षण हुन जरुरी देखिन्छ ।

१.११ शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौति तथा अवसरहरु

संघियता सहितको नेपालको संविधान र उक्त संविधानको अनुसूचि ८ मा उल्लेखित कार्यधिकार प्रस्तुत योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि प्रमुख अवसर हो भने वडा देखि स्थानीय तहसम्म सबैतिर निर्वाचित जनप्रतिनिधि रहनु र सबै जन प्रतिनिधिको प्रमुख कार्यक्षेत्रमा शिक्षा पर्नु ठूलो अवसरको रुपमा रहेको छ । शिक्षामा सुधार अहिले नगरे कहिले गर्ने तथा हामीले नगरे कसले गर्ने भावनाबाट प्रेरित जनप्रतिनिधि पाउन शिक्षा क्षेत्रको विकासको लागि ठुलो अवसर हो । यस क्रममा महाबु गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा तमाम चुनौति र अवसर रहेको पाइन्छन् ।

मुख्य चुनौतिहरु

१. सबै सामुदायिक विद्यालयमा तोकिय बमोजिमको तहगत, विषयगत शिक्षक दरबन्दि नहुनु ।
२. बालबालिकाको स्वास्थ्य र विकासमा आमाको गर्भदेखि जन्म पश्चात् ८ वर्ष सम्मको उमेर धेरै महत्वपूर्ण हुने तथ्य सबैतिर समान रुपले स्विकार नहुनु ।
३. शिक्षामा सामुदायिक र संस्थागत निजी लगानी फरक फरक किसिमले भइरहनु र शिक्षा र विकासको धरातल नै फरक फरक रुपमा अगाडी बढ्नु ।
४. आर्थिक, सामाजिक, भाषिक लगायतका साँस्कृतिक विविधता सम्बोधन नहुनु ।
५. अपाङ्गता प्रकृति अनुसारको शैक्षिक वातावरण सिर्जना गर्न नसकिनु ।
६. सबै बालबालिकालाई पूर्ण बालविकासको सहभागिता तथा पहुँचको सुनिश्चितता नहुनु ।
७. विद्यालय शिक्षालाई अनिवार्य र पूर्ण निःशुल्क रुपमा स्विकार नहुनु ।
८. बालबालिकाको जनसंख्याको आकारका हिसाबले लगानी न्यून हुनु ।
९. आमाको स्वास्थ्यमा गरेको लगानी बालबालिकाको स्वास्थ्यमा गरेको लगानीको रुपमा स्विकार नगरिनु ।
१०. विद्यालयहरु आवश्यकताको आधारमा स्थापना र पुनर्वितरण हुन नसक्नु ।
११. बालबालिकाको सहभागिता, संरक्षण र विकासले कार्यक्रम निर्माणमा प्राथमिकता नपाउनु ।
१२. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय उत्पादनसँग जोड्न नसकिनु ।
१३. अभिभावकले घरमा च्भबमष्लन ऋयचलभच (पढाई कुना) को व्यवस्थापन गरि पढाईमा सहयोग गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु ।
१४. अभिभावकहरु सामुदायिक विद्यालयकाप्रति उत्तरदायि नबन्नु ।
१५. जोखिममा परेका अति विपन्न तथा सडक बालबालिकाको लागि आश्रय स्थल, बाल गृह तथा गुणस्तरीय आपतकालिन सेवाको अभाव हुनु ।
१६. प्रयाप्त आर्थिक श्रोतको अभाव हुनु ।
१७. शिक्षक तथा कर्मचारीलाई उचित तालिमको प्रबन्ध नगरिनु तथा प्राप्त तालिम कक्षाकोठामा स्थानान्तरण नहुनु ।
१८. विद्यालय शान्ति क्षेत्रको रुपमा पूर्णरुपमा स्विकार नहुनु ।
१९. बालविकास शिक्षक र विद्यालय कर्मचारीहरुको उचित पारिश्रमिकको व्यवस्थापन नहुनु ।

२०. स्थानीय सरकार मातहतको शिक्षा शाखा तथा सरोकारवालाहरुबाट अनुगनम, सुपरिवेक्षणका लागि आवश्यक प्रबन्ध नगरिनु।

२१. गाउँपालिकाभरीका विद्यालयहरुमा परिक्षा प्रणाली लगायत अन्य पद्धतिमा एकरुपता नहुनु।

अवसरहरु

यी र यस्तै तमाम चुनौतिहरुको विचबाट पनि शिक्षा विकास गर्न चाहनेका लागि तमाम अवसरहरु पनि देखिन्छन। यस योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि तपशिलका अवसर विद्यमान रहेको पाइन्छन्। बिभन्न चुनौतिका बाबजुत पनि विद्यालय शिक्षाको सुदृणिकरणको लागि तमाम अवसर रहेका छन्।

१. नेपाल बालअधिकार महासन्धिको पक्ष राष्ट्र हुनु।

२. हाम्रो संविधानले बालबालिको अधिकार र शिक्षालाई बालबालिकाको मौलिक अधिकारका रुपमा स्विकार गर्नु।

३. संगिय संरचना अनुसार सरकार संचालन हुदै गर्दा सवै तहमा शिक्षाका नँया योजना निर्माण हुनु।

४. अनिवार्य तथा निस्शुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निस्शुल्क हुने गरि व्यवस्थापन गर्नुका साथै अनाथ र असाहय बालबालिकाको लागि सम्वन्धित स्थानिय तह तथा वडा जिम्मेवार हुने व्यवस्था गर्नु।

५. नयाँ रितिस्थिति स्थापनाको काल भएकाले विगतका कमजोर नदोहोर्‍याउने अवसर हुनु।

६. अतिकम विकसित राष्ट्रको सुविधाको रुपमा अन्तराष्ट्रिय सहकार्यको तमाम सम्भावना रहनु।

७. विभिन्न गैर सरकारी क्षेत्रको लगानी आर्कषक गर्ने अवसर हुनु।

८. योजना तथा बजेट निर्माणमा स्थानिय तह स्वायत हुनु।

९. शिक्षा व्यवस्थापनमा स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ ज मा यथेष्ट व्यवस्था हुनु।

१०. राष्ट्रिय शिक्षा निति २०७६ ले बालविकास र शिक्षालाई प्राथामिकता दिनु।

११. प्राय सवै विद्यालयमा सामान्य सुविधा युक्त बालविकास सञ्चालनमा रहनु।

१२. गुणस्तरिय शिक्षाको लागि सवै अभिभावकहरुको उच्च चाहना रहनु।

१३. संविधानत प्रारम्भिक तह देखी माध्यामिक तह सम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानिय सरकार लाई रहनु।

१४. विभिन्न शैक्षिक योजना सवै स्वामिक्त्वामा निर्माण हुनु।

१५. आवश्यकता अनुसार केही आर्थिक स्रोतको व्यवस्था हुनु।

१६. साक्षरता दर वृद्धि हुनु।

१७. माध्यामिक तह सम्मको शिक्षामा पहँच र निरन्तरतामा वृद्धि हुनु।

१८. विद्यालयहरुको संस्थागत संरचनाहरु सन्तोष जनक रहनु।

१९. शिक्षकहरुलाई पेसागत क्षमता विकासका लागि तालिमको व्यवस्था हुनु।

२०. केही विद्यालयहरुमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सुरु भएको हुनु।

१.१२ योजना निर्माण प्रक्रिया

महाबु गाउँपालिकाको ५ वर्षे शिक्षा योजना निर्माण गर्नका लागि यस क्षेत्रभित्रका प्रत्येक विद्यालयका अभिभावक, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी, बुद्धिजीवी लगायतका शिक्षा सरोकारसँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा छलफल गरिएको छ। साथै शिक्षाको विगतको अनुभव, वर्तमान अवस्थाको पहिचान र भावी कार्यक्रमको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्ने कार्य गरिएको छ। यसको कार्यान्वयनमा थप सफलता हासिल गर्नका लागि सहभागितामुलक तरिकाले योजना निर्माणलाई मूख्य जोड दिइएको छ। हाम्रो शिक्षाको विकास हाम्रै लागि भन्ने सोच राखेर स्थानीयहरूको अधिकतम सहभागितमा तयार पारिएको शिक्षा योजना निर्माणको चरणमा तपसिल बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ।

- योजना निर्माणको लागि पालिकाबाट बजेट विनियोजन गरिएको,
- ११ सदस्यीय शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल गठन गरिएको,
- प्रत्येक वडामा पुगी शिक्षाका सरोकारवालासँग सुझाव सङ्कलन गरिएको,
- योजनालाई मूर्तरुप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको,
- योजनाका विषयवस्तुमाथि अध्ययन र छलफल भएको,
- शिक्षाका उपक्षेत्र अनुसारका विषयगत समिति निर्माण गरिएको,
- प्रत्येक वडाका प्रत्येक विद्यालयबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेशण गरिएको,
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक, वि.व्य.स. अध्यक्ष, शिक्षक अभिभावक सङ्घका अध्यक्ष, शिक्षाप्रेमी र सरोकारवालासँग छलफल गरिएको,
- तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रक्षेपण,विश्लेशण र प्रमाणीकरण गरिएको,
- विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेस्रा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको,
- तयार भएको खाकालाई पुन: एकपटक सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तुत गरी थप सुझाव र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको,
- विज्ञहरूको सुझाव र पृष्ठपोषणका आधारमा योजना निर्माण गरी कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरिएको ।

परिच्छेद २
शिक्षा क्षेत्र योजना

२.१ सन्दर्भ र औचित्य

देशमा संघियता आएपछि शिक्षा व्यवस्थापनमा संविधानले संघियताका विभिन्न तहहरुको अधिकार र कार्यक्षेत्र विभाजन गरे पश्चात् शिक्षा क्षेत्रमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम २०७८ को असार मसान्तमा सकिएसँगै तिनवटै तहका सरकारहरुले शिक्षा क्षेत्रमा शिक्षा योजना निर्माण भइरहेको सन्दर्भमा महाबु गाउँपालिकाले पनि पालिकाको आफ्नै आर्थिक स्रोत र EGRP II तथा शिक्षा विकास समन्वय इकाई दैलेखको प्राविधिक सहयोगमा वि. स २०७८ देखि कार्यान्वयन गर्ने गरि यो शिक्षा क्षेत्रको पञ्च वर्षिय योजना २०७९ —२०८३ निर्माण गरिएको हो।

हामी कोभिड १९ को महामारीको आरोह अवरोह पार गर्दै गर्दा विपदका आधारभुत वस्तु समेतलाई पहिलो पटक समावेश गरि निर्माण भएको र नयाँ शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गर्दैगर्दा पहिलो पटक संघियताको कार्यान्वयनमा जाँदै गर्दा केहि संवैधानिक अधिकार र स्वायत्तता सहितको पृष्ठभुमीमा यो शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण भएको हो। नेपालको संविधानको धारा ३१ ले अनिवार्य र निःशुल्क आधारभुत र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई नागरिकको मौलिक अधिकारका रुपमा स्थापित गरेको प्रस्तुत सन्दर्भमा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले स्थानीय सरकार र मुख्य गरि वडा समितिहरुलाई जिम्मेवार बनाएको पाइन्छ। मौलिक अधिकार संविधानले संवैधानिक उपचार सहितको अधिकार हुनुको नाताले यि शिक्षा व्यवस्थापनका कुरा राज्यको अनिवार्य दायित्व पर्ने हुनाले सबै विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरुलाई अनिवार्य विद्यालय शिक्षामा सहभागि गराएर नागरिकहरुको मौलिक अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ भन्ने मनसायका साथ प्रस्तुत पञ्च वर्षिय शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरिएको हो।

सन् २०३० सम्म विश्वमा निश्चित लक्ष्य हासिल गर्नका लागि विश्वका साझा समस्या र उपलब्धिलाई मध्ये नजर गर्दै १७ वटा दिगो विकासका साझा लक्ष्यहरु निर्धारण गरेको छ। यि लक्ष्यहरु मध्ये ४ नं.दिगो विकास लक्ष्यले शिक्षा सम्बन्धि दिगो विकासको लक्ष्य राखेको छ। जसमा सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि समावेशि तथा समानतामा आधारित गुणस्तरिय शिक्षाका साथै जिवन पर्यन्त सिकाइको सुनिश्चितता गरिने छ भन्ने कुराको उल्लेख गरिएको छ। त्यो साझा प्रतिबद्धताको पक्ष राष्ट्र नेपाल पनि भएकाले यस स्थानीय तह अन्तर्गत उक्त लक्ष्य पूरा गर्न तथा राष्ट्रिय उपलब्धि हासिल गर्न सहजिकरण गर्न यस योजनाको आवश्यकता परेको हो।

त्यसै गरि स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा स्थानीय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत (ज) मा आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि विद्यालय अनुमति देखि संचालन एवम् नियमनको काम समेत स्थानीय तहहरुलाई दिइएकोले सोहि व्यवस्थापन बमोजिम विद्यालय तहको शिक्षा व्यवस्थापन र विकासका लागि यस योजनाले सहयोग गर्नेछ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ।

२.२ दिर्घकालिन राष्ट्रिय सोंच

संघिय नेपालको दृघकालिन सोंच र दृष्टिकोणले समग्र नेपालको हित र पक्षमा पैरवि गरेपनि त्यो सोंच प्राप्तिको लागि सबै स्थानीय सरकारहरुले सोही बमोजिम अगाडी बढ्न अति आवश्यक हुन आउँछ। तसर्थ राष्ट्रिय सोंचको प्रत्यक्ष असर हाम्रो महाबु गाउँपालिकाको शिक्षा योजनामा पनि पर्दछ नै। "समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली" को दृघकालिन सोंच राखेको हाम्रो देशले वि.सं.२०७९ सम्ममा अति कम विकसितबाट विकासशिल देशमा स्तरोन्नती हुने र २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरु प्राप्त गर्दै उच्च मध्यम आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नती हुने दृघकालिन सोंच राखेको पाइन्छ। त्यसै गरि शिक्षा

विकासका लागि "सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि मानव संसाधनको विकास" भन्ने दृघकालिन सोंच राखेको पाइन्छ ।

२.३ महाबु गाउँपालिकाको दिर्घकालिन सोंच

हाम्रो यस महाबु गाउँपालिकाको दृर्घकालिन सोंच देहाय बमोजिम रहेको छ ।

"समृद्ध महाबु सुखारी महाबु बासिको मुख्य आधार,प्राबिधिक शिक्षा ,शैक्षिक प्रबिधि एंबम् शैक्षिक गुणस्तरमा दिगो सुधार"

२.४ लक्ष्य

२०८३ सम्म सबै बालबालिकाको शिक्षामा पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधीमैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री वातावरणमा रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी शिक्षाको अवसर प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने ।

२.५ शिक्षाका प्रमुख उद्देश्यहरु

नेपालको संविधान, स्थानिय सरकार संचालन ऐन लगाएतका विभिन्न राष्ट्रिय महत्वका दस्तावेज एवंम अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता र हाम्रो महावु गाउँपालिकाको आफ्नै मौलिक आवश्यकतामा आधारित भएर आगामी ५ वर्षमा प्रस्तुत शिक्षा योजना कार्यान्वयन गरेर देहायका उद्देश्य प्राप्त गर्ने अपेक्ष गरिएको छ ।

१. विद्यालय उमेरका सवै प्रकारका बालबालिक विद्यालयमा भर्ना गर्नु ।
२. विद्यालयमा भर्ना भएका बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरिय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
३. अनिवार्य गुणस्तरिय आधारभूत शिक्षा लागु गर्नुं ।
४. माध्यामिक तहको शिक्षा गुणस्तरिय र निशुल्क बनाउनु ।
५. आवश्यकता अनुसार प्राविधिक शिक्षा तथा तालिमको व्यवस्था गर्नु ।
६. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षाका क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।
७. शिक्षा क्षेत्रमा विगतमा संचाल भएका कार्यक्रम जस्तै राम्रा कार्यक्रमको सिकाईलाई पालिका माफत संस्थागत गर्नु ।
८. आधारभूत तहका आधारभूत कक्षाका विद्यार्थीका पठन सिप मार्फत शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्नु ।
९. औपचारिक शिक्षा बाट बन्चित भएका बालबालिका हरुलाई अनौपचारिक तथा बैकल्पिक शिक्षाको माध्यमद्धारा शिक्षाको मूलधारमा ल्याउनु ।
१०. माध्यामिक शिक्षा समतामूलक पहुँच युक्त , गुणस्तरिय , सक्षम र सान्दर्भिक बनाउनु ।
११. युवा तथा प्रौढका लागि कार्यमूलक साक्षरता निरन्तर शिक्षाको व्यवस्था गर्नु ।
१२. सवै शिक्षकहरुको पेसागत सिप विकास तालिम मार्फत दक्षतामा वृद्धि गर्नु ।
१३. शिक्षकहरुको पेसागत सहयोग सुनिश्चित गर्ने प्राणाली विकास गर्नु ।
१४. गरिव तथा विपन्न परिवारका लागि आयमूलक तथा सिप मूलक कार्यक्रम संचालन गरी उनिहरुका बालबालिकाको लागि विद्यालय तहको शिक्षा सुनिश्चित गर्नु ।
१५. विद्यालयको आवश्यकतामा आधारित भौतिक पक्षको व्यवस्था सुधार गर्नु ।
१६. शैक्षिक सेवा प्रभाहमा प्रभावकारीता ल्याइ शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नु ।
१७. विद्यालयको अनुगमन, सुपरिवेक्षण , कोचिङ्ग र मोनिटरिङ्गमा नियमितता एवंम प्रभावकारिता ल्याउनु ।
१८. विद्यालयको शिक्षण विकाइ र शैक्षिक कार्यक्रम सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु ।
१९. सवै विद्यालयमा वस्तुगत आवश्यकताका आधारमा लगानी वृद्धि गर्नु ।

२०. विद्यालयले प्राप्त गर्ने नतिजाका आधारमा लगानी बढाउदै जानु।
२१. विद्यालय शिक्षामा आबश्यक पर्न सक्ने प्राविधिक सहयोगका लागि विभिन्न संघसंस्था संग आवश्यक समन्वय गर्नु।
२२. यस योजानाको अन्त्य सम्ममा शैक्षिक उपलब्धि हालको औषत उपलब्धिमा वृद्धि गर्नु।
२३. विभिन्न खालका विपत तथा संकटमा पनि सिकाइ निरन्तरता दिर्नु।
२४. स्थानिय आवश्यकतामा आधारित स्थानिय पाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नु।
२५. बालबालिकाको गुणस्तरि शिक्षाका लागि समुदाय र अभिभावकको सक्रियतामा वृद्धि गर्नु।
२६. सवै विद्यालयहरुलाई बालमैत्री विद्यालय बनाउनु।

२.६ महावु गाउँपालिकाको शिक्षाको दिर्घकालिन रणनितिशिक्षाका लागि तोकियका उद्देय प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्ष भित्र शिक्षा क्षेत्रका कार्याक्रमहरु देहायका रणनितिमा आधारित भएर निर्माण गरिने छन्।

१. विद्यालय शिक्षामा सवै प्रकार र तहका बालबालिकाको सहभागिता तथा पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बालशिक्षा देखी माध्यामिक तह सम्मको शिक्षा अनिवार्य र निस्शुल्क गर्नु पर्ने छ।
२. हालसम्म शिक्षा क्षेत्रमा संचालन भएका राम्रा कार्यक्रमको प्रभाव अध्ययन गरेर सकारात्मक पक्षलाई यस गाउँपालिकाको अंसको रुपमा स्विकार गरिने छ।
३. सवै विद्यालयमा शिक्षक सेवा उपलब्ध गराउ मौजुदा शिक्षक दरबन्दिको बार्षिक मिलान गरिने छ र अपुग स्थानमा विशेष शिक्षण अनुदान व्यवस्थापन गरिने छ।
४. संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा एकल खालको पाठ्यक्रम अनिवार्य लागु गरिने छ।
५. आर्थिक ,सामाजिक, भाषिक लगाएतका सास्कृतिक विविधता सम्वोधन गरिने छ।
६. सवै बालबालिकालाई बालविकासको सहभागिता तथा पहुँचको सुनिश्चितता गरिने छ।
७. प्राथामिक शिक्षा अनिवार्य सत्रको रुपमा स्विकार हुने छ।
८. आवश्यकताका आधारमा विद्यालय संख्या मिलान हुने छन्।
९. आवश्यकतामा आधारित प्राविधिक शिक्षा विकास हुने छ।
१०. स्थानिय उत्पादन र बालबालिकाको आवश्यकतामा आधारित भई दिवा खाजा व्यवस्थापन हुने छ।
११. विद्यालय संख्या आवश्यकता आधारमा स्थापना र पुनर्वितरण हुने।
१२. विद्यालय शिक्षा बालमैत्री तथा प्रयोजनामा आधारित हुने।
१३. विद्यालय शिक्षा बहुपक्षिय एजेण्डा भएकोले सबै व्यवस्थापकीय संयन्त्रहरु बीच एकीकृत समन्वय हुने।
१४. जोखिममा परेका अति विपन्न तथा सडक बालबालिका लागि आश्रयस्थल , बालगृह तथा गुणस्तरीय आपतकालीन सेवाको व्यवस्थापन हुने।
१५. संस्थागत विद्यालयको सेवा विस्तारै सेवामूलक बनाइने।
१६. विद्यालय शिक्षा प्रविधिमैत्री हुने।
१७. शिक्षकहरुलाई प्राविधिक सहयोग व्यवस्थापन गर्न संयन्त्र विकास हुने।
१८. प्रारम्भिक कक्षाहरुमा पढाइ र गणितिय सिप विकासका लागि आवश्यक कार्यक्रम लागु हुने।
१९. अभिभावकको सक्रियता बढाउन अभिभावकको सहभागिता बढाउन आवश्यक सवै प्रक्रिया लागु हुने।
२०. विद्यालयहरुको न्यूनतम् मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
२१. एकिकृत विद्यालय विकास योजना तयारी तथा कार्यान्वयन सम्बन्धमा सवै वडाहरुको क्षमता विकास गरिनेछ।

२२. वडा तहको योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहयोग गरिनेछ ।
२३. विद्यालय शिक्षा कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सुदृणिकरण गरिनेछ ।
२४. विद्यालय पूर्ण सान्ति क्षेत्रको रुपमा स्विकार गरिनेछ ।
२५. आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा व्यवस्थापन हुने ।
२६. विपन्न र अति गरिव परिवारका बालबालिकाको विद्यालय शिक्षामा सहभागि गराउन निति बनाइने ।
२७. समुदाय र विद्यालयको संयुक्त प्रयासमा विद्यालय विकास हुने ।
२८. शिक्षकको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिम तथा प्रोत्साहन दिने निति लागु हुने ।
२९. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली दैनिक जिवन संग आवद्ध हुने ।
३०. समावेशी र बालमैत्री एवंम वृहत विद्यालय सुरक्षा निति लागु हुने ।
३१. निरन्तर सिकाईको लागि सामुदायिक अध्ययन केन्द्र स्थापना तथा संचालन हुने ।
३२. विद्यालय र गाउँपालिका विचमा करार सम्जौत गरि गुणस्तर मापदण्ड लागु हुने ।
३३. शिक्षण सिकाई निरन्तरताको लागि आपतकालिन शिक्षा कोष व्यवस्थापन हुने ।

२.७ शिक्षाको कार्यनिति

उपयुक्त दिर्घकालिन रणनितिहरु लागु गर्न देहाय बमोजिमका कार्यनितिहरु लागु गरिने छ । समयको माग र आवश्यकता अनुसार यी कार्यनितिहरु फेरबदल हुन सक्नेछन् ।

१. बालबालिकाहरुको पहुँच बढाउन विद्यालय भर्ना अभियान संचालन गरिनेछ ।
२. असहाय र असक्त बालबालिकाका लागि छात्रवृत्ति तथा निशुल्क पोषाक एवंम आवश्यक बन्दोबस्तीका सामग्री व्यवस्थापन गरिनेछ ।
३. संस्थागत विद्यालयमा विपन्न तथा गरिवहरुको पहुँच बढाउन अनिवार्य १० प्रतिशत विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति दिइनेछ ।
४. समयमा तथ्याङ्क अध्यावधिक गरि सुशासन कायम गरिनेछ ।
५. शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गर्न पठन सिप विकास तथा गणितिय सिप विकासका लागि बिभिन्न क्रियाकलापहरुलाई विद्यालयमा नियमित गरिनेछ ।
६. विद्यालयको नक्साङ्कन गरेर तह मिलान तथा थप अनुमति व्यवस्थापन गरिनेछ ।
७. विद्यालयहरुमा पुस्तकालयमा अनिवार्य गरिनेछ ।
८. विद्यालय शिक्षाको स्थानिय तह स्तरिय कार्य पात्रो निर्माण गरि कार्यन्वयन गरिनेछ ।
९. विद्यालयको सवै सरोकारवालाको सहभागितामा सहितको विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अध्यबधि गरिनेछ ।
१०. अभिभाबकको सक्रियता बढाउन अभिभाबकबाट विद्यालयको अनुगमन हुन व्यवस्था गरिनेछ ।
११. आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा व्यवस्थापन गर्न शिक्षकहरुलाई तालिम दिइने छ ।
१२. बालबालिकाको स्वास्थ्यलाई ख्याल गरि विद्यालयमा घुम्ती स्वास्थ्य सेवा दिइनेछ ।
१३. विद्यालयमा बालबालिकाको तौल लिने र उचाइ नाप्ने व्यवस्थापन गरिनेछ र पोषणसंग सम्बन्धित गराइ अगाडी बढाइने छ ।
१४. विद्यालयमा बालबालिका भर्ना गरेका अभिभाबकलाई त्रैमासिक रुपमा कम्तिमा एक दिनको अभिभाबक शिक्षा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
१५. कक्षा १ मा भर्ना गर्न प्रत्येक बालबालिकाको लागि बालविकास शिक्षाको अनुभव अनिवार्य गरिनेछ ।
१६. आवश्यकताका आधारमा एक विद्यालय एक बालविकास केन्द्र तथा एक टोल एक बालविकास केन्द्र अनिवार्य गरिनेछ ।

१७. असहाय, अनाथ र दुरदराजका बालबालिकाको लागि स्थानिय तहले अनिवार्य आवसिय सुविधा सहितको विद्यालय र शिक्षाको व्यवस्थापन गरिनेछ।

१८. कक्षा १० मा अध्यायनरत बालबालिका तथा अध्यापनरत शिक्षकहरुका लागि अनिवार्य ६ महिने अतिरिक्त कक्षा संचालन तथा आवाशिय सुविधासहितको विद्यालय शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ।

१९. विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि विशेष आवाशिय सुविधा सहितको विद्यालय तथा स्रोत कक्षा व्यवस्थापन गरिनेछ।

२०. विद्यालयमा प्रत्येक वडा तहबाट कम्तिमा १५ प्रतिशत बजेट र गाउँपालिका तहबाट २० प्रतिशत बजेट व्यवस्थापन गरिनेछ।

२१. प्राधानाध्यापक सँग गाउँपालिकाले करार गरेर निश्चित प्रतिशत सिकाइ उपलब्धी प्राप्त गर्न जिम्मेवार बनाइनेछ।

२२. विद्यालयको उपलब्धी स्तरका आधारमा विद्यालय तथा विषयगत शिक्षकलाई प्रोत्साहित गराइनेछ।

२३. लगातार ३ वर्ष सम्म तोकिएको न्यूनतम उपलब्धी प्राप्त गर्न नसक्ने विद्यालयलाई दिइदैँ आएको अनुदानमा कटौँति गरिनेछ।

२४. विस्तृत खालको शिक्षक, अभिभाबक, राजनितिक दल तथा विद्यार्थी र विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको आचारसंहिता बनाइ लागु गरिनेछ।

२५. प्रयोगात्मक अंक दिदा विद्यार्थीको दैनिक क्रियाकलापहरु संग समन्वय गरि दिइनेछ।

२६. बालबालिकाको आवश्यकता र चाहना अनुसार कक्षा कोठा व्यवस्थापन सुधार गरिनेछ।

२७. कम्तिमा महिनामा एक पटक कक्षागत रुपमा अभिभाबक सँग अन्तरक्रिया गर्ने कार्यक्रम लागु गरिनेछ।

२८. प्रत्येक विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजनामा उल्लेखित उपलब्धी तथा कार्यक्रकका आधारमा मात्र विद्यालयलाई बजेट तथा कार्यक्रम वितरण गरिनेछ।

२९. कक्षा १ देखी १२ सम्मको शिक्षा पूर्ण निशुल्क गरिनेछ।

३०. सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत परम्परागत सिप र दक्षता संरक्षण र विकास गरिनेछ।

३१. राम्रा सामुदायिक विद्यालय सँग अनुभव आदाप्रदान कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।

३२. खेलकुद सामाग्री सहित बालउद्यान तथा समावेशी चरित्रको विद्यालय व्यवस्था गरिनेछ।

३३. विद्यालय र घर परिवारको वातावरण बालमैत्री एवंम विविधतामैत्री हुनेछ।

३४. बालबालिका शान्ति क्षेत्रका रुपमा स्विकार गरेर विभिन्न कार्यक्रममार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ।

३५. न्यूनतम स्वास्थ्यका मापदण्डसहितको कक्षाकोठा सुनिश्चित हुनेछ।

तालिका २.१: प्रमुख उपलब्धि सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचकहरू	आधार वर्ष २०७९			लक्ष्य २०८३			लक्ष्य २०८७			सूचकको स्रोत
		राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	
१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा											
१.१	कुल भर्नादर	८६.४	७१.६	९८.७	१००	९५	१००	१०५	१०५		
१.२	चार वर्षका बालबालिकाको भर्ना अनुपात	६७.२	५८.५	९७.६	९०	८०	१००	१००	१००		
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत	९५.७	८२.०	९८	१००	१००	१००	१००	१००		
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	९१.२	८७.१	५६	१००	१००	७५	१००	१००		
१.५	कक्षा १ का नवप्रवेशीमध्ये प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत	६८.७	६७.४	८६.८	९०	९०	९२.८	१००	१००		
२. आधारभूत शिक्षा											
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	१२१.९	१२६.९	१२१.३	१०६	११०	११२	१००	१००		
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर	९६.८	९७.८	९८.४	९९	९९	१००	९९	९९		
२.३	कक्षा १- ५ मा कुल भर्नादर	११९.३	१२५.९	१२२.३	११२	११५	११२	१०७	१०५		
२.४	कक्षा १- ५ मा खुद भर्नादर	९७.१	९७.२	९८.२	१००	१००	१००	१००	१००		
२.५	कक्षा १- ५ सम्म विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	२.८	४.२	४.०	३.०	५.०		४.०		

२.६	कक्षा १- ५ सम्म शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	२४.०	३१.०	३०:१	२२:१	३०.०	२५:१		३०.०		
२.७	कक्षा १- ८ मा कुल भर्नादर	११०.४	११६.७	११६.०	११५	११२	११०.०	११०	११०		
२.८	कक्षा १- ८ मा खुद भर्नादर	९३.८	९४.९	९८.१	९९	९९	१००	१००	१००		
२.९	कक्षा १- ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९८	०.९८	०.९९	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००		
२.१०	कक्षा ८ मा टिकाउ दर	७९.३		९३	९८.९		९६	९९.५			
२.११	आधारभूत शिक्षाको तह पुरा गर्ने दर	७२.७		८७	९८.७		९२	९९			
२.१२	कक्षा ६- ८ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.१	१.६	१:६		४.००	१:८		४.००		
२.१३	कक्षा ६- ८ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	५१.०	७०.०	४२:१	४८:१	३०.०	३६:१		३०.०		
२.१४	५-१२ वर्ष उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	६.२	५.१	७	१	४	३	0			
३. माध्यमिक शिक्षा											
३.१	कुल भर्नादर कक्षा ९- १०	९४.६	१२१.७	११५.०	१०५.६	११५.०	११०.०	१०९	११०		
३.२	खुद भर्नादर कक्षा ९- १०	६९.०	६५.५	८१.०	८१.४	७७.५	८८.०	९६.४	९०		

३.३	कुल भर्नादर कक्षा ९- १२	७१.४	८२.१	९७.३	९१.६	९०.५	१००	९७	९५		
३.४	खुद भर्नादर कक्षा ९- १२	४७.६	४६.१	४०.५	५८.१	५७.५	५०.०	७२.१	७०		
३.५	कुल भर्नादर कक्षा ११- १२	५१.५	५१.४	८८.५	७७.३	७७.१	९४.०	८५.८	८५.५		
३.६	खुद भर्नादर कक्षा ११- १२	२५.८	२६.७	२८.२	४०.१	४२.५	३२.०	६२.२	६५.५		
३.७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	६०.३		८७	९७.९		९२	९९			
३.८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	२४.०		८५	३५.४		९०	५२.३			
३.९	कक्षा ९- १० सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.८	२.०	३.४२	·	५.०	५.०		६.०		
३.१०	कक्षा ९- १० सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	४०.०	५९.०	४६:१		३०.०	४२:१		३०.०		
३.११	कक्षा ११- १२ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	३.४	१.३३		४.०	३		५.०		
३.१२	कक्षा ११- १२ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	७३.०	७०.०	४८:१		४०.०	४०:१		३०.०		
३.१३	कक्षा १-१२ मा खुद भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	१.०१	१.०९	०.९९	१.००	१.०५	१.००	१.००	१.००		
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ											
४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	७८	८५	८५.१३	९६	९५	९४	१००	१००		
४.२	१५–२४ वर्षको साक्षरता दर	९२		९०	९९		९५	१००			
४.३	१५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	५८		७४	९५	८५	८५	१००			

५. महिला शिक्षक प्रतिशत											
५.१	आधारभूत तह	४३.७	३०.०	३०.३७	५०	३७	४५	५०	४५		
५.२	माध्यमिक तह	२०.६	१४.१	६.६०	२५	२०	१२	३०	२५		
६. प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत											
६.१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र			९८	६०		१००	९०			
६.२	आधारभूत विद्यालय	१३.४		८४	७०		९०	९५			
६.३	माध्यमिक विद्यालय			२०	६०		५०	९०			
७. कुल बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत		**११.६४**		**२२.५**	**१७**		**३०**	**२०**			

२.८ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (Key Performance Indicators-KPI)

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८२	२०८३	सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२०.२	११७	११४	११२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८६.४	८९.५	९४.०	९९.०		फल्यास रिपोर्ट
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	८६.८	८८	९०	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.७	७३.०	८५.०	९५.0		फल्यास रिपोर्ट
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९९.३	९९.५	९९.७	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.०	१००		फल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	११८.४	११६.६	११४.२	११२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०		फल्यास रिपोर्ट
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.२	९८.९	९९.५	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.०	९९.५	१००		फल्यास रिपोर्ट
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२२.३	११९	११७	११५		
		प्रदेश	११८.५					
		राष्ट्रिय	११८.०	११५.०				फल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	९८.५	९८.८	९९.५	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.३					फल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	११५.०	११३.०	१११.०	१०९.०	११७.०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११३.०	११०.०	१०७.०	१०५.०		फल्यास रिपोर्ट
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
		प्रदेश	९३.३					
		राष्ट्रिय	९३.०					फल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	९४.९३	९५	९७	९८.५		
		प्रदेश	८२.९					

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८२	२०८३	सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	स्थानीय	८	७	६	४		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	स्थानीय	१.०३	१.०२	१.०१	१		
		प्रदेश	१.०१					
		राष्ट्रिय	१.०२			१.०१		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.१	९८.६	९९	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.८	९९.०		१००		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	११६.६	११५	११३	११०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११०.४					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७९.३			९५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	९४	८५	८७	८९		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७2.7			९५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	१.०२	१.०१	1.0			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	1.01	1.01				फ्ल्यास रिपोर्ट

२.१६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६१.८१	६२.५	६४	६६		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६०.९					
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.३३	६४	६५	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६२.१६	६३	६४.५	६६		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	६४	६५	६६.५	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.९८	६४	६५.५	६७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६३.२८	६४.२	६५	६७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०.०	६५.०	७०.०	शै.गु.प.के.	शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा शैक्षिक सूचना
		विज्ञान	स्थानीय	६६	६७	६८	७०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा शैक्षिक सूचना
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधारभूत (कक्षा १-	स्थानीय	३	२	१		०	
			प्रदेश						

		५)	राष्ट्रिय	**२.९**	**१.०**	**०.५**		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय	५	३	१		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय	**६.६**		**१.०**	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	२७	२९	३१	३३		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**४३.७**	**४५.०**	**५०.०**	**५०.०**	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	४०.५	४२	४४	४६		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**४७.६**		**६५.०**			पन्ध्रौं योजनाले वि.सं.२१०० (९५.० %) मा पुऱ्याउने लक्ष
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	**९७.३**	**९८**	**९९**	**१००**		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**७१.४**			**९९.०**		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट र दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.०४	१.०३	१.०२	१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**१.०२**	**१.०**	**१.०**	**१.०**		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	१.०४	८९	९१	९३		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						फ्ल्यास रिपोर्ट

३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	९३	९४	९५.५	९७		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**६०.३**					फ्ल्यास रिपोर्ट
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	९७.०	८९	९१	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**२४.०**					फ्ल्यास रिपोर्ट
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	**७**	९	११	१५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**२०.६**	**२२.०**	**२७.०**	**३३.०**		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	विज्ञान	७	९	१२		
			प्रा.व्या.	११	१३	१५		
		प्रदेश	विज्ञान					
			प्रा.व्या.					
		राष्ट्रिय	विज्ञान			**१५.०**		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
			प्रा.व्या.	**१०.०**	**१७.०**	**३०.०**		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६०.८१	६२	**६४**		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		गणित	स्थानीय	५८.४७	५९	**६२**		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		विज्ञान	स्थानीय	६०.०५	६१	**६४**		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	५८.६३	५९	**६२**		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा								

४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	६८	७०	७२	७५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**५८.०**		**९५.०**		पन्ध्रौं योजना	पन्ध्रौं योजनामा वि.सं.२१०० मा (९९.० %) पुऱ्याउने लक्ष
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	८५.१३	८७	८९	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**८२.०**	**८९.०**	**९५.०**	**१००**	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**९२.०**		**९९.०**			दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय	०.८८	०.९०	०.९४	०.९९		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**०.६५**			**०.८०**		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम								
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय	१२	१४	१६	२०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**३१.०**	**४०.०**	**५०.०**	**७५.०**		शैक्षिक सूचना
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा	८	१०	१२		
			छात्र	१०	१२	१५		
		प्रदेश	छात्रा					
			छात्र					
		राष्ट्रिय	छात्रा					
			छात्र					
६. सुशासन तथा व्यवस्थापन								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक	स्थानीय	३०:१	२९:१	२८:१	२५:१		
		प्रदेश						

	अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	राष्ट्रिय	२४:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४२:१	४०:१	३८:१	३६:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३०:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३४:१	३२:१	३०:१	२८:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३३:१	३१:१	३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४६:१	४४:१	४२:१	४०:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४०:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	४२:१	४०:१	३८:१	३६:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
७. उच्च शिक्षा								
७.१	उच्च शिक्षामा कूल भर्ना दर(%)	प्रदेश	१५	१८	२०	२२		
		राष्ट्रिय	१२.०	१७.०	२२.०	२५.०		पन्ध्रौं योजनमा वि.सं.२१०० मा (४०.० %)पुऱ्याउने लक्ष
७.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	०.९०	०.९४	०.९६	१.०		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
७.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर(%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२५.०		३३.०			शैक्षिक सूचना
८. शिक्षामा लगानी								
८.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	२१	२३	२५	३०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०		शैक्षिक सूचना
८.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय	१६	१८	२२	२६		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८	२१	२४			शैक्षिक सूचना
८.३	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय	१२	१४	१८	२२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११	१५	१७			शैक्षिक सूचना

तालिका २.१: प्रमुख उपलब्धि सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचकहरू	आधार वर्ष २०७९			लक्ष्य २०८३			लक्ष्य २०८७			सूचकको स्रोत
		राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	
४. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा											
१.१	कुल भर्नादर	८६.४	७१.६	९८.७	१००	९५	१००	१०५	१०५		
१.२	चार वर्षका बालबालिकाको भर्ना अनुपात	६७.२	५८.५	९७.६	९०	८०	१००	१००	१००		
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत	९५.७	८२.०	९८	१००	१००	१००	१००	१००		
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	९१.२	८७.१	५६	१००	१००	७५	१००	१००		
१.५	कक्षा १ का नवप्रवेशीमध्ये प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत	६८.७	६७.४	८६.८	९०	९०	९२.८	१००	१००		
५. आधारभूत शिक्षा											
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	१२१.९	१२६.९	१२१.३	१०६	११०	११२	१००	१००		
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर	९६.८	९७.८	९८.४	९९	९९	१००	९९	९९		
२.३	कक्षा १- ५ मा कुल भर्नादर	११९.३	१२५.९	१२२.३	११२	११५	११२	१०७	१०५		
२.४	कक्षा १- ५ मा खुद भर्नादर	९७.१	९७.२	९८.२	१००	१००	१००	१००	१००		
२.५	कक्षा १- ५ सम्म विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	२.८	४.२	४.०	३.०	५.०		४.०		
२.६	कक्षा १- ५ सम्म शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	२४.०	३१.०	३०:१	२२:१	३०.०	२५:१		३०.०		
२.७	कक्षा १- ८ मा कुल भर्नादर	११०.४	११६.७	११६.०	११५	११२	११०.०	११०	११०		
२.८	कक्षा १- ८ मा खुद भर्नादर	९३.८	९४.९	९८.१	९९	९९	१००	१००	१००		

२.९	कक्षा १- ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९८	०.९८	०.९९	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००		
२.१०	कक्षा ८ मा टिकाउ दर	७९.३		९३	९८.९		९६	९९.५			
२.११	आधारभूत शिक्षाको तह पुरा गर्ने दर	७२.७		८७	९८.७		९२	९९			
२.१२	कक्षा ६- ८ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.१	१.६	१:६		४.००	१:८		४.००		
२.१३	कक्षा ६- ८ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	५१.०	७०.०	४२:१	४८:१	३०.०	३६:१		३०.०		
२.१४	५-१२ वर्ष उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	६.२	५.१	७	१	४	३	0			
६. माध्यमिक शिक्षा											
३.१	कुल भर्नादर कक्षा ९- १०	९४.६	१२१.७	११५.०	१०५.६	११५.०	११०.०	१०९	११०		
३.२	खुद भर्नादर कक्षा ९- १०	६९.०	६५.५	८१.०	८१.४	७७.५	८८.०	९६.४	९०		
३.३	कुल भर्नादर कक्षा ९- १२	७१.४	८२.१	९७.३	९१.६	९०.५	१००	९७	९५		
३.४	खुद भर्नादर कक्षा ९- १२	४७.६	४६.१	४०.५	५८.१	५७.५	५०.०	७२.१	७०		
३.५	कुल भर्नादर कक्षा ११- १२	५१.५	५१.४	८८.५	७७.३	७७.१	९४.०	८५.८	८५.५		
३.६	खुद भर्नादर कक्षा ११- १२	२५.८	२६.७	२८.२	४०.१	४२.५	३२.०	६२.२	६५.५		
३.७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	६०.३		८७	९७.९		९२	९९			

३.८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	२४.०		८५	३५.४		९०	५२.३			
३.९	कक्षा ९- १० सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.८	२.०	३.४२	·	५.०	५.०		६.०		
३.१०	कक्षा ९- १० सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	४०.०	५९.०	४६:१		३०.०	४२:१		३०.०		
३.११	कक्षा ११- १२ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	३.४	१.३३		४.०	३		५.०		
३.१२	कक्षा ११- १२ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	७३.०	७०.०	४८:१		४०.०	४०:१		३०.०		
३.१३	कक्षा १-१२ मा खुद भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	१.०१	१.०९	०.९९	१.००	१.०५	१.००	१.००	१.००		
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ											
४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	७८	८५	८५.१३	९६	९५	९४	१००	१००		
४.२	१५–२४ वर्षको साक्षरता दर	९२		९०	९९		९५	१००			
४.३	१५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	५८		७४	९५	८५	८५	१००			
५. महिला शिक्षक प्रतिशत											
५.१	आधारभूत तह	४३.७	३०.०	३०.३७	५०	३७	४५	५०	४५		
५.२	माध्यमिक तह	२०.६	१४.१	६.६०	२५	२०	१२	३०	२५		
७. प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत											
६.१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र			९८	६०		१००	९०			
६.२	आधारभूत विद्यालय	१३.४		८४	७०		९०	९५			
६.३	माध्यमिक विद्यालय			२०	६०		५०	९०			
७. कुल बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत		**११.६४**		**२२.५**	**१७**		**३०**	**२०**			

२.८ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (Key Performance Indicators-KPI)

क्र.स.	सूचक		आधार वर्ष २०७९	२०८१	२०८२	२०८३	सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
९. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२०.२	११७	११४	११२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**८६.४**	**८९.५**	**९४.०**	**९९.०**		फ्ल्यास रिपोर्ट
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	८६.८	८८	९०	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**६८.७**	**७३.०**	**८५.०**	**९५.0**		फ्ल्यास रिपोर्ट
१०. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	९९.३	९९.५	९९.७	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.०	१००		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	११८.४	११६.६	११४.२	११२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.२	९८.९	९९.५	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.१	९९.०	९९.५	१००		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१२२.३	११९	११७	११५		
		प्रदेश	११८.५					
		राष्ट्रिय	११८.०	११५.०				फ्ल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	९८.५	९८.८	९९.५	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.३					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	११५.०	११३.०	१११.०	१०९.०	११७.०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११३.०	११०.०	१०७.०	१०५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट

२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)		स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
			प्रदेश	९३.३					
			राष्ट्रिय	९३.०					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)		स्थानीय	९४.९३	९५	९७	९८.५		
			प्रदेश	८२.९					
			राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)		स्थानीय	८	७	६	४		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*		स्थानीय	१.०३	१.०२	१.०१	१		
			प्रदेश	१.०१					
			राष्ट्रिय	१.०२			१.०१		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	९८.१	९८.६	९९	१००		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	९३.८	९९.०		१००		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)		स्थानीय	११६.६	११५	११३	११०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	११०.४					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)		स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७९.३			९५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)		स्थानीय	९४	८५	८७	८९		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७2.7			९५.०		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		स्थानीय	१.०२	१.०१	१.0			
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	1.0१	1.01				फ्ल्यास रिपोर्ट
२.१६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ	नेपाली	स्थानीय	६१.८१	६२.५	६४	६६		

	उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	भाषा	प्रदेश						
			राष्ट्रिय						शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६०.९					
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.३३	६४	६५	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६२.१६	६३	६४.५	६६		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	६४	६५	६६.५	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३.९८	६४	६५.५	६७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		गणित	स्थानीय	६३.२८	६४.२	६५	६७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०.०	६५.०	७०.०	शै.गु.प.के.	शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा शैक्षिक सूचना
		विज्ञान	स्थानीय	६६	६७	६८	७०		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०	६०.०	७०.०		शै.गु.प.के. रिपोर्ट तथा शैक्षिक सूचना
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)		आधारभूत (कक्षा १-	स्थानीय	३	२	१	०	
				प्रदेश					

		५)	राष्ट्रिय	२.९	१.०	०.५		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
		आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय	५	३	१		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय	६.६		१.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	२७	२९	३१	३३		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४३.७	४५.०	५०.०	५०.०	फ्ल्यास रिपोर्ट पन्ध्रौं योजना दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
११. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	४०.५	४२	४४	४६		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४७.६		६५.०			पन्ध्रौं योजनाले वि.सं.२१०० (९५.० %) मा पुऱ्याउने लक्ष
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.३	९८	९९	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७१.४			९९.०		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट र दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	१.०४	१.०३	१.०२	१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०२	१.०	१.०	१.०		फ्ल्यास रिपोर्ट दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा	स्थानीय	१.०४	८९	९१	९३		

	ट्रान्जिसन दर* (%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय						फ्ल्यास रिपोर्ट
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	९३	९४	९५.५	९७		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६०.३					फ्ल्यास रिपोर्ट
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	९७.०	८९	९१	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२४.०					फ्ल्यास रिपोर्ट
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	७	९	११	१५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२०.६	२२.०	२७.०	३३.०		शैक्षिक सूचना तथा फ्ल्यास रिपोर्ट
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	विज्ञान	७	९	१२		
			प्रा.व्या.	११	१३	१५		
		प्रदेश	विज्ञान					
			प्रा.व्या.					
		राष्ट्रिय	विज्ञान			१५.०		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
			प्रा.व्या.	१०.०	१७.०	३०.०		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६०.८१	६२	६४		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		गणित	स्थानीय	५८.४७	५९	६२		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		विज्ञान	स्थानीय	६०.०५	६१	६४		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	५८.६३	५९	६२		
			प्रदेश					
			राष्ट्रिय					

१२. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा								
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	६८	७०	७२	७५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	५८.०		९५.०		पन्ध्रौं योजना	पन्ध्रौं योजनामा वि.सं.२१०० मा (९९.० %) पुऱ्याउने लक्ष
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	८५.१३	८७	८९	९२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८२.०	८९.०	९५.०	१००	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	९३	९४	९६	९८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९२.०		९९.०			दि.वि.ल. (रा.समीक्षा) तथा शैक्षिक सूचना
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय	०.८८	०.९०	०.९४	०.९९		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	०.६५			०.८०		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
१३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम								
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय	१२	१४	१६	२०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**३१.०**	**४०.०**	**५०.०**	**७५.०**		शैक्षिक सूचना
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा	८	१०	१२		
			छात्र	१०	१२	१५		
		प्रदेश	छात्रा					
			छात्र					
		राष्ट्रिय	छात्रा					
			छात्र					
१४. सुशासन तथा व्यवस्थापन								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३०:१	२९:१	२८:१	२५:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२४:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना

६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४२:१	४०:१	३८:१	३६:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३०:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३४:१	३२:१	३०:१	२८:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३३:१	३१:१	३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	४६:१	४४:१	४२:१	४०:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४०:१		३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	४२:१	४०:१	३८:१	३६:१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		शैक्षिक सूचना
	१५. उच्च शिक्षा							
७.१	उच्च शिक्षामा कूल भर्ना दर(%)	प्रदेश	१५	१८	२०	२२		
		राष्ट्रिय	१२.०	१७.०	२२.०	२५.०		पन्ध्रौं योजनमा वि.सं.२१०० मा (४०.० %) पुऱ्याउने लक्ष
७.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	०.९०	०.९४	०.९६	१.०		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
७.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर(%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२५.०		३३.०			शैक्षिक सूचना
	१६. शिक्षामा लगानी							
८.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	२१	२३	२५	३०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०		शैक्षिक सूचना
८.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय	१६	१८	२२	२६		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८	२१	२४			शैक्षिक सूचना
८.३	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय	१२	१४	१८	२२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११	१५	१७			शैक्षिक सूचना

परिच्छेद ३
शिक्षाका उपक्षेत्रहरू

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

नेपालमा प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको औपचारिक रुपमा शुरुवात २००७ सालमा काठमाण्डौमा स्थापना भएको मन्टेश्वरी स्कूलबाट भएको पाइन्छ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौँ संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र म हत्व थप पुष्टि भएको छ । नेपालको निशुल्क तथा अनिबार्य शिक्षा ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा निति २०७६, विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम मार्फत प्रारम्भिक वालबिकास संचालन दिगदर्शन,२०६१ प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका, २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५) तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, २०७६ ले चार वर्षको उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गर्नुपर्ने प्राबधान उल्लेख गरेको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ

३.१.२ वर्तमान अवस्था

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई विद्यालय तथा समुदाय दुबैमा संचालन गरीएको छ । हाल नेपालमा ३०,०३९ सरकारी अनुदान प्राप्त प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र र ६,६२३ संस्थागत विद्यालयमा सञ्चालित पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू रहेका छन् (CEHRD, 2020) । बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका कुल बालबालिकाको संख्या ११०५५६१ देखिन्छ भने चार बर्ष उमेरका बालबालिकाको कुल सङ्ख्या ६ लाख ४० हजारमध्ये ४,३६,११५ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा भर्ना भएका देखिन्छन् भने कर्णाली प्रदेश अन्तर्गत सामुदायिक २५८५ र संस्थागत १७५ गरी कुल २७६० बालबिकास केन्द्र रहेका छन । जस अन्तर्गत ३-४ बर्ष उमेर समुहका छात्रा ४४,९८२ र छात्र ४९,०८८ गरी कुल ९४,०७० बालबालिकाहरु रहेका छन । बालविकासमा भर्ना भएका सबै बालबालिकाहरुको संख्या ६७३२४ रहेको छ जसमध्ये छात्राको संख्या ३२४२९ र छात्रको संख्या ३४८९५ रहेको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले विद्यालय प्रवेशको तयारीका लागि १ वर्षे प्रारम्भिक बालशिक्षा तथा दुई बर्षे पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई आधारभूत शिक्षामा समाहित गरेको छ । यस महाबु गाउँपालिकामा हाल ३१ वटा बालविकास केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जसमध्ये २७ वटा सामुदायिक विद्यालयमा आधारित र ४ वटा संस्थागत (निजि) विद्यालयमा आधारित छन् । बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने दर जम्मा ८६.८ प्रतिशत रहेको छ । जसमा विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द्रमा ३ र ४ बर्ष उमेर समूहका ६८२ बालबालिका अध्यनरत छन् । बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थापनका लागि जम्मा २७ जना बालबिकास शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन । शिक्षकहरूमा सबै महिला छन् । शैक्षिक योग्यतामा एस.एल.सी .५१ प्रतिशत, र १२ कक्षा पास ४९ प्रतिशत शिक्षक रहेका छन् । जसमध्ये २७ जना सङ्घीय अनुदान र ४ जना संस्थागत विद्यालयका रहेका छन । खुद भर्नादर ८६.३ र कुल भर्नादर १२०.२ प्रतिशत रहेको छ । लैगिंक समता सूचक ०.९९ रहेको छ ।

हाल सञ्चालनमा रहेका केही बालविकास केन्द्रहरू न्यूनतम मापदण्डअनुसार नभएको हुनाले तिनीहरूको सुधारका कार्यहरू गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा हुनुपर्नेमा सो नभएको तथा कतै कतै १५ देखि २५ मिनेटको दुरीमा रहेको अवस्था छ। भूगोल, जनसङ्ख्या, बस्ती आदिलाई मध्यनजर गरी नक्साङ्कनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजना, स्थानान्तरण एवं नयाँ स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसैगरी स्थापना भएका बालविकास केन्द्रहरूको संस्थागत विकासका साथै थप व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ भने नयाँ स्थापना हुने बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना लगायत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्दछ। गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका बालविकास केन्द्र उमेर समूहका बालबालिकाको जनसङ्ख्याको आधारमा बालविकास केन्द्रको स्थापना गर्ने लक्ष्य लिएको छ। वालविकास शिक्षा सुधार योजना निर्माण गरि वालवालिकाहरूको मूल्याङ्कन फारम मार्फत वार्षिक चार पटक विद्यार्थीको सिकाइ तथा विकास मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको छ। सबै वालविकास केन्द्रहरू विद्यालयले व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। बालविकास शिक्षकहरुको लागि न्युनतम पारिश्रमिक प्रदान गरिने छ।

चुनौति र अवसर

उपयुक्त पूर्वाधारको विकास, प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाको सर्वसुलभता, गुणस्तरको सुनिश्चिततासहित प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाप्रतिको आकर्षणमा अभिबृद्धि गर्नु, सक्षम र समर्पित जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु, अभिभावकलाई बालबालिकाको शिक्षाप्रति जिम्मेवार बनाउनु, बालबालिकाको घरायसी वातावरण बालबालिकामैत्री बनाउनु, विद्यालयदेखि सरकारसम्मका संस्थाहरु बालबालिकाप्रति सहयोगी र सकारात्मक हुनु, प्रारम्भिक बालविकास स्तरको शिक्षा निःशुल्क घोषणा गर्नु, बालबालिकाका निम्ति उचित मनोसामाजिक परामर्शको व्यवस्था गर्नु, बालविकासमा कार्यरत शिक्षकको पारिश्रमिक तथा सेवा शर्तको स्पष्ट मापदण्डको विकास गर्नु, गुणस्तरको न्यूनतम मापदण्ड विकास गर्नु सरकारी विद्यालयहरुमा सञ्चालित बालविकास केन्द्र र सस्थागत विद्यालयमा सञ्चालित पूर्व प्राथमिक कक्षाको सहजीकरण र अवधिमा एकरुपता ल्याउनु आदि प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षाका मुख्य चुनौतीहरु रहेका छन्।

नेपालको संविधान २०७२ ले निशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको संवैधानिक सुनिश्चितता गर्नुका साथै बालबालिकाको हक अन्तर्गत प्रारम्भिक वालविकास शिक्षालाई वालवालिकाको हकमा समावेश गरेको छ। महाबु गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रको विस्तारका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरुको योगदान, सहयोग तथा भूमिका बृद्धि गर्न सकिने अवस्था छ। अभिभावक, समुदाय, वडा कार्यालय, स्थानीय र प्रदेश सरकारहरुबीच साझेदारी र सहकार्य मार्फत प्रारम्भिक वाल विकास र शिक्षाको प्रर्वद्धन गर्न सकिने अवसर प्रशस्त छ। संघीय सरकारले समेत चालु आर्थिक वर्षको बजेटमा बालविकास केन्द्रमा कार्यरत शिक्षकहरुको तलवभत्ता बृद्धि गर्ने सवाललाई सम्बोधन गरेको छ। प्रदेश सरकार र विभिन्न पालिकाहरुले समेत बालविकासका शिक्षकहरुलाई पारीश्रमिकमा टेवा पुग्नेगरी प्रोत्साहन र सेवासुविधा प्रदान गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले समेत बालविकासको गुणस्तरमा अभिबृद्धि गर्नका लागि स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था गरेको छ। उल्लिखित पक्षहरुलाई बालविकासको क्षेत्रमा भएका अवसरहरुको रुपमा लिन सकिन्छ।

३.१.३ लक्ष्य

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्ने।

३.१.४ उद्देश्य

यस योजनाको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु रहेको छ। यसका लागि योजनाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ।

- चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु।
- पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक, आध्यात्मिक तथा नैतिक क्षमताको विकास गरी प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई अधिकारमा आधारित बनाउनु र विद्यालय प्रवेशको तयारी गराउनु,
- प्रारम्भिक बालबिकासमा दक्ष र बालबालिका प्रति समर्पित मानव स्रोत र प्रयाप्त भौतिक एवम आर्थिक स्रोतको सुनिश्चतता गर्नु।
- बालबालिकाको घरायसी वातावरणलाई बालमैत्री बनाउदै बालबालिकाको समुचित विकासमा स्थानीय तह, आमा, बुवा, परिवार, संरक्षक तथा समुदायको सक्रिय संलग्नता सुनिश्चित गर्नु।
- सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित नि: शुल्क आधारभूत शिक्षामा भर्ना गराउनु।
- प्रारम्भिक बालबिकासका लागि नीतिगत, संस्थागत तथा संरचनागत संयन्त्रको स्थापना गरी बालविकास र शिक्षालाई प्रभावकारी बनाउनु।
- प्रारम्भिक बालबिकास उमेरका बालबालिकाहरुका लागि पोषण एवम स्वास्थ्य सुरक्षाको उपयुक्त व्यवस्था गर्नु।

३.१.५ रणनीतिहरू

- सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,
- कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
- जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
- लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
- कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
- ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
- कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
- स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,
- पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणका लागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,
- भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने।

- उपयुक्त पूर्वाधारसहितको बालमैत्री वातावरणमा लक्षित उमेरका सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकासको अवसर सुनिश्चितताको ब्यबस्था गर्ने।
- प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रुपमा विकास गरी यो तहको शिक्षालाई सबै बालबालिकाको लागि अनिवार्य गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालबिकास उमेरका बालबालिकाको शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण लगायत सबै किसिमका अधिकारको सुनिश्चितताका लागि, अभिभावक र आमसंचार माध्ययमसंग सहकार्य गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालबिकासका लागि संस्थागत तथा संरचनागत सुधारका गर्न सम्बन्धित क्षेत्रका विषय विज्ञहरुको संलग्नतामा प्रारम्भिक बालबिकास संयन्त्रको स्थापना गरी सहजीकरण गरिनेछ।
- लागत साझेदारीका आधारमा कम्तिमा एक विद्यालय, एक बाल विकास केन्द्रको अवधारणा अन्तर्गत बाल विकास केन्द्रको पुनर्बितरण र विस्तार गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरुप बसाइँ व्यवस्था र सरसफाइलाई ध्यान दिएर खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जन सामग्री, अडियो भिडियो सामग्री सहित आकर्षक, मनोरञ्जक र बालमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनसहितको नमूना बाल विकास केन्द्रको विकास गर्ने कार्यमा विद्यालय संग सहकार्य गरिनेछ।
- बाबुआमा नभएका अनाथ बालबालिकाको निम्ति विभिन्न सामाजिक संघसंस्था र मनकारी सामाजिक अभियन्ताहरुसँग सहकार्य र समन्वय गरी उनीहरुको गाँस, बास, कपास, शिक्षा, स्वास्थ्य र सुरक्षा जस्ता आवश्यकता परिपूर्तिको सुनिश्चितता प्रदान गर्नका लागि कानून बनाइ अभिभावकको भूमिका निर्वाह प्रोत्साहन र सहजीकरण गरिनेछ।
- पाँच वर्षभन्दा कम उमेर समूहका बालवालिकाहरुलाई अनिवार्य रुपमा पूर्व प्राथमिक शिक्षा प्रदान गर्न आवश्यक कानून निर्माण लागु गरिनेछ।
- सिकाइ क्रियाकलाप सहजीकरणमा मातृभाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोगलाई समेत जोड दिइनेछ।
- प्रारम्भिक बालविकास कक्षा र बालविकास केन्द्रका शिक्षकहरूको न्यूनतम योग्यता निर्धारण गरी हाल कार्यरत बालविकास शिक्षकहरूलाई समयानुकूलको तलव सुविधाका साथै योग्यतामा आधारित वृत्ति विकास र स्तर वृद्धिको अवसर प्रदान गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालविकासका बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक, आध्यात्मिक तथा नैतिक क्षमताको विकासलाई सन्तुलित किसिमबाट अघि बढाउनका लागि विज्ञमार्फत आवश्यक पर्ने मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिनेछ।
- बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास एव विद्यालय शिक्षाको पुर्व तयारीका लागि अभिभावक शिक्षा, (आमा शिक्षा) सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको प्रभावकारीता अभिबृद्धिका लागि स्थानीयस्तरमा उपलब्ध कम मूल्यका (No Cost , Low Cost) स्रोतसाधनको प्रयोग मार्फत शैक्षिक सामग्री उत्पादन, संरक्षण र प्रभावकारी उपयोग गरी बालबालिकाको प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास मापदण्ड (ELDS) को कार्यान्वयनको सुनिश्चित गरीनेछ।

- अपांगता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्न र खास गरी जटिल अपांगता भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी विशिष्टीकृत, घरमा आधारित प्रारम्भिक बाल शिक्षा स्थापना र सञ्चालन लगायत अपांगताको पहिचान गरी उपचारका लागि सिफारिस गर्ने संयन्त्रको स्थापना र सुदृढीकरणका लागि सहकार्य गरिनेछ।

३.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुने

प्रमुख नतिजा:

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकारूलाई एक बर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज पहुँच हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गर्ने अवसर हुने ,
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारी सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने,
- बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम समायोजन तथा अनुकूलन भएको हुने,
- भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुने।
- पाठ्यक्रम परिमार्जन र अनुकुलनसिहत कार्यान्वयन भई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूको विकासात्मक र सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित हुने।
- सामुदायिक र सस्थागत विद्यालयहरुमा सञ्चालनमा रहेका बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमहरुमा समयावधिका हिसावले एकरुपता हुने।
- बाबुआमा नभएका (अनाथ) बालबालिकाहरुका निम्ति महाबु गाउँपालिकाहरुले अभिभावकको भूमिका निर्वाह गरेको हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र गन्तव्य (Target) :

- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण,
- वैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन,
- परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य,

- अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने,
- सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था,
- बालबालिकाको अभिलेखीकरण,
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि बैयक्तिक परिवार सेवा योजना,
- पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था,
- पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण,
- पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन,
- शिक्षकको योग्यता र क्षमता विकास,
- बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने,
- स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग,
- अभिभावक शिक्षा,
- अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था,
- बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने,
- शिक्षक पेसागत विकास,
- परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि ,
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली,
- सहयोगी (आया) को व्यवस्था,

तालिका नं. ३.१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दास्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरणगर्ने	पटक	१		१			२	गाउँपालिका तथा विद्यालय
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	पटक		१			१	२	गाउँपालिका वडा समिति
३	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	आवश्यकता अनुसार	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
४	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	गाउँपालिका तथा विद्यालय
५	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	संख्या	२	१	१	३	३	१०	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
६	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
७	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
८	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	पटक		१				१	गाउँपालिका तथा विद्यालय
९	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१०	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१			१		२	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
११	पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल	संख्या	१०	०८	०५	०४		२७	गाउँपालिका तथा

	सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने								विद्यालय वडा समिति
१२	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	संख्या	२७			२७		५४	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१३	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	आवश्यकता अनुसार	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१४	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१५	अभिभावक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१६	अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१७	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१८	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	आवश्यकता अनुसार	√	√	√	√	√	√	गाउँपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१९	प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका शिक्षकको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	पटक		१				१	गाउँपालिका
२०	प्रतिविद्यार्थी लागतका आधारमा शिक्षण सिकाइ सामग्री अनुदान	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

प्रचलित ऐनहरूले परिभाषित गरेअनुसार प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षादेखि कक्षा आठसम्मको शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा मानिएको छ। विद्यालय शिक्षाको सुरुवाती र माध्यमिक शिक्षाको जगको रुपमा आधारभूत तहको शिक्षालाई लिने गरिन्छ। नेपालको संविधानले विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ । संविधानका उल्लिखित प्रावधानहरूले सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार हुनुपर्ने स्पष्ट गरेको छ । आधारभूत तहको शिक्षाले उमेर समूहका हिसावले ५ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई समेटछ। आधारभूत तह विद्यालय शिक्षाको जग भएकोले यसको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षक, शिक्षण सिकाइका लागि स्रोत सामग्री र अनुकुल सिकाइ वातवरणमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ। नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाइ आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क पाउने हक हुने सुनिश्चित गरेको छ । यसैगरी अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा सम्वन्धि ऐन, २०७५ ले आधारभूत सम्वन्धि शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र आवश्यक व्यवस्था जिम्मेवारी नेपालको सरकार प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुने कुरा उल्लेख गरेको छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

मुलुकभर आधारभूत तह कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म अध्यनय गरिरहेका विद्यार्थीहरुको संख्या ५३१९००४ रहेको छ। यी मध्ये सामुदायिक विद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या ३८०६६३९ र संस्थागत विद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीको संख्या १५१२३६५ रहेको छ। अझै पनि आधारभूत तहको उमेर समूहका ६.२ प्रतिशत बालबालिका विद्यालय बाहिर रहेका छन्।कर्णाली प्रदेशमा आधारभूत तह कक्षा १–८ सञ्चालन भएका जम्मा विद्यालयहरुको संख्या ३१६४ रहेको छ जहाँ ४१७९५४ विद्यार्थीहरु अध्ययन गरिरहेका छन् । यी विद्यार्थीहरुमध्ये सामुदायिक विद्यालयहरुमा अध्यनरत विद्यार्थीहरुको संख्या ३८२७५० र संस्थागत विद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको संख्या ३५२०५ रहेको देखिन्छ। यसरी नै छात्रा र छात्राको संख्या क्रमश :२१५३५६ र २०२५९८ रहेको देखिन्छ। विद्यालय शिक्षाको जगको आधारभूत तहको शिक्षा हो । उमेर समूहका हिसाबले ४ देखि १२ बर्षका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तहले समेट्छ । आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास, गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग गर्दछ । अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी तीनवटै तहका सरकारहरूको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको छ। महाबु गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नका लागि सामुदायिकतर्फ कक्षा १-३ सञ्चालन भएका ६, कक्षा १-५ सञ्चालन भएका १२, कक्षा १-८ सञ्चालन भएका ७ ,कक्षा १-१० सञ्चालन भएका २ वटा र कक्षा १-१२ सञ्चालन भएका ६ वटा गरी जम्मा ३३ वटा र संस्थागततर्फ कक्षा १-५३सञ्चालन भएको ४ वटा विद्यालय छन्। हाल सामुदायिक तर्फ २७ बालविकास सबै विद्यालयमा आधारित र संस्थागत तर्फ ४ गरी जम्मा ३१ वटा प्रारम्भिक बालविकास कक्षा तथा पूर्व प्राथमिक कक्षाहरू सञ्चालनमा रहेका छन।

यस महाबु गाउपालिकामा इन्टरनेटको पहुँच भएका विद्यालयको सङ्ख्या १० रहेको वाकि २३ विद्यालयमा इन्टरनेटको पहुँचमा नभएको देखिन्छ। यस महाबु गाउपालिकामा विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरू जम्मा ७,१६५जना रहेका छन। (शैक्षिक तथ्याङ्क २०७८) । आधारभूत तह ०-८ मा कुल विद्यार्थी सङ्ख्या ५,८१४ जना र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:१५७ रहेको पाइन्छ। यस्तै आधारभूत तह (१-५) तर्फ कुलविद्यार्थी सङ्ख्या ३,४४६ र विद्यालय विद्यार्थी

अनुपात १:१५२ रहेको छ। यस्तै आधारभूत तह (६-८) तर्फ कुलविद्यार्थी सङ्ख्या १,६२९ र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १:१०८ रहेको छ। यस पालिकामा आधारभूत तहमा जम्मा शिक्षक दरवन्दि सङ्ख्या १२३ मा स्थायी ५८, करार (अस्थायी) २६, र राहत दरवन्दी ३९ गरी जम्मा १२३ जना कार्यरत रहेका छन्। न्यून दरवन्दि भएका विद्यालयहरूमा ५६ जना गाउँपालिका अनुदान शिक्षक को व्यस्वथा गरिएको छ। वर्तमान अवस्थामा यस पालिकामा आधारभूत तह (१-५) तर्फ कक्षोन्नती दर ९४.६ प्रतिशत र सिकाइ उपलव्धी छात्रा ६६.८६ प्रतिशत र छात्र ६५.६० प्रतिशत ,खुद भर्नादर ९८.२ प्रतिशत र कुल भर्नादर १२२.३ प्रतिशत रहेको छ। कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात १:६ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपान १:३० रहेको देखिन्छ भने कक्षा ६ देखि कक्षा ८ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात १:४ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १: ४२ रहेको देखिन्छ।

चुनौती र अबसरहरु

आधारभूत शिक्षामा सबै वालवालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु, सूचना तथा सञ्चार लगायत प्रविधिमैत्रि वातावरणको व्यवस्था गर्नु, अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षाको प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गर्नु,बालबालिकालाई सुरक्षित, भौतिक तथा बालमैत्री वातावरणको व्यवस्था गर्नु, सिकाइको गुणस्तरमा सुधार गरि विद्यार्थिको सिकाइ उपलव्धिमा सुधार ल्याउनु प्रर्याप्त रुपमा शिक्षक दरवन्दि देखियता पनि कक्षा ६–८ मा विषयगत शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु, शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृतिका लागि तालिम सञ्चालन गर्नु, लक्ष्यमा आधारित सिकाइ उपलव्धि वृद्धि गर्नु , शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउनु, शैक्षिक सुशासन र उत्तरदायित्व अभिबृद्धि गर्नु, शिक्षण सिकाइ पद्धतिलाई व्यावहारिक, बालमैत्री एवं प्रविधिमा आधारित बनाउनु, विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा भर्ना गर्नु, सामुदायिक तथा नीजि विद्यालयबीचको खाडल कम गर्नु, शैक्षिक सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, कक्षा छाड्ने दर शून्यमा झारी विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धी अभिबृद्धि गर्नु, गुणस्तरको सुनिश्चिततासहित सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको आकर्षण अभिबृद्धि गर्नु, विद्यार्थी संख्याको अुनपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्बितरण गर्नु, विभिन्न किसिमका प्रकोप, संकट तथा महामारीबाट मुक्त बनाउनु विद्यालय सुपरीवेक्षण र अनुगमन तथा नियमनलाई संस्थागत र संरचनागत रुपमा विकास गर्नु।

शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गर्दै अधिकार र जिम्मेवारी सहित स्थानीय तहलाई जिम्मेवार गराउने संवैधानिक आधार भएकाले शिक्षामा सहभागीता र पहुँचमा बृद्धि गरी गुणस्तर सुधार गर्न सकिने अवसर सिर्जना हुनु, देशमा संघीयताको कार्यान्वयनसंगै सरोकारवालाहरुमा सार्वजनिक विद्यालयहरुप्रतिको चासो र चिन्ता बढनु। शिक्षकका पेशागत संघ संस्था, राजनीतिक दल, नागरिक समाज आदिवाट शैक्षिक सुधारमा सकारात्मक प्रतिवद्धता प्राप्त हुनु, निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने सवालमा स्थानीय तह तथा जिल्ला घोषणा गर्ने लहर चलेको छ। यसरी नै शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर अभिबृद्धिमा गैर सरकारी र नीजि क्षेत्रको भूमिका पनि महत्वपूर्ण बन्दै गएको अवस्था छ। विद्यालयमा आधारभूत तहको खुद भर्नादर र लैंगिक समता सूचकांकमा प्रगति देखिएको छ। स्थानीय तहको सरकारको क्षमता विकास गर्दै आधारभूत शिक्षाको व्यबस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याइ शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार गर्न सकिने अवसर रहेको छ। शिक्षा तीन वटै तहका सरकारको साझा अधिकार क्षेत्रको रुपमा रहेकोले आपसी साझेदारीमा आधारभूत शिक्षामा प्रयाप्त लगानी अभिबृद्धि गर्न सकिने अवस्था देखिन्छ।

३.२.३ लक्ष्य

- सबै बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक तथा गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने।

३.२.४ उद्देश्य

प्रस्तुत महाबु गाउँपालिकाको ५ वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजनाले सबैका लागि आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रुपमा स्थापित गर्दै बालमैत्री वातावरणमा ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुका लागि समतामूलक किसिमबाट

गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने मुख्य उद्देश्यलाई पूरा गर्नका लागि निर्धारण गरेका उद्देश्यहरु देहायबमोजिम रहेका छन् ।

- आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि गर्ने,
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्ने,
- सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पुरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्ने,
- सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्ने ,
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउने,
- कक्षा १ देखि३ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि बालमैत्री सिकाई वातावरण निर्माण गर्दै आधारभूत साक्षरता सिप ,
- विकासको लागि पढाइ तथा गणितिय साथै अन्य अन्तरविषयक जीवनोपयोगी पक्षको शिक्षण सिकाइ कार्यलाई सुनिश्चित गर्ने,
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउने,
- विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउने,
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने,
- अन्तरसम्बन्धित विषयबस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।

३.२.५ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने,
२. विद्यालयहरूको पुनर्वितरण तथा समायोजना गर्ने,
३. अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि कानुन तर्जुमा गर्ने,
४. अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने,
५. प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सम्बन्धि क्रियाकलापहरूको लागि स्रोत व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने,
६. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने,
७. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने,
८. शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने,
१७. विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने,
१८. विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने,
१९. सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने,
२०. शिक्षण सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने,
२१. कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्ने,
२२. आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

२३. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याउने,
२४. विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने,
२५. कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने,
२६. शिक्षामा कामगर्ने सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने,
२७. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
२८. विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने,
२९. स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गर्ने,
३०. विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनकुल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकुल सिकाइ क्रियाकलाप, सञ्चालन, भाषिक विविधताअनकुलको माध्ममभाषाको उपयोग तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताकोसम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने ,
३१. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने,
३२. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग गरी सहज र उपयोगी बनाउने कार्यलाई विस्तार गर्ने,
३३. दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने,
३४. अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गर्ने,
३५. शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने,
३६. नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने,
३७. विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने,
३८. शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने ।

३.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

नतिजा:

- सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने,
- सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पूरा गरेको हुने,
- न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने,
- आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने,
- बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने,
- विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने,
- विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने,
- बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने,

- आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने,
- विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग हुने,
- जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

- विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन,
- मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था,
- सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना,
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था,
- प्रारम्भिक कक्षा शिक्षणसम्बन्धि शिक्षक तालिम,
- विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास,
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण,
- शिक्षक क्षमता विकास,
- विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन,
- सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास,
- शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना,
- विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध,
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग,
- पाठ्यपुस्तक व्यवस्था,
- सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था,
- विपन्नका लागि पोसाक, स्टेशनरीका लागि छात्रवृत्ति,
- सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन,
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन,
- व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली,
- शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना,
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास,
- अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता,
- समूह तथा अन्य क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि उपयुक्त कोठाको व्यवस्थापन,
- बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको व्यवस्था,
- कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाइ व्यवस्थापन,
- कक्षा पुस्तकालयको वा बुक कर्नरको स्थापना गरी बालवालिकालाई भरपुर पढाइको अवसर प्रदान,
- प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन।

तालिका नं. : ३.२ आधारभूत शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	विद्यालय नक्साङ्कन	पटक		१			१	२	संघ , प्रदेश र गाउँपालिका
२	दरवन्दि पुनर्वितरण तथा समायोजन	आ.अनुसार	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
३	मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
४	सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
५	प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
६	प्रारम्भिक कक्षा शिक्षणसम्बन्धि शिक्षक तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश र पालिका
७	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	वटा	५	५	५	५	५	२५	संघ ,पालिका र विद्यालय
८	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
९	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१०	शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
११	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१२	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१३	पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१४	सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१५	विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरीका लागि छात्रबृत्ति	संख्या	५	१०	१०	५	५	३५	संघ,पालिका र विद्यालय
१६	सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१७	कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय

१८	व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
१९	शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना तथा व्यवस्थापन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
२०	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका र विद्यालय
२१	सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका र विद्यालय
२२	विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका र विद्यालय
२३	अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका र विद्यालय
२४	कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको ब्यवस्था	संख्या	५	१०	१०	५	३	३३	संघ,पालिका र विद्यालय
२५	कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन	संख्या	१०	१०	१०	३	०	३३	संघ,पालिका र विद्यालय
२६	कक्षा पुस्तकालयको वा बुक कर्नरको स्थापना गरी बालवालिकालाई भरपुर पढाईको अवसर प्रदान	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
२७	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	संख्या	८	७	१२	६	०	३३	संघ,पालिका र विद्यालय
२८	आधारभूत तहमा सञ्चालन गरिने परीक्षालाई थप व्यवस्थित बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
२९	आधारभूत तहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
३०	कार्यसम्पादनमा आधारमा प्रोत्साहन अनुदान	संख्या	५	५	५	५	५	२५	संघ,पालिका र विद्यालय
३१	पालिका स्तरमा वर्षको एक पटक पढाई मेला संचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका र विद्यालय

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

शिक्षा ऐन, २०२८ अनुसार कक्षा ९ देखि १२ सम्मको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा भनेर परिभाषित गरिएको छ। नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ। संविधानका उल्लिखित प्रावधानहरूले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ । श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९–१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको सुरुवात गरिएको छ। यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो। नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ। कक्षा ११ र १२ मा धारको विकल्पहरूसहित एकलपथीय पाठ्यक्रम लागू गरिएको छ। कक्षा १२ पछि उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्न वा कामको संसारमा जान मार्ग प्रशस्त हुने व्यवस्था छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखि नै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाउँपालिका अन्तरगत कक्षा ९ र १० संचालनमा २ वटा विद्यालय रहेका छन् भने ११ र १२ संचालनमा ५ वटा विद्यालय रहेका छन्। ९ देखि १२ संचालन भएका विद्यालयहरु ९ देखि १० सको कुल भर्ना दर ११५.० रहेको छ र खुद भर्ना दर ८१.० प्रतिशत रहेको छ। कक्षा ९–१२ मा लैगिक समता सूचक पुगेको छ। तर कक्षा १ मा भर्ना भएका वालवालिका मध्ये माध्यामिक तहकोमा पुग्ने दर ९४ प्रतिशतमा ८१ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ। जसवाट कक्षा ८ र कक्षा १० पछाडि ठुलो सङ्ख्यामा (१३ प्रतिशतका दरले) वालवालिकाहरूले विद्यालय छाड्ने गरेको देखाउछ। यस पालिकामा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कक्षा ९ र १० मा शिक्षकको सङ्ख्या १९ रहेको छर कक्षा ११ र १२ मा ८ शिक्षकहरू कार्यरत रहेका छन। यस वाहेक कतिपय विद्यालयहरूले स्थानीय तहको स्तरवाट पारिश्रमीक पाउने गरी माध्यामिक तहमा नियुक्ति भएका शिक्षकको सङ्ख्या ५ रहेका छन्। महाबु गाउपालिकामा यो उमेर समूहकाबालबालिकाहरू १२८९ जसमा छात्रा ६९२ र छात्र ५९७ जना रहेका छन। माध्यमिक तहमा कुल विद्यार्थी सङ्ख्या १३९३ जसमा छात्रा ७०१ र छात्र ६९२ जना र विद्यालय विद्यार्थी अनुपात १ ;१७५ रहेको पाइन्छ।

यस गाउँपालिकामा शैक्षिकसत्र २०७७ को माध्यमिक तहको शैक्षिक उपलव्धी दर औसतमा ५९.२ प्रतिशत रहेको छ। वर्तमान अवस्थामा यस पालिकामा खुद भर्नादर औसतमा ८०.१ प्रतिशत र कुल भर्नादर औसतमा ११२.६० प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँपालिकामा जम्मा संस्थागत विद्यालय सङ्ख्या ४ शिक्षक सङ्ख्या २८ जना र विद्यार्थी सङ्ख्या ४०० जना रहेका छन। यस पालिकामा प्राविधिक धार तर्फ सिटिइभिटीबाट एक विद्यालयमा कृषि विषय (११ र १२) पठनपाठन

सञ्चालन भएको छ । जसमा जम्मा शिक्षक सङ्ख्या ४ र डिप्लोमा तहमा ७२ जना र प्रिडिप्लोमामा १९ गरी ९१ जना विद्यार्थि सङ्ख्या अध्ययनरत रहेका छन ।

३.४.३ चुनौतिहरु

- माध्यमिक शिक्षाको पहुँचबाट बाहिर रहेको ठूलो सङ्ख्यालाई विद्यालयमा ल्याउनु,
- विपन्न बालबालिकालाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षालाई कार्यान्वयन गर्नु
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर बढाउनु
- सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तारमा विस्तार गर्नु,
- शिक्षकको दक्षतामा वृद्धि र सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्ले प्रयोग गरी सिकाइ सुधार तथा डिजिटल डिभाईडलाई कम गर्नु,
- सिकाइको गुणस्तर सुधार गरी विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउनु,
- सबै माध्यमिक विद्यालयमा न्यूनतम सक्षमताका अवस्था पूरा गरी विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउनु,
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउनु,
- संघीय संरचनाअनुरूप माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनका लागि नीतिगत, कानुनी तथा संरचनागत स्वरूपको विकास तथा कार्यान्वयन र संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,
- विद्यालय शिक्षा पद्धतिलाई विद्यार्थीको सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउनु,
- विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा विकास गर्नु,
- आधारभूत तहको परीक्षा प्रणालीमा सुधार गरी माध्यमिक शिक्षाको प्रविष्टीलाई स्तरीय बनाउनु
- शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी, नतिजामा आधारित र अनुमानयोग्य बनाई व्यवस्थित गर्नु,
- आवश्यक विषयगत शिक्षक दरवन्दीको व्यवस्था गरी विद्यालयमा सक्षम र योग्य विद्यालय जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नुलाई चुनौतिको रुपमा लिन सकिन्छ ।
- शिक्षक व्यवस्थापन, विद्यालय शिक्षक र शिक्षक विद्यार्थीको उच्च अनुपात, विद्यालयमा राजनीतिक हस्तक्षेप, विद्यालय सुपरिवेक्षण, माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच, शैक्षिक गुणस्तर र सान्दर्भिकता, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा विस्तार, माध्यमिक शिक्षामा न्यून लगानी, तीनवटा तहका सरकारहरुबीचको समन्वय र सहकार्य तथा शिक्षासम्बन्धी अधिकारको साझा बुझाईमा अस्पष्टता,
- मेधावी व्यक्तिहरुको शिक्षण पेशामा आकर्षण, शिक्षकको पेसागत विकास, संस्थागत विद्यालयलाई सेवामूलक बनाउँदै लैजाने कार्य, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, शिक्षक तालिमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, विद्यालय र नतिजामा आधारित सुपरिवेक्षण आदि पनि माध्यमिक शिक्षाका चुनौतिहरु हुन् ।

अवसरहरु

- नेपालको संविधान (२०७२) को मौलिक हक सम्वन्धी व्यवस्थाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक समावेशी र पहुँचको सिद्धान्तलाई अपनाएको र शिक्षालाई हरेक नागरिकको मौलिक अधिकार र राज्यको दायित्व बनाएको स्थिति रहेको छ ।
- संविधानको धारा ३१ मा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुने र प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भनेर ग्यारेण्टी गरिएको छ । संविधानको त्यही धाराले अपांगता भएका र आर्थिक रुपले बिपन्न नागरिकलाई उच्च शिक्षासम्म समेत निशुल्क हुने ब्यवस्था गरेको छ
- दलितको लागि पनि नेपालको संविधानको धारा ४० ले उच्च शिक्षासम्म छात्रवृत्तिसहित नि:शुल्क हुने ब्यवस्था गरेको छ । संविधानको धारा ५१ ले शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, ब्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक एबम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने नीति अंगिकार गरेको छ । त्यही धाराले शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई

नियमन र ब्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने भनेर निर्देशन गरेको छ। उल्लिखित कुराहरुलाई अवसरको रुपमा लिन सकिन्छ।

- संविधानको अनुसूचि ९ ले उल्लेख गरिएको साझा अधिकारको क्षेत्रभित्र रहेर प्रदेश सरकारले माध्यमिक शिक्षामा समेत योगदान गर्न सक्ने प्रशस्त मार्ग प्रदान गरिएको छ।
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले कक्षा १० वा माध्यमिक शिक्षा परीक्षा सञ्चालन गर्न, शिक्षकको पेशागत विकास गर्न, शिक्षक बढुवाका कार्य सम्पादन गर्न र विद्यालय क्षेत्र विकास योजना तथा समग्र विद्यालय शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तह र विद्यालयहरुलाई सहजीकरणमा प्रदेश सरकारलाई भूमिका प्रदान गर्ने नीति अगाडी सारेको छ। उक्त नीतिले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका अधिकार तथा जिम्मेवारीहरुलाई थप स्पष्ट बनाएको छ

३.३.३ लक्ष्य

- मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्ट्रिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने।

३.३.४ उद्देश्य

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्ने,
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउने,
- शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धमा सुधार ल्याउने।
- माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना दर तथा टिकाउ दर बढाउनु।
- माध्यमिक शिक्षा पूरा गरेका सबै बालबालिकाहरूलाई दैनिक जीवन, रोजगारी र निरन्तर सिकाइका लागि तयार बनाउनु।
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तु तथा व्यवहार कुशल सिपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।

३.३.५ रणनीतिहरू

- विद्यालयहरूको नक्साङ्कन गर्ने,
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने,
- नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
- माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने,
- विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ,
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने,
- माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने,
- शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने,
- शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने,
- हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने,
- विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने,
- विज्ञान विषय अध्ययनका लागि विद्यार्थीहरूलाई आकर्षित गर्न पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने ,
- सक्षम र उत्प्रेरित प्रअको व्यवस्था गर्ने,
- आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने।

३.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

प्रमुख नतिजा:

- सबै बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चत भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने,
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
- माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने,
- माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षाका लागि आवश्यक कानुन, कार्यविधि र निर्देशिका तयारी,
- विद्यालय नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन,
- विज्ञान, गणित तथा कम्प्यूटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर,
- मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्था,
- सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
- आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षालगायतका बैकल्पिक प्रबन्ध,
- विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास,
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण,
- शिक्षक क्षमता विकास,
- विद्यालय योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन,
- सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास,
- शिक्षक सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना,
- विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम,
- अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग,
- नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, ड्रेसतथास्टेशनरी, दिवा खाजा, छात्रबृत्ति र सिकाइ सामग्री व्यवस्था,
- कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन,
- व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली,
- शैक्षिक मानव संसाधन सूचना प्रणाली स्थापना,
- विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास,
- अभिभावक अभिमुखीकरण र सहभागिता,
- लक्षित बालबालिकाहरूका लागि आवाशीय प्रबन्ध,

तालिका नं.३.३ माध्यमिक शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	पटक			१			१	संघ,प्रदेश,पालिका
२	विद्यालयमा मापदण्डअनुसार नपुग शिक्षक व्यवस्था	आबश्यक्ता अनुसार	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका
३	विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमांकन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	पटक		१		१		२	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
४	माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा (STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाई अन्तरसम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
६	प्रविधि तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	संख्या		३५		३५		७०	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
७	विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
८	विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	आबश्यकता अनुसार	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
९	सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

१०	विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	आ. अनुसार	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागि पाठ्यपुस्तक	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१२	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१४	कक्षाकोठामा धारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१५	सिर्जनात्मक क्रियाकलापका लागि विद्यालयहरुलाई प्रस्ताव र कामका आधारमा प्रोत्साहन अनुदान	संख्या	५	५	७	५	४	२६	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१६	माध्यमिक तहमा सञ्चालन गरिने परीक्षालाई थप व्यवस्थित बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१७	आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षालगायतका बैकल्पिक प्रबन्ध	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१८	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण,	**पटक**	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१९	लक्षित वालवालिकाका लागि आवसिय विद्यालय	संख्या			१			१	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

३.४ उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध

३.४.१ परिचय

विद्यालय तहको योग्यता प्राप्ति पश्चात विश्वविद्यालय तहबाट प्रदान गरिने शिक्षालाई उच्च शिक्षा भनिन्छ । अर्थात स्नातक, स्नात्तकोत्तर, एम फिल र विद्याबारिधी तहको शिक्षालाई उच्च शिक्षा भनिन्छ । नेपालको शिक्षाको संरचनामा कक्षा १२ उर्तीण गरेको जनशक्तिलाई प्रदान गरिने उच्च स्तरको मानव संसाधनको विकास गर्नका लागि चार तहको उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने नितिगत प्रावधान रहेको छ । उच्च शिक्षाले उच्चस्तरीय दक्ष र समालोचक, अनुसन्धानमूलक तथा समालोचनात्मक चिन्तन भएका जनशक्ति उत्पादन गर्ने कार्य गर्दछ । यसलाई योग्य र दक्ष नागरिक उत्पादनको केन्द्रको रुपमा लिन सकिन्छ । हाल नेपालको परिवेशमा एकातिर उच्च शिक्षालाई गुणस्तरिय बनाई समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु र आधुनिक ज्ञान, विज्ञान, कला, सिप एवम् प्रविधिमा दक्ष, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति तयार गर्न यस तहको शिक्षाकोसमय सापेक्ष रूपमा विकास र विस्तार गर्नु आवश्यक छ भने अर्कोतिर देशको उच्च शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षाको जगमा विकास गर्नुपर्ने अपरिहार्यता त्यत्तिनै रहेको अवस्था छ । नेपालको संविधानले केन्द्रीय विश्वविद्यालयसम्बन्धी अधिकार सङ्घ र उच्च शिक्षासम्बन्धी शासकीय अधिकार प्रदेश सरकारले सुनिश्चित गरेता पनि साझा अधिकारकोसूचिमा रहेको शिक्षाले स्थानीय तहले समेत माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्बन्ध राखी आफनो क्षेत्रमा रहेका उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाको विकासमा भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछ र गर्नुपर्दछ । नेपालमा उच्च शिक्षा प्रदान गर्नका लागि १ खुला विश्वविद्यालय सहित १२ वटा विश्वविद्यालय तथा ६ वटा राष्ट्रिय प्रतिष्ठान) मानित विश्वविद्यालय (स्थापना भई १,४०७ वटा कलेजहरू जसमध्ये ९८ वटा आंगिक, ५३२ वटा सामुदायिक र ७७७ वटा निजी शैक्षिक संस्थाहरू सञ्चालनमा रहेका छन ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाउँपालिकामा हालसम्म उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि कुनैपनि शिक्षण संस्थाको स्थापना गरिएको छैन । यहाँ कक्षा १२ सम्मको अध्ययन पूरा गरेका विद्यार्थीहरु उच्च तहको शिक्षा प्राप्तिका लागि दैलेख बजार तथा सुर्खेतको वीरेन्द्रनगर लगाएत नेपालका विभिन्न ठाउँहरुमा जानुपर्ने बाध्यता रहेको छ । भौगोलिक विकटता, आर्थिक समस्या , जनशक्तिको अभाव जस्ता कारणहरुले गर्दा हालसम्म यस स्थानीय तहमा उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्था स्थापना गर्न नसकिएको भयतापनि निकट भविष्यमा क्याम्पस स्थापना गर्ने सोच पालिकाले बनाएको छ ।

चुनौतिहरू तथा अवसरहरू

- उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि शैक्षिक संस्थाको स्थापना, सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नु
- उच्च शिक्षामा आर्थिक रुपले विपन्न र भौगोलिक रुपमा पिछडिएका र माध्यमिक तह पुरा गरेका नागरिकको समेत सहभागिता गराउनु,
- माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासंग् सम्बन्ध कायम राख्नु,
- भौगोलिक विकटता, भौतिक पूर्वाधार र आर्थिक लगानीको सुनिश्चितता गर्नु,
- दक्ष र योग्य जनशक्तिको अभाव हुनु

  यसका साथै नेपालको संविधानमा उच्च शिक्षा तीनवटै तहको साझा अधिकारक्षेत्रभित्र रहनु, पालिकाका सबै सरोकारवाला, राजनीतिक दल तथा जनप्रतिनिधिहरूमा क्याम्पसको स्थापना र सञ्चालनका लागि चासो र चिन्तन बढनु, आदिलाई यस पालिकाको उच्च शिक्षाको अवसरको रुपमा लिन सकिन्छ ।

३.४.३ लक्ष्य

- प्राज्ञिक उत्कृष्टता तथा उन्नयनका लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामार्फत समय सापेक्ष उच्चस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी जनशक्ति उत्पादन गर्ने।

३.४.४ उद्देश्य

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
- सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संसाधनको विकास गर्ने,
- उच्च शिक्षाका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनथप संकायहरू सञ्चालन गर्न पहल गर्ने।

३.४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पुरा गरेका विद्यार्थीको विवरण तयार गरी उनीहरूको क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षाको प्रबन्धका लागि योजना तयार गर्ने,
- स्थानीय तह क्षेत्रभित्र आवश्यकता अनुसार उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरू स्थापना गर्ने ,
- खुला एवम् दूर शिक्षा लगायतका व्यस्थामार्फत समेत उच्च शिक्षामा पहुँचवृद्धिका लागि पहल गर्ने,
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिबासी/जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवं आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरी उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसरको सुनिश्चित गर्ने
- उच्च शिक्षालाई राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकुद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने,
- विद्यार्थीहरूलाई उच्च शिक्षाका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि उच्च शिक्षा सञ्चालन गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने,
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने,
- उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि समन्वय, सहकार्य र सहजीकरण गर्ने,
- उच्च शिक्षा विकासका लागि सार्बजनिक, सामूदायिक तथा निजी स्तरमा साझेदारी कार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने,
- स्थानीय तहको मानव संसाधन योजनाका आधारमा आवश्यक मानव स्रोत विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्ने,
- आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने।

३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार।

प्रमुख नतिजाः

- स्थानीय तह अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको कक्षा १२ वा सो सरहको तह पूरा गरेका विद्यार्थी क्षमता र योग्यता अनुसार उच्च शिक्षामा पहुँच हुने,
- स्थानीय तहमा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना हुने,
- स्थानीय तहमा सञ्चालित उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- उच्च शिक्षा उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने,
- उच्च शिक्षामा सार्बजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको स्थापना,
- उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाहरूको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास,
- अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना,
- शिक्षक व्यवस्था,
- छात्रवृत्ति कार्यक्रम,
- उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीलगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील बनाउन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग।

तालिका नं. ३. ४ उच्च शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९_२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि क्याम्पस स्थापना गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	संख्या				१		१	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
२	उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसारको समन्वय र सहजीकरण गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
३	उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
४	उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन पालिकास्तरको योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	आबश्यकता अनुसार							संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
५	उच्च शिक्षाको खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण एवम सहयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
६	विद्यार्थीहरूकोअध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न इ–पुस्तकालयको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने	पटक					१	१	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह
७	शिक्षक व्यववस्थापन	पटक					१	१	संघ,प्रदेश र स्थानीय तह

३.५ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम

३.५.१ परिचय

हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई समय सापेक्ष संरचनागत रुपमा बदल्नु अपरिहार्य छ । शिक्षा मौलिकतामा आधारित साधन स्रोत परिचालन र उपयोग गरि विकासका लागि साधक बन्नु आवश्यक छ । दैलेख जिल्ला पुरै त्यसमा पनि महाबु गाउँपालिका बासीलाई सुखी र समृद्ध बनाउन यस गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र उपलब्ध सामथ्र्य, साधन र स्रोतमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्नु र त्यसको व्यवस्थापन गर्न अति आवश्यक देखिन्छ । अतः गाउँपालिका, जिल्ला, प्रदेश हुँदै मुलुकलाई समृद्ध बनाउन शिक्षालाई सीपसँग, सीपलाई रोजगारी र उत्पादनसँग र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको विकास गर्न आवश्यक छ । विद्यालय शिक्षाको अन्तिम तह माध्यमिक तहको शिक्षाले नागरिकलाई जीवन निर्वाह गरेर खान सक्ने आधारभूत व्यावसायिक सीप र दक्षता सहितको श्रम शिक्षा दिन जरुरी छ ।

माध्यमिक तहको शिक्षाको उत्पादन कम्तिमा पनि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध साधन स्रोतमा आधारित व्यावसायिक सीप र उद्यमशिलताको माध्यमबाट श्रम गरि व्यक्तिको जिवनयापन र आय आर्जनमा संलग्न भई स्वावलम्बि हुने हुनुपर्छ । यसै पक्षलाई मध्ये नजर गरि यस दैलेख जिल्लाको महाबु गाउँपालिकामा रहेका माध्यमिक विद्यालयहरुमा आवश्यकता र उपलब्ध साधन स्रोतको मूल्याङ्कन गरि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा संचालन गर्नु आवश्यक देखिन्छ । नेपाल सरकारले प्राविधिक शिक्षाको विकास र बिस्तारलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर प्रत्येक स्थानिय तहसम्म पहुँच विस्तार गर्दै स्वदेश मै सीप युक्त दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी रोजगार एवं स्वरोजगारको अवसरहरु श्रृजना गर्दै कामका लागि विदेश जाने युवाहरुलाई आत्म निर्भर बनाउने लक्ष्य लिएको छ । नयाँ शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८ ले शिक्षालाई व्यावसायिक बनाउने सवालमा उल्लेख्य योगदान गरेको देखिन्छ । यद्यपि यो पद्धति र पाठ्यक्रमले निरन्तरता पाउन सकेन । यसरी हेर्दा नेपालको प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाले ७ दशक पार गरिसकेको छ । विकासका लागि साधारण र प्राविधिक जनशक्तिका बिच सन्तुलनको आवश्यकता पर्दछ । सुरुवातका दिनहरूमा साधारण शिक्षातर्फ जोड दिइएतापनि विस्तारै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा जोड दिन थालिएको छ । कृषि, भेटनरी, सव ओभरसियर, इन्जिनियरिड, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेको छ । प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका अवसरहरूमा सबै लिंग, अपाङ्गता, गरिवी, सीमान्तकृत आर्थिक सामाजिक रुपले पछि परेको समुदाय लगायतका सबै बर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागिता र सिकाई उपलव्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजार सँग आवद्ध गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाउँपालिका अन्तर्गतको श्री जगदिश माध्यमिक विद्यालय ऐराडीमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गतको ३ वर्षे डिप्लोमा कृषि विज्ञान संकायको कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ । जसमा ५० जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन । महाबु गाउपालिकाले बार्षिक ५ जना विद्यार्थीहरूलाई निःशुल्क प्राविधिक शिक्षाको छात्रवृत्ति उपलव्ध गराउदै आइरहेको छ । यस महाबु गाउँपालिकाले बिभिन्न किसमका छोटो तथा लामो अबधिका आयआर्जन मुलक तथा सिपमुलक कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आएको छ ।

३.५.३ चुनौति

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पहुँच विस्तार गर्नु, शिक्षालाई सीप, सीपलाई रोजगारी, रोजगारीलाई उत्पादन र उत्पादनलाई बजार प्रणाली सम्म आबद्ध गर्ने गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको प्रणालीगत विकास तथा विस्तार गर्नु,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई उद्धमशीलता विकासमा केन्द्रित गर्नु,

- प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार, ल्याब लगायत उक्त धारको कार्यक्रम संचालनका लागि दक्ष र अभिप्रेरित जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
- प्राकृतिक स्रोत साधनमा आधारित प्राविधिक र व्यावसायीक शिक्षा अगाडि बढाउन आवश्यक पर्ने अध्ययन अनुसन्धान गर्नु,
- प्राबिधिक र व्यावसायिक शिक्षा संचालनको लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गर्नु,
- प्राविधिक शिक्षाको नाममा संचालनमा रहेका परम्परागत प्राविधिक शिक्षाको निरन्तरता भन्दा पनि स्रोत साधनमा आधारित उद्यमी र व्यवसायी उत्पादन गरी आर्थिक उपार्जन सहित समृद्धि प्राप्त गर्ने प्राविधिक शिक्षाको योजना र कार्यन्वयन गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतिहरु हुन ।

अवसर

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रति सरोकारवालहरुको चासो बढ्दै जानु,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदेश सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु,
- महाबु गाउँपालिका उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनहरु (जल, जङ्गल, जमिन, जडीबुटी, जैविक विविधता, पर्यापर्यटन) लाई आधार वनाएर विद्यालयस्तरमा शिक्षण कार्यक्रम संचालनमा ल्याउने र निम्न, मध्यम र उच्चस्तरको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न सकिने संभावना हुनु,
- जैविक विविधताको अधिकतम उपयोगमार्फत प्राविधिक शिक्षाको हबका रुपमा विकास गर्न सकिने संभावना हुनु,
- सीटिइभिटी अन्तरगतका बिभिन्न तहका सिपमुलक र उद्यमशीलमा आधारित व्यावसायिक र रोजगारमुलक प्रकृतिका प्राविधिक विषय र कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित बनाउन सकिने आधार हुनु,
- उपलब्ध प्राकृति स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्दै परम्परागत सीप र प्रविधिलाई व्यावसायिक सीप र रोजगारीसँग जोड्नका लागि उपयुक्त वातावरण हुनु,

३.५.४ लक्ष्य

- उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकताअनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने ।

३.५.५ उद्देश्य

यस योजनाको समग्र उद्देश्य महाबु गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोत साधनहरूको प्रयोग र परिचालन गर्दै आर्थिक उपार्जन र समृद्धिको साधक प्राबिधिक ब्यबसायिक र उद्यमी जनशक्ति उत्पादन गर्ने रहेको र यसलाई परिपूर्ति गर्नका लागि देहायका उद्देश्यहरु रहेका छन् ।

- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने,
- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने,
- प्राविधक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउने ।
- महाबु गाउँपालिकामा प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सीपयुक्त, स्वरोजगार र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्नु l

- महाबु गाउँपालिकाको स्रोतसाधनमा आधारित उद्योग, व्यवसाय र रोजगारी मार्फत आर्थिक विकास र समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउनु।
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिमका अवसरहरुलाई व्यापक विस्तार गरी समावेशी एवम समतामूलक पहुँच स्थापित गर्दै देश विकासका लागि योग्य, सक्षम सीपयुक्त र उद्धमशील जनशक्ति तयार गर्नु
- श्रम प्रति श्रद्धा र सम्मान गर्ने भावना र श्रम गर्ने अभिवृत्तिमा अभिवृद्धि गर्नु।

३.५.६ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने,
- बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निम्ति सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउन प्रोत्साहन गर्ने,
- आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाटआत्म निर्भर हुनको निम्ति संस्थागत क्षमता बढाउने,
- पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी / जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने,
- विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने,
- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने।

३.५.७ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुने।

प्रमुख नतिजा:

- स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमापर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने,
- स्थानीय तहमा बहुप्राविधक शिक्षालय/प्राविधक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने,

- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूलाई उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने,
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन हुने,
- बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग हुने वातावरण सृजना हुने,
- खोज, नवपर्वर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने,
- उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्बजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- गाउँपालिकामा कम्तिमा एक एक वटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक धारको नमूना माध्यमिक विद्यालय स्थापना भएको हुने।
- प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरू स्थापना र सञ्चालन,
- प्राविधिक धार सञ्चालन भएका विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास,
- बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमन,
- छोटो अवधिका सिपमूलक तालिम सञ्चालन,
- शिक्षक व्यवस्था,
- छात्रवृत्ति कार्यक्रम,
- स्थानीय स्तरमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका लागि आवश्यक नीति तर्जुमा,
- खोज तथा नवपर्वर्तनात्मक कार्यलाई प्रोत्साहन,
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम,
- बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग सम्बन्धि कार्यक्रम,
- उत्पादित जनशक्तिलाई उद्यमशीलताका लागि सहयोग,
- आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्ग, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था
- नागरिकमा श्रमप्रतिको सम्मान भाव विकास भएको हुने।

तालिका नं. ३.५ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिमका कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७८-२०८२					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	श्री जगदिश मा वि बडाखोला सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२	छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
३	प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्वन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	पटक	१					१	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
४	युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन	संख्या	१०	१५	२०	२५	३०	१००	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
५	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	संख्या	१२	१५	२०	२५	३०	१०२	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
६	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
७	प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	संख्या	१					१	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
८	शिक्षक व्यवस्थापन	संख्या	२					२	संघ,परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
९	प्राविधिक शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृति व्यवस्थापन	संख्या	१	२	२	२	२	९	परिषद , पालिका र विद्यालय

३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री

३.६.१ परिचय

सामान्य रुपमा पाठ्यक्रम भन्नाले शिक्षण सिकाइसंग सम्बन्धितत क्रियाकलापहरु सञ्चालनका लागि तयार पारिएको दस्ताबेज हो । अर्थात पाठ्यक्रम भनेको सिकाइको योजना हो । पाठयक्रम शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार हो । पाठ्यक्रमले देशकाल र परिस्थिति अनुसार के पढाउने,के कस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरी आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मुल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने कार्य गर्दछ । बालबालिकाको सर्वांगीन विकास गर्नु, सभ्यता वा संस्कृतिको हस्तान्तरण एवम विकास गर्नु, शैक्षिक प्रक्रियाको स्वरुप निर्धारण गर्नु जस्ता कुराहरू पाठ्यक्रमको उद्देश्यभित्र पर्दछन् । पाठ्यक्रमलाई मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाको रुचि, सामाजिक मूल्य मान्यता र समाज तथा विश्वपरिवेशमा विकास भएका ज्ञान, सिप तथा प्रविधिअनुकूल एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाका रूपमा लिनु आवश्यक छ । यसैगरी पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि तयार पारिएका सामग्रीहरुलाई सन्दर्भ सामग्री भनिन्छ । पाठ्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने पहिलो शैक्षिक सामाग्री पाठ्यपुस्तक हो । नेपालको वर्तमान सन्दर्भ तथा परिवेशमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उचित विकास नभइसकेको हुनाले विद्यार्थीको एकमात्र पाठ्यसामग्रीको विकल्पको रुपमा पाठ्यपुस्तकलाई लिन सकिन्छ । हाल नेपालमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई नि:शुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने गरिएको छ ।

नेपालमा राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना, २०२८ ले सर्वप्रथम विद्यालय तहमा पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गर्ने कार्य भएको थियो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरता सगैं विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने क्रममै वि. सं. २०७६ मा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारुप तयार भइ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वन सुरु भएको छ । त्यसैगरी वि. सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरूमा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने योजना छ ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकारले स्थानीय तहमार्फत् कक्षा १ देखि १२ सम्मका विद्यार्थीले नि:शुल्क रूपमा पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने व्यवस्था गरेको छ । हाल कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मका पाठ्यपुस्तकहरु शैक्षिक सत्र २०७६ सालबाट रङ्गिन छपाइ गरी वितरण गर्ने गरिएको छ । तथापी पुस्तक डिजायन र मुद्रणमा भने सुधार आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी स्पेसिफिकेसन अनुसाको कागज तथा मुद्रणको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु उत्तिकै आवश्यक छ ।

यस महाबु गाउँपालिकामा हालसम्म स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण नभइसकेकाले कषा १ देखि ५ सम्म अन्य स्थानीय तहले तयार पारेको तरकारी खेतीको पाठ्यक्रम र कक्षा ६ देखि ८ सम्म कम्प्युटर शिक्षा तथा तरकारी खेतीको पाठ्यक्रम लागु भइरहेको छ । यो अवस्थालाई मध्यनजर गर्दै आगामी शैक्षिक सत्र २०७९ देखि क्रमस कक्षा १ -८ मा हाम्रो महाबु गाउँपालिकाको परिवेश नामक पाठ्यक्रम तयार पारि कार्यान्वयन गर्ने योजना रहेको छ । हाल पाठ्यक्रम तथा पाठ्पुस्तकको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि कक्षा १ देखि १० सम्म सबै विषय र कक्षा ११ र १२ का लागि अनिवार्य विषयका पाठ्यपुस्तक प्रदान गर्ने नेपाल सरकारले नि:शुल्क व्यवस्था मिलाएको छ । साथै पाठ्क्रमलाई सान्दर्भिक र प्रभावकारी बनाउन कक्षा १- ३ मा अन्तर सम्वन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको छ । यसैगरी यस पालिकामा परीक्षण र मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गरी आधारभूत तह सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति अपनाइएको छ । सबै कक्षामा अक्षराङ्कन पद्धतिअनुसार नतिजा निकाल्ने परिपाटी अपनाइएको छ । राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रमको न्यूनतम कार्यक्रमबाट सबै विद्यालयमा शिक्षण सिकाइ सामाग्रीको व्यवस्थापन गरिएको छ ।

३.७.३ चुनौति

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु,
- स्थानीय पाठ्क्रम र पाठ्यसामाग्री विकासका लागि क्षमता विकास गर्नु , सबै शिक्षकलाई नयाँ पाठ्क्रमको अभिमुखीकरण गर्नु ,पाठ्क्रमलाई समय अनुसार अद्यावधिक गर्नु ,
- विद्यालयमा आधारित पेसागत सहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन गर्नु, स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्नु,
- नयाँ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु, सबै शिक्षकलाई नयाँ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको अभिमुखीकरण गर्नु,
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनमा सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु,
- पाठ्यक्रम विकास तथा अद्यावधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउनु,
- बालबालिकाको सिकाइलाई माध्यम भाषाका कारण अवरोध नहुने गरी छनोट, विशेषत: प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकताअनुसार मातृ भाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा आदिको प्रयोग गर्नु,
- विद्यालय तहको प्राविधिक धारको पाठ्यक्रममा सुधार, परिमार्जन तथा समायोजन गर्नु,
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाकाहरूका लागि पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीमा पर्याप्त विकल्पहरू प्रदान गरी अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार लचकता प्रदान गर्नु,
- पाठ्यपुस्तकको गुणस्तर सुधार तथा बहुपाठ्यपुस्तक नीतिको कार्यान्वयन गर्नु, आदि पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।
- अतिरिक्त शिक्षक निर्देशिकालगायत विद्यार्थीका लागि मुद्रित तथा डिजिटल सन्दर्भ सामग्रीको विकास तथा उपलब्धताको सुनिश्चित गर्नु,
- मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षणसिकाइसँग जोड्नु, परीक्षा पद्धतिलाई स्मरण र बोध जस्ता सामान्य संज्ञानात्मक पक्षको मात्र लेखाजोखा नगरी उच्च तहको संज्ञान तथा सिप परीक्षण गर्ने गरी कार्यान्वयन र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन स्तरलाई मूल्याङ्कनको नतिजाले स्पष्ट गर्न सक्ने बनाउनु,
- यसका साथै उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रम समय अनुसार परिवर्तन र परिमार्जन गर्नु,
- उच्च शिक्षाको पाठ्यक्रम परिवर्तन र परिमार्जन प्रक्रियालाई सरल बनाउनु,
- पाठ्यक्रमले तोकेका विद्यार्थीको मूल्याङ्कन पद्धतिलाई बस्तुनिष्ठ बनाउनु, परिवर्तित र परिमार्जित पाठ्यक्रम एवम् मूल्याङ्कन प्रणालीको सम्बन्धमा शिक्षकहरुलाई प्रवोधिकरण गर्नु, आदि उच्च शिक्षाको तहमा पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कनका क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

अवसर

- पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङकन प्रणालीमा कण्ठ गर्ने किसिमको सङ्ज्ञानात्मक पक्षभन्दा सीप र सिर्जनालाई प्राथमिकता दिने कार्यको आरम्भ हुनु,
- मूल्याङकन प्रणाली क्रमशः विद्यालय र शिक्षकमा आधारित हुदै जानु,

- स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिलाई क्रमशः पाठ्यक्रममा समावेश गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने कार्यको आरम्भ हुनु,
- तुलनात्मक रुपमा पहिलेको भन्दा पाठ्यपुस्तकका छपाइ, गुणस्तर र डिजाइनमा अवका दिनहरुमा सुधार हुदै जानु,
- पाठ्यपुस्तक प्रकाशनमा भएको एकाधिकार क्रमशः प्रतिष्पर्धात्मक किसिमले बजारमा जानु, पहिले जस्तो पाठ्यपुस्तकमा आधारित नभइ अवका शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरु पाठ्यक्रममा आधारित हुदै जानु, सन्दर्भ सामग्रीहरुको प्रकाशनमा बढोत्तरी हुदै जानु,
- विभिन्न मातृभाषामा पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भसामग्रीहरु प्रकाशन हुदै जानु, वेभसाइटहरुमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भसामग्रीका इकपिहरु पढ्न मिल्ने गरी उपलब्ध हुदै जानु, प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम अन्तर्गत विद्यालयहरुमा बालबालिकाहरुका निम्तिक कक्षाकोठाहरुमा सन्दर्भ सामग्रीहरुसहितका बुककर्नरहरुको व्यवस्था हुनु जस्ता पक्षहरुलाई पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङकन प्रणालीमा देखिएका अवसरहरुको रुपमा लिन सकिन्छ ।
- माध्यमिक तहसम्म नि:शुल्क पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था, शिक्षक निर्देशिकाको व्यवस्था , परीक्षा र मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार, स्थानीय पाठ्यक्रम विकार तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, २०७६ को निर्माण र कक्षा ३ सम्म एकीकृत पाठ्यक्रमको व्यवस्था, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक कार्यान्वयनका अवसरहरू रहेका छन् ।

३.६.३ लक्ष्य

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार हुने ।

३.६.४ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री र मूल्याङ्कनको सम्बधमा समग्र उद्देश्य पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष ,सान्दर्भिक , गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई सम्मृद्ध प्रदेश निर्माणका लागि सक्षम ,सृजनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्न सहयोग गर्नु रहेको छ भने यससम्बन्धी उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका छन् :

- पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु,
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु,
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु,
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु,
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु ।

३.६.५ रणनीतिहरू

उल्लिखित उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिएको छ :

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गरिने,
- विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालहरूलाई प्रबोधिकरण गरिने,
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गरिने,
- विपद् , महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरिने,
- शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने,
- शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गरिने,
- सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गरिने,
- विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गरिने,
- सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाइने,
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाइने,
- स्थानीय तथा मातृ भाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिने,
- विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई पारदर्शी, बस्तुनिष्ठ र कक्षाकोठाको सिकाइमा आधारित हुनेगरी परिमार्जन गरिनेछ।
- विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गरिने।

३.६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने।

प्रमुख नतिजाः

- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि कक्षा १२ सम्म लगायत उच्च शिक्षाके समेत पाठ्यक्रम विकास भइ कार्यान्वयन हुने।
- कक्षा १–३ मा व्यवहारकुशल सिपहरूसहित अन्तरविषयक तथा बहुविषयक ढाँचाको एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने।
- कक्षा १–८ सम्म सबै विद्यालयमा सम्बन्धित स्थानीय तहले विकास वा समायोजन गरेअनुसार स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुने।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तहसम्म विशेषत कक्षा १–३ मा आवश्यकतानुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने।
- बहुपाठ्यपुस्तक प्रयोग हुने र पाठ्यपुस्तकको गुणस्तरमा सुधार हुने।

- कक्षाकोठा सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइ सुधारको माध्यमका रूपमा मूल्याङ्कनको प्रयोग हुनाका साथै विभिन्न तहमा सञ्चालन गरिने सार्वजनिक परीक्षाले विद्यार्थीको क्षमताको सही व्याख्या गरेको हुने ।
- सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष, सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी हुने ।
- पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नतिजा अर्थात् विद्यार्थीको सिकाइमा आधारित उत्तरदायित्व वहन हुने
- पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारी रूपमा भएको हुने,
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने,
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने,
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिपर व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने,
- सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्यङ्कन हुने,
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- पाठ्यक्रम अभिमुखीकरण
- शिक्षक तालिम
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन
- आवधिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन
- डिजिटल सामग्रीको प्रयोग
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- निःशुल्क पाठ्यपुस्तक
- बहुपाठ्यपुस्तक
- स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन
- माध्यम भाषाका रूपमा मातृभाषाको प्रयोग
- सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन
- परीक्षा सञ्चालन

तालिका नं. ३.६ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री सम्बन्धि क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३						जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	जम्मा	
१	पाठ्क्रम अभिमुखिकरण	संख्या	३३					३३	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२	शिक्षकतालिम र पुनर्ताजगि तालिम	संख्या	२५	३०	३५	३०	३०	१५०	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
३	शिक्षक पेसागत सहयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
४	कक्षाकोठामाआधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
५	आवधिकमूल्यांकन	पटक	३	३	३	३	३	१५	पालिका र विद्यालय
६	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग तथा सूचनाप्रविधिको प्रयोग	संख्या		८	७	१२	६	३३	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
७	निशुल्कपाठ्यपुस्तक	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
८	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	पटक		१				१	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
९	माध्यम भाषाकोरुपमा मातृभाषको प्रयोग	संख्या			१			१	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१०	सुपरिवेक्षणतथा अनुगमन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
११	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग जस्तै: विसङ्केतन किताब, ठूलो किताब, बाह्रखरी चार्ट, वर्ण तथा इयाले पत्ती, शब्द	संख्या	३३					३३	संघ,प्रदेश,पालिका र

	चित्र पत्ती र अन्य सामग्रीको ब्यवस्था								विद्यालय
१२	सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१४	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.७.१ परिचय

शिक्षकमा भएको पेशाप्रतिको समर्पण र उत्साह, विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान, शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । हाम्रो जस्तो मुलुकमा शिक्षामा विनियोजित बजेटको करिब ७० प्रतिशत बजेट शिक्षकको तलव भत्तामा खर्च हुनुले पनि गुणस्तरीय शिक्षामा शिक्षकको महत्वलाई प्रमाणित गर्दछ। शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य व्यावसायिक रुपमा दक्ष पेसाप्रति उत्प्रेरित समर्पित प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्त ज्ञान शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमुना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य दक्ष समर्पित र अभिप्रारित शिक्षकहरूको व्यवस्थापनवाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ। प्राथमिक तहमा विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा र निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषय गत रुपमा विद्यमान मापदण्ड १ : ४५ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कायम गरिएको छ। शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरवन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्न शिक्षा योजना , परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाको स्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरुप विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने , प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने , बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ता केही प्रयास भएका छन्। विद्यालय क्षेत्र विकास योजना अवधिमा कक्षाकोठाको शैक्षणिक अभ्यास वा क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षकको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यस अवधिमा शिक्षक पेसागत विकास प्रमाणीकरण तालिम, छोटो अवधिको मागमा आधारित तालिमहरू सञ्चालन गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याउन प्रयत्न गरियो।

पेसागत रुपमा सक्षम ,दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकवाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउन सक्छ। यसका लागि शिक्षकलाई पेसागत विकासका अवसरहरू उपलव्ध हुन आवश्यक छ। शिक्षकको पेसागत विकासका लागि विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम, कार्यशाला , सेमिनार कनफरेन्स , कार्यमूलक अनुसन्धान , शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण मेन्टरिङ आदि अवसरवाट शिक्षकको पेसागत विकास सम्भव छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाको रुपमा विकास गर्न शिक्षकहरूलाई सूचना प्रविधि, प्रधानाध्यापक तथा लेखापालहरूलाई विद्यालयमा गरिने लेखा व्यवस्थापन , सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन, शिक्षकहरूलाई पेसागत विकासका विभिन्न मोडालिटिका तालिम लगायतका कार्यक्रमहरूको आवश्यकता आँकलन गरिएको छ। कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरीय बनाउने शिक्षक सहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने शिक्षक पेसागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने विद्यार्थीको सिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने कायलाई प्राथमिकता दिइएको छ । यसमा शिक्षक ब्यवस्थापनको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट चुनौतिहरूको पहिचान गरि शिक्षक ब्यवस्थापन र विकासलाई प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धमा यस कार्यक्रमका उद्धेश्य पुरागर्नका लागि अपनाइने रणनीतिहरू कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट हासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था

नेपालमा वर्तमान अवस्थामा शिक्षकहरू तयार गर्ने काम विश्वविद्यालय गरिरहेका छन्। शिक्षक अध्यापन अनुमति पत्रका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने , रिक्त दरवन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका परीक्षा सञ्चालन गरि नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने र शिक्षक बढुवा सम्वन्धी काम शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ। आयोगबाट सिफारिस भइ आएका शिक्षकहरूलाई नियुक्ति गरी पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहहरूले गर्दै आएका छन्। यसै गरि अस्थायी वा करार शिक्षकको नियुक्ति गर्ने ,

शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने काम शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले , प्रमाणीकरण तथा कष्टमाइज्ड तालिम पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने र प्रशिक्षक तयार गर्ने कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास कन्द्रले र शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने काम प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रहरूले गर्दै आएका छन् ।

महाबु गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका बालबिकास केन्द्रका २७, प्राथमिक तहका १९ आधारभूत तहका ७ माध्यमिक तहका ८ विद्यालय गरी जम्मा ३३ वटा विद्यालयमा सङ्घीय अनुदानबाट तलब भत्ता पाउने बालबिकास सहजकर्ता २७ जना प्राथमिक तहका ९९ जना आधारभूत तहका २६ जना र माध्यमिक तह(९-१२)का २१+८ =२९) शिक्षण सिकाइ सहयोग अनुदान सहित (गरि जम्मा १५४ जना शिक्षकहरूले अध्यापन गरिरहेका छन् । जहाँ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात प्राथमिक तहमा १:३० आधारभूत तहमा १:४२ र माध्यमिक तहमा १:४७ रहेको छ । महाबु गाउँपालिकाले विद्यालयको विद्यार्थी र कक्षा सङ्ख्याको आधारमा अपुग भएका शिक्षक सङ्ख्यालाई सम्बोधन गर्न प्राथमिक तहमा ३९ निम्न माध्यमिक तहमा १३ र माध्यमिक तहका ५ गरि जम्मा ५७ जना पालिका अनुदान शिक्षकहरू परिचालन गरि केहि मात्रामा शिक्षक विद्यार्थी र कक्षा अनुपातको न्युनतालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

३.७.३ चुनौति र अवसर

शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेसाका रूपमा विकास गर्नु एवम् शिक्षण पेसालाई रोजाइको पेशा बनाएकालाई शिक्षण पेशामा प्रवेश गराउनु, कक्षाकोठाको आवश्यक्ता र पाठ्यक्रमको मर्म एवम् बालबालिकाको रुचिअनुसारको शिक्षकको आपूर्तिका निम्ति शिक्षक सेवा आयोगको परीक्षा र पाठ्यक्रमलाई समसामयिक बनाउनु, विद्यालय तहको पाठ्यक्रम र शिक्षण आवश्यकतालाई सम्बोधन हुने गरी विश्वविद्यालयका शिक्षक तयारी कोर्स वा शिक्षक शिक्षा कार्यक्रमहरूलाई समायोजन गर्नु, सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि विश्वविद्यालयमा शिक्षा संकायमा विद्यार्थी भर्ना र शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया सुधार गरी व्यवस्थित बनाउनु, कक्षाकोठालाई पेशागत विकास र सिकाइको थलोको रुपमा विकास गर्नु, पुरष्कार र दण्डको प्रावधानलाई वस्तुगत र न्यायोचित किसिमले कार्यान्वयन गरिनु, विद्यालयहरुमा तहगत रुपमा न्यूनतम विषयगत शिक्षक दरबन्दिको व्यवस्थापन गर्नु, नपुग शिक्षकको आपूर्ति नगरपालिकाले आफ्नै लगानीबाट गर्नेगरी स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु र शिक्षकको सरुवा र बृत्ति विकासलाई पारदर्शी निष्पक्ष न्यायोचित र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा आधारित बनाउनु शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासका क्षेत्रमा देखिएका मुख्य चुनौतिहरु हुन् ।

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न र शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थीकेन्द्रित बनाउन शिक्षण विधि तथा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु, शिक्षक पेसागत सहयोगको सुदृढ प्रणाली स्थापित गर्नु, शिक्षकलाई राजनीतिक गन्ध आउने थरिथरिका पेशागत संस्थातिर नभई विशुद्ध पेशाको उन्नयनमा सहयोग पु¥याउने सबैको साझा पेशागत संस्थाप्रति प्रतिबद्ध बनाउनु, शिक्षकको पेसागत विकासको अवसर विस्तार र प्रभावकारीतामा सुधार गर्ने गरी संस्थागत प्रबन्ध गर्नु, विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु तथा उपलब्ध शिक्षकहरूको औचित्यपूर्ण वितरण गर्नुका साथै आवश्यक विषयगत विशिष्टतासहित आवश्यक शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासका क्षेत्रमा देखिने सवालहरु हुन् ।

शिक्षक सेवा आयोगले निरन्तर रुपमा स्थायी शिक्षकको पदपूर्ति गर्नु, बढुवाका नियमित कार्यहरु प्रभावकारी रुपमा अगाडि बढाउनु, नेपाल सरकारले शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्नका लागि कार्यदल निर्माण गरी प्राप्त प्रतिवेदनअनुसार दरबन्दी मिलानका कार्यहरु शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्रबाट तदारुकताका साथ अगाडि बढ्नु, शिक्षकको पेशागत विकास प्रारुपअनुसार पेसागत विकासका तीनवटै तरिकाहरु कार्यान्वयनमा आउनु, प्रदेश र स्थानीय तहले समेत शिक्षक व्यवस्थापनमा लगानी गर्दै आउनु, शिक्षकका पेशागत संस्थाहरु प्रविधि तथा अन्य पेशागत विकाससम्बन्धी तालिम र प्रशिक्षण कार्यक्रमको आयोजना र सहजिकरणमा अभिप्रेरित देखिनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरु रहेका छन् ।

३.७.४ लक्ष्य

- गुणस्तरिय शिक्षाका लागि योग्य , व्यावसायिक रुपमा दक्ष , पेसाप्रति उत्प्रेरित , प्रतिवद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित हुने ।

३.७.५ उद्देश्य

- सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि सङ्घ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने,
- शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउनु,
- विषयवस्तुमा निपुर्ण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु,
- सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु,
- सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
- शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ।

३.७.६ रणनीतिहरू

- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गरिने,
- रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गरिने,
- प्रत्येक ५ वर्षमा शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनिवार्य बनाइने,
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइने । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने,
- शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गरिने,
- शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गरिने,
- शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरिने ।

३.७.७ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने,
- शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा पर्याप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने,
- शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने,
- पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने,
- शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने,

- शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधितथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने,
- शिक्षक विद्यारथी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने,
- शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने,
- शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि परादर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- शिक्षक नियुक्ति र सरूवा,
- अस्थायी तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि मापदण्ड तथा निर्देशिका तयारी,
- अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागी गराउन क्षमता अभिवृद्धि,
- नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न मापदण्डको विकास गर्ने,
- कमजोर विद्यार्थीका लागि विशेष सहयोगी कक्षा सञ्चालन गर्ने,
- उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने,
- अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष व्यवस्था,
- पुस्तकालय र पुस्तक कुना,
- सूचना प्रविधि प्रयोगशाला,
- विज्ञान प्रयोशाला,
- प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोगशालाको प्रबन्ध,
- शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास,
- ईन्टरनेट सेवाको व्यवस्था,
- शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग,
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन,
- परीक्षाको नतिजा विश्लेषण,
- शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समय वृद्धि,
- विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा सहयोगका लागि क्षमता विकास,
- शिक्षक पेसागत सहयोग,
- असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण,
- सिकाइ आदानप्रदान, क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र ज्ञानको सञ्जालिकीकरण,
- विज्ञ समूहको गठन,
- सहपाठी कक्षा अवलोकन,
- छोटो अवधिको शिक्षक तालिम,
- विद्यालय तहमा शिक्षकको पेसागत विकास,
- कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन,
- प्रधानाध्यापकको व्यवस्था,
- शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण।

तालिका नं. ३.७ शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास सम्बन्धि क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७८-२०८२					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	असल अध्यासको अवलोकन भ्रमण	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने।	संख्या	१	२	२	२	२	९	पालिका र विद्यालय
२	सबै शिक्षकहरुको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने।	संख्या	५०	५०	५०	५५	०	२०५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
३	शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परीक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
४	शिक्षक पेसागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागि शिक्षकको इ संजाल बनाउने	संख्या	५५	१००	१००	०	०	२०५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
५	शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपरिवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	पालिका र विद्यालय
६	शिक्षक मनिटरिङ/कोचिङका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरेर शिक्षक पेसागत सहयोग विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
७	विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाई पेसागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक सञ्चालन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	पालिका र विद्यालय
८	आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेसागत सहयोग तालिम सञ्चालन गर्ने	संख्या	१०	२०	२५	३०	३०	११५	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
९	शिक्षिक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक		१			१	२	पालिका
१०	पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
११	कक्षा १ देखी ३ सम्म अध्यापन गराउने शिक्षकलाई एकिकृत पाठ्यक्रममा आधारित तालिमको ब्यवस्था	संख्या	३३	२५	२०	३०	०	१०८	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

१२	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	संख्या	३३	२५	२०	२०	१५	११३	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
१४	**शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रणाली विकासगर्ने (जस्तै)** प्रधानाध्यापक/ आधारभूत संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालन विज्ञ समूह गठन र परिचालन शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन वैकल्पिक विधिको प्रयोग	पटक	२	२	२	२	२	१०	पालिका र विद्यालय
१५	**शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने र निरन्तरताका लागि निम्न कार्य गर्ने** शिक्षकलाई शिक्षण कार्य प्रभावकारी बनाउन प्राज्ञिक तथा प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने प्राविधिक सहयोग कर्ताका लागि तालिमको ब्यवस्था गर्ने प्राविधिक सहयोग कर्ताबाट नियमित कक्षा अवलोकनको ब्यवस्था गर्ने पृष्ठपोषण/सुझाव तथा सहयोगका लागि कोचिङको ब्यवस्था गर्ने शिक्षकहरूको नियमित समीक्षा बैठक सञ्चालन, अन्तरक्रिया र छलफलको ब्यवस्था गर्ने दिगो र प्रभावकारी रुपमा शिक्षकलाई पेसागत सहयोग प्रदान गर्नेप्रणाली विकास र निरन्तरताको सुनिश्चितता गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	पालिका र विद्यालय

३.८ विद्यालय व्यवस्थापन

३.८.१ परिचय

नेपालको संविधान अनुसुची -९ मा साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षा ,खेलकुद र पत्रपत्रिका रहेका छन । नेपालको संविधान अनुसुची -८ मा स्थानीय सरकारको अधिकार सूचीमा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन ,२०७४ मा शिक्षा सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरु राखिएका छन । विद्यालयको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि शिक्षा ऐन ,२०२८ र शिक्षा नियमावली ,२०५९ बमोजिम विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघको गठन गरिने प्रावधान रहेको छ । विद्यालय व्यवस्थापन भित्र शैक्षिक योजना निर्माण र कार्यान्वयनको संस्थागत जिम्वेवारी बाँडफाड गरिएको छ ।

विद्यालयहरूलाई आफूले सेवा क्षेत्र प्रति उत्तरदायी बनाउन यस्ता समितिहरूको भूमिका र सक्रियतालाई बढाई पारदर्शिता , जवाफदेहिता कायम गर्दै शैक्षिक सुशासन अभिवृद्धि कायम गरीएको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयहरूलाई नियमन गरी सेवामूलक बनाउँदै सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको प्रत्याभूति गराउन स्थानीय सरकारको भूमिका रहेको छ ।

विद्यालयको प्राज्ञिक तथा प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न प्रत्येक विद्यालयमा एक जना प्रधानाध्यापक रहेने र प्रधानाध्यापक छनौट वा नियुक्ति सम्बन्धि व्यवस्था मौजुदा शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार शिक्षा नियमावली २०५९ को ९३ को आधारमा विद्यालयको प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरिने प्रावधान रहेको छ । विद्यालयमा शैक्षिक वातावरण ,गुणुस्तर र अनुशासन कायम राख्ने प्रधानाध्यापकको कर्तव्य हो ।

३.८.२ वर्तमान अवस्था

महाबु गाउँपालिकामा संस्थागत विद्यालय ४ र सामुदायिक विद्यालय ३३ गरि जम्मा ३७ वटा विद्यालय रहेका छन् । आधारभूत तहका कक्षा १-३ सञ्चालन भएका विद्यालय ,आधारभूत तह कक्षा १-५ सञ्चालन भएका विद्यालय , आधारभूत तह कक्षा १-८ सञ्चालन भएका र माध्यमिक तह कक्षा १-१ 0र माध्यमिक तह कक्षा १-१२ सञ्चालन भएका विद्यालयहरू क्रमश :६ ,१२ ,७ ,२ र ६ रहेका छन । त्यस्तै समुदायमा आधारित बाल विकास केन्द्रहरू ६ रहेका छन भने विद्यालयमा आधारित बाल विकास केन्द्रहरू १९ गरी कुल बालविकास केन्द्रहरु २१ सञ्चालनमा रहेका छन । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको संख्या ३ रहेको छ ।

चुनौती र अवसर

- सबै वडामा शिक्षा समितिहरुले सक्रियता बढाउनु,
- सबै विद्यालयहरूमा प्रचलित ऐन र नियमावली अनुसारको प्रधानाध्यापकको नियुक्ति,
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिको समयावधि भित्र गठन गरी विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन गर्नु,
- प्रधानाध्यापकहरूलाई सिर्जनशिल ,समयसापेक्ष ,जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु ,
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई सिर्जनशिल ,समयसापेक्ष ,जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु,
- विभिन्न समिति ,प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षामता विकास गर्नु,

३.८.३ लक्ष्य

- सबै विद्यालयहरू बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन सक्षम हुने ।

३.८.४ उद्देश्य

- विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्थालाई सुदृढ बनाउनु,

- विद्यालयकोविकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु,
- गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहजपहुँचको आधार तयार गर्नु,
- विद्यालयको शासकीय प्रबन्धलाई उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित गर्नु,
- विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार गरी रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रताप्रदान गर्नु,
- योग्यतम् प्रधानाध्यापको छनौट तथा नियुक्ति गर्नु,
- विभिन्न समिति, प्रधानाध्यापकर लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गर्नु,
- विद्यालय व्यवस्थापनलाई समावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही बनाउनु,
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्नु
- विद्यालयको सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

३.८.५ रणनीतिहरू

- विद्यालयको सुधार योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने,
- शैक्षिक कार्ययोजनाको निर्माण र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइने,
- विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गरिने,
- विद्यालय नक्साङ्कन गरी विद्यालय समायोजन, पनर्वितरण तथा स्थापना गरिने,
- शिक्षक दरबन्दी मिलानतथा प्रधानाध्यापक नियुक्ति,
- विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विनियम तयार गरी कार्यान्वयन गरिने,
- विद्यालयले वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गरी अभिभावक भेला मार्फत सार्वजनिक गरिने,
- नियमित रूपमा विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परीक्षण गरिने,
- विद्यालयको विपद् व्यवस्थापन योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने,
- विद्यालयका सबै गतिविधिहरूमा अभिभावकहरूको पहुँच, सहभागिता, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गरिने,
- नियमित रूपमा विभिन्न समितिहरू, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, कर्मचारीहरूको क्षमता विकास र प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने ।

३.८.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै विद्यालयहरू गुणस्तरी शिक्षा प्रदान गर्न सक्षम हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- विद्यालको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक अवस्था सुदृढ भएको हुने,
- विद्यालयकोविकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी हुने,

- विद्यालयमा गुणस्तरीय तथा समतामलूक शिक्षामा बालबालिकाको सहजपहुँचको आधार तयार हुने,
- विद्यालयको शासकीय प्रबन्ध उच्च नतिजाका लागि प्रोत्साहित भएको हुने,
- विद्यालयहरूको सक्षमतामा सुधार भई रूपान्तरणको गतिलाई तीव्रताप्रदान गरेको हुने,
- योग्यतम् प्रधानाध्यापको छनौट तथा नियुक्ति हुने,
- विभिन्न समिति, प्रधानाध्यापक र लेखा तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकास हुने,
- विद्यालय व्यवस्थापन समावेशी, समन्यायिक र जवाफदेही हुने,
- विद्यालय व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि हुने,
- विद्यालयको सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुने।

तालिका नं. ३.८ विद्यालय व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, पालिका र विद्यालय
२	शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यालय
३	विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना बनाउने	पटक	१					१	विद्यालय
४	विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने	पटक		१			१	२	पालिका
५	विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने	पटक		१			१	२	पालिका
६	शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने	पटक		१				१	पालिका
७	योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताकोआधारमा प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र विद्यालय
८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,प्रदेश,पालिका
९	वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, पालिका र विद्यालय
१०	अभिभावक भेला गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	विद्यालय
११	विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
१२	विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	पटक	१					१	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
१४	प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाइ प्रोत्साहन उपलव्ध गराउने	संख्या	२	३	४	५	५	१९	पालिका
१५	गाउपालिकाको शिक्षा योजनाको निर्माण, प्रवोधिकरण र परिमार्जन	पटक	१					१	पालिका र

									विद्यालय
१६	शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य सङ्घसंसथासँग समन्वय र साझेदारी गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
१७	विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
१८	विद्यार्थि तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	विद्यालय
१९	सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यालय
२०	विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यालय

३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा

३.९.१ परिचय

सामान्यतया विद्यालय शिक्षाको संरचनाभन्दा बाहिर रहेर प्रदान गरिने शिक्षालाई अनौपचारिक शिक्षा भनिन्छ। जस अन्तर्गत निरन्तर शिक्षा, खुला तथा दूर सिकाइ, साक्षरोत्तर शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त शिक्षा आदि पर्दछन्। यस किसिमको शिक्षाले मानव जिवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सिप र प्रकृयाको प्रशोधन गर्ने आजीवन सिकाइ प्रदान गर्ने कार्य गर्छ। निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धी, शिक्षासँग सिप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्बाह गरेको हुन्छ।

नेपालको संविधान २०७२ ले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नितिले अवलम्वन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षाको परिपुरकको रुपमा अनौपचारिक शिक्षाले योगदान पुऱ्याएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा निति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक बनाइ अनौपचारिक ,वैकल्पिक ,परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाइ प्रदान गरेको छ। सामुदाlo्क सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ जस्ता निति व्यवस्थाहरु विद्यामान छन्।

३.९.२ वर्तमान अवस्था

दैलेख जिल्ला नेपालकै ३४ औं साक्षर जिल्ला घोषणा भईसकेको छ। दैलेख जिल्ला साक्षर घोषणा भएसँगै यस गाउँपालिका पनि साक्षर जिल्लाभित्र पर्ने एक स्थानीय तहको रुपमा स्थापित भएको छ। यस पालिकामा ३ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु मार्फत अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेका छन्। ति सिकाइ केन्द्रहरुले शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित भएका ,गरिविको चपेटामा परेका समुदायका विभिन्न व्यक्तिहरूको आवश्यकतामा आधारित आयआर्जन कार्यक्रम ,सिपमुलक कार्यक्रम ,चेतनामुलक कार्यक्रम र पुस्तकालय सञ्चालन गर्ने कार्यहरु गर्दै आएका छन्। यस महाबु गाउँपालिकाको साक्षरता दर ८५.१३ रहेको छ।

चुनौति र अवसर

- सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाइ क्रियाशिल रूपमा परिचालन गर्ने,
- बर्तमान साक्षरतादरको स्थिति बढाउने,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी मापदण्ड २०७८ लाइ प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,
- मौलिक तथा परम्परागत ज्ञानमा आधारित सामाग्री विकास गर्नु,

३.९.३ लक्ष्य

- सबै निरक्षरहरू पूर्ण साक्षर भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार हुने।

३.९.४ उद्देश्य

- सबै नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्ने,

- औपचारिक, अनौपचारिक तथा अतिरिक्त शिक्षाका बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्ने,
- आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने,
- स्थानीय तहलाई पूर्ण साक्षर पालिका घोषणा गर्ने।

३.९.५ रणनीतिहरू

- मौलिक एवम परम्परागत ज्ञान तथा सिपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकिकरण एवम हस्तान्तर सम्वन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूकोपुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गरिने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी सङ्घ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने,
- सिकारुका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विवधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरिने,
- सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गरिने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने।

३.९.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसर प्राप्त हुने।

प्रमुख नतिजा:

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने,
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने,
- सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने,
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने,
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने,
- अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने,
- स्थानीय तह पूर्ण साक्षर घोषणा हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- निरक्षरहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा खण्डिकृत डाटावेस तयारी,
- साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन,
- सामुदायिक सिकाइ केन्दरलाई सामूदायिक पुस्तकालयका रूपमा सञ्चालन,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढीकरण,
- सरकारी तथा गैर सरकारीनिकायसँग साझेदारी र सहकार्य,
- मौलिक तथा परम्परागत ज्ञानमा आधारित सामग्री विकास,
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग,

तालिका नं.३.९ निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३						कैफियत
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ	जम्मा	
१	निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवन सिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र सामुदायिक सिकाइ केन्द्र
२	सामुदायिक पुस्कालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	संख्या		१		१	१	३	संघ र पालिका
३	सामुदायिक केन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्था गर्ने	पटक		१	१	१		३	संघ, र पालिका
४	सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानीय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र सिकाइ केन्द्र
५	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको स्थापना, संस्थागत विकास र सञ्चालनका लागि अनुदान उपलब्ध गराउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका
६	जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिलाहरूका लागि आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ तथा आयआर्जन मुलक कार्यमा प्रवर्धन गर्ने	संख्या	७	१०	१२	१५	२०	६४	संघ, पालिका र सिकाइ केन्द्र

३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा

३.१०.१ परिचय

सामान्यतया विद्यार्थीले विभिन्न परीक्षामा प्राप्त गर्ने सफलता तथा अङ्कलाई गुणस्तरको रूपमा बझ्ने गरिएको पाइन्छ । शिक्षाको गुणस्तरलाई अङ्कमा सीमित गर्न सकिदैन । परीक्षामा कम अङेक ल्याए पनि शिक्षण संस्थामा सिकेका सिपलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्न सक्छ । व्यावहारिक जीवनमा सिर्जनशिल बन्छ ,जागिरका लागि दिने परीक्षा तथा माथिल्लो शिक्षाका लागि हुने प्रवेश परीक्षाहरूमा सफलता प्राप्त गर्न सक्छ । माथिल्लो तहको शिक्षा आर्जन गर्ने क्रममा तल्लो तहको शिक्षाले सहयोग गरेको महसुस गर्छ । भने त्यस्तो शिक्षालाई गुणस्तरीय शिक्षा भन्न सकिन्छ ।

नेपाल सरकारले 2076 मा जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले समेत गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशिल ,रचनात्मक ,अध्ययनशील ,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुणसहितको प्रतिस्पर्धी ,सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । समग्रमा विद्यालय पद्धतिलाई विद्यार्थीमैत्री र गुणस्तर उन्मुख बनाउन विद्यालयमा पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण निर्माण शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणा सुधार र निरन्तर सहयोग पद्धतिको विकास ,विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि उत्प्ररित गर्नुका साथै उनीहरूको कुशलताप्रति चासो बढाउन विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य ,पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धि सेवा तथा शिक्षालाई विद्यालयमा आबद्ध गरी व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ ।

21औँ शताब्दीका बालबालिकालाई सूचना प्रविधिको पहुँच पुर्‍याउन ,शिक्षकलाई स्वअध्ययन गर्ने मौका सिर्जना गर्ने , शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी पार्न विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्था गरी शिक्षण सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाइनु पनि अपरिहार्य छ । विद्यालय सुशासनलाई प्रभावकारी पार्ने र सार्वजनिक शिक्षाका लागि छट्याएको बजेट सदुपयोग भएको सुनिश्चित गर्नु पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ । यस्तै सानातिना कुरामा समेत ध्यान दिन सकेमा सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधार हुन सक्छ ।

३.१०.२ वर्तमान अवस्था

सार्जनिक शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउन तथा सबलीकरण गर्न समस्याका जराहरू पत्ता लगाइ सुधारको थालनी गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । विद्यालयमा बालबालिकाले प्राप्त गर्ने उपलब्धी विद्यालयको पठनपाठन मात्र भरपर्दैन । बालबालिका विद्यालयमा आउनुभन्दा पहिला सिकाइका लागि कति तयार भएका छन । त्यसले समेत प्रभाव पार्दछ । बालबालिकाको शिक्षाको तयारी सुनौलो हजार दिनदेखि सुरूवात हुन्छ । विद्यालयपूर्वको तयारीका लागि गर्भवती अवस्थामा आमालाई प्राप्त पोषणयुक्त खाना, स्वास्थ्य उपचार, सुत्केरी गराउने उपयुक्त तरिका, सुत्केरी आमाको स्याहार सुसार, शिशु जन्मेपछिको रेखदेखसमेतले विद्यालयको शिक्षामा प्रभाव पार्ने कुरा अध्ययनले देखाएका छन् । पूर्बालशिक्षा तथा बालविकास केन्द्रहरूका लागि उपयुक्त कक्षाकोठा, उपयुक्त बाहिरी वातावरण, कक्षाकोठामा साना बालबालिकालाई पर्याप्त खेल्ने सामग्रीको व्यवस्था, तालिमप्राप्त शिक्षक, पोषणयुक्त खाजाको व्यवस्था हुनसकेमा गुणस्तरीय सिकाइका लागि जग तयार हुन्छ ।

३.१०.३ लक्ष्य

- सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने ।

३.१०.४ उद्देश्य

- सबै बालबालिकाका लागि गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा सुनिश्चित हुने,
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा पहुँच पुग्ने,
- क्षमता तथा योग्यताका आधारमा गुणस्तरीय उच्च शिक्षा उपलब्ध हुने,
- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने,
- शिक्षाका सबै निकाय, विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा सुशासन प्रबर्द्धन गरी सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास तथा कार्यान्वयन हुने,
- दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार हुने ।

३.१०.५ रणनीतिहरू

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुनेगरी भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने,
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संसथाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष, स्वप्रेरित र उत्तरदायी शिक्षक उपलब्ध गराइने,
- शिक्षण पेसामा उच्चयोग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने,
- विद्यामान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा ल्याउने,
- शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि तथा शिक्षालाई सामयिक बनाउन आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमाआधारित विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त पठन सामग्रीको व्यवस्था, प्रारम्भिक कक्षा शिक्षण पद्धतिको प्रयोग, शिक्षक पेसागत विकास तथा पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउने,
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि उनीहरूको मातृभाषामा शिक्षण सिकाइ हुने वातावरण सृजना गर्ने,
- विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरूमा पुस्तकालय, प्रयोगशाला, Computer Lab आदिको व्यवस्था गरिने,
- कक्षाकोठामा आधारित निरन्तर मूल्याङ्कन तथा आवधिक रूपमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण, विश्लेषण, तथा समीक्षा गरी निरन्तर पृष्ठपोषणको लागि संयन्त्र तयार गर्ने,
- सार्बजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्धन गर्न नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली तथा प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गरिने ।

३.१०.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- सबै बालबालिका तथा युवाहरूलाई गुणस्तरीय सार्बजनिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर सुनिश्चित हुने।

प्रमुख नतिजा:

- शैक्षिक संस्थाहरूमा उपयुक्त सिकाइ वातावरण सुनिश्चित हुने,
- सबै सामुदायिक विद्यालय, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा उच्च शिक्षा प्रदायक संसथाहरूमा पेसागत रूपमा दक्ष जनशक्ति कार्यरत रहेको हुने,
- शिक्षण पेसामा उच्चयोग्यता र सिप भएका मेधावी व्यक्तिहरू प्रवेश हुने,
- विद्यामान राष्ट्रिय शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड प्रयोगमा आएको हुने,
- आधुनिक प्रविधिमैत्री क्रियाकलापमाआधारित विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन भएको हुने,
- प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन सिप अभिवृद्धि भएको हुने,
- बालबालिकाहरूले आवश्यकताअनुसार मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने अवस्था सृजना हुने,
- शिक्षण संस्थाहरूको भौतिक तथा शैक्षिक पुर्वाधार सुदृढ भएको हुने,
- सार्बजनिक शिक्षामा सुशासन प्रबर्द्धन भएको हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- शैक्षिक वातावरण सुदृढीकरण
- क्षमता विकास कार्यक्रम
- शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन
- अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन
- शिक्षक पेसागत सहयोग
- प्रशंसा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम
- परीक्षण तथा अनुसन्धान
- सरोकारवालबीच निरन्तर अन्तरक्रिया
- कार्यसम्पादन परीक्षण

तालिका नं. : ३.१० गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाका क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौ		
१	प्रारम्भिक बालविकासमा खेल सामाग्री, सिकाइ सामाग्री, मनोरञ्जन सामाग्री, अडियो भिडियो सामाग्री सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	संख्या	७	१०	५	५	०	२७	संघ, पालिका र विद्यालय
२	शैक्षिक गुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौँ अफभियान सञ्चालन	सबै विद्यालय	३३	३३	३३	३३	३३	३३	पालिका र विद्यालय
३	बालबालिकालाइ सिक्नेगरी पढ्ने बनाउने उद्देश्यले कक्षा १ देखि ३ सम्म पढ्न सिकाउनका लागि पठन सिप विकास सम्वन्धी क्रियाकलापलाई सहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	संख्या	१८	७	८	०	०	३३	संघ, प्रदेश, पालिका, विद्यालय
४	विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्दनका लागि सिर्जनात्मक गतिविधि सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका, विद्यालय
५	विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजना	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका
६	प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकिय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	पटक	१		१		१	३	पालिका, विद्यालय
७	शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण तथा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चितता	आवश्यक्ताका आधारमा	√	√	√	√	√	√	पालिका

८	शिक्षक तालिम तथा पेसागत विकासलाइ सुदृढिकरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका, विद्यालय
९	प्रअ, शिक्षक प्रशंसा तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने	संख्या	५	७	७	१०	१२	४१	संघ, प्रदेश, पालिका, विद्यालय
१०	विद्यालयहरूले गुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा लैजाने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका, विद्यालय
११	पोषणयुक्त खाजा कार्यक्रम	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका, विद्यालय
१२	नियमित नतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका, विद्यालय
१३	सरोकारवालाहरूविच अन्तर्रक्रिया	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका, विद्यालय
१४	योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने	पटक			१		१	२	पालिका

३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा

३.११.१ परिचय

समावेशी शिक्षा भन्नाले शिक्षाको मुलधार बाट बन्चित भई राज्यले चाहेको जनशक्ति उत्पादन गर्न नसकेको अवस्थामा शिक्षाप्रदान गर्नु भन्ने बुझिन्छ । सङ्कुचित अर्थमा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता भन्ने बुझियता पनि व्यापक अर्थमा भौगोलिक, आर्थिक , सामाजिक , साँस्कृतिक , धार्मिक , शारिरिक, मानसिक तथा जातिय ढङ्गबाट उपेक्षित भन्ने बुझिन्छ । हाल विकसित परिवेश सँगै सडक बालबालिका अनाथ घरेलु हिंसा पिडित, द्वन्द्व पिडित, सहिद परिवार, बेपत्ता घाइते , अपाङ्गता सबै किसिमका बालबालिकालाई शिक्षामा सहभागिता र सुनिश्चितता भन्ने बुझिन्छ । नेपालको संविधानको भाग ३ को मौलिक हक अन्त्रगत धारा ३१ को उपधारा २ मा प्रत्यक नागरीकलाई राज्यबाट आधारभुत तअसममको शिक्षा अनिवार्य र निशुल्क तथा माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निशुल्क पाउनेहक हुनेछ भन्ने ब्यवस्था र सोहि धाराको उपधारा ३ अनुसार अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरीकलाई कानुन बमोजिम निशुल्क उच्च शिक्षा पाउनेहक हुनेछ । साथै सोहि धाराको उपधारा ४ अनुसार दृण्टिविहिन नागरीकलाई ब्रेललिपि तगा बहिरा र स्वर वा बोलाइसम्बन्धि अपाङ्गता भएका नागरीकलाई सांङकेतिक भाषाको माध्ययमबाट कानुनबमोजीम निशुल्क शिक्षा पाउनेहक हुनेछ भन्नेकुरा उल्लेख छ त्यस्तै शिक्षा नियमावली २०२८ अनुरुप २०३० सालमा विशेष शिक्षा परिषद गठन भई अपाङ्गगता भएका बालबालिकाहरुको शिक्षाका ल ागि सरकारबाट औपचारिक र सस्थागत थालनी भएको पाइन्छ ।

३.११.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाँउपालिकामा शिक्षामा सबैको लागि समतामुलक र समावेशी पँहुचका लागी उल्लिखित नीतिगत ब्यवस्थाका साथै विभिन्न कार्यक्रमहरुपनि सञ्चालित छन् । उदाहरणका लागी दिवाखाजा, पाठ्यपूस्तक सहित निशूल्क शिक्षा,अपाङ्घता भएका बालबालीकाहरु, छात्रा तथा सिमान्तकृत बालबालिकाहरुलाई लक्षित छात्रबृतिले समतामुलक पँहुचकालागी योगदान पुगेको छ । यसैगरी यस पालिकामा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा प्राप्तिका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिएको छ । यसका साथै यस पालिकामा सञ्चालित सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुले पनि पछाडि परेका वर्ग, लिङ्ग, जातिहरुलाई जीवन उपयोगी सिप मार्फत शिक्षाको मुल धारमा ल्याउने प्रयास गरिएको छ ।

चुनौती

- विद्यालयमा शिक्षामा कमजोर वर्गको समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,
- विशेष सुविधाको आवश्यकता पर्ने बालबालिकाहरूलाई सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने प्रणाली प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु,
- सबै प्रकारका अपांगता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष शिक्षाको सुनिश्चितता गर्नु,
- विद्यालयका पूर्वाधारहरूलाई छात्रामैत्री र अपांगमैत्री बनाउनु
- श्रोतकक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नु यस क्षेत्रमा देखिएका मुख्य चुनौतिका विषयहरू हुन् ।

अवसर

- नेपालको संविधानमा कमजोर वर्गका बालबालिकाहरूलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा नि:शुल्क तथा अपाङ्गता बालबालिकाहरूलाई नि:शुल्क उच्च शिक्षा प्रदान गर्नु

- छात्रा र दलित एवम् सीमान्तकृत बालबालिकाहरूका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्नु,
- विद्यालय एवम् कक्षाकोठामा विविधता व्यवस्थापनको पाटो सशक्त बन्दै जानु,
- शिक्षक लगायत हरेक पेसामा आरक्षणको व्यवस्था लागु गरिनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन्।

३.११.३ लक्ष्य

- शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवन यापन गर्न सक्षम बनाउने।

३.११.४ उद्देश्य

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गताभएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने,
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्ने,
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउने,
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विवधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने,
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्ने।

३.११.५ रणनीतिहरू

- घरधुरी सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध मिलाइने,
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गराइने,
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गरिने,
- आधारभूत तहमा बहु तथा मातृभाषामा सिकाइको अवसरप्रदान गरिने,
- शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गरिने,
- आवश्यकताअनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रबृत्ति उपलब्ध गराइने,
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने,
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गरिने,
- विद्यालयमा अभिभावकको सहभागिता बढाइने,
- शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिने,

- समुदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने ।

३.११.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

प्रमुख नतिजाः

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितिमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि भई गुणस्तर सुधार हुने,
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकुल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार हने,
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनाहरू जवाफदेही हुने,
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने,
- सबै विद्यालयहरू बालमैत्री हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

- बालबालिकाहरूको अवस्था पहिचान
- बैयक्तिक आवश्यकता अनुसारका शैक्षिक कार्यक्रम
- विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भित्र ल्याउन जनसहभागिता
- छात्रबृत्ति
- अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार
- प्रोत्साहन कार्यक्रम
- सिकाइ सामग्री व्यवस्था
- क्षमता विकास
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग
- पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण

तालिका नं. : ३.११ आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८३					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	स्थानीय तहहरूमा व्यक्तिको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने।	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका
२	शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र पालिका
३	विद्यालय बाहिर रहेको सबै बालबालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
४	विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र पालिका
५	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार अपाङ्गता एवं लैङ्गिकमैत्री बनाउने।	संख्या	८	७	१२	६	०	३३	पालिका र विद्यालय
६	बालबालिकालाइ अध्ययनको निरन्तरताका लागि दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बाकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्वन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्दति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्वन गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र पालिका
७	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण गरी पाठ्यक्रममा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तु समावेश गर्न	पटक		१			१	२	संघ, प्रदेश , पालिका र

	स्थानीय तहका शिक्षा अधिकृत, प्रअ, शिक्षक तथा विव्यसका पदाधिकारीलाइ अभिमुखिकरण गर्ने।								विद्यालय
८	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
९	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१०	पाठ्यतक्रमलाइ स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाई जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्द गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र विद्यालय
११	स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाइ विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने व्यस्था मिलाउने।	पटक			१			१	पालिका र विद्यालय
१२	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्वन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र विद्यालय
१३	पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाई समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने।	पटक		१				१	संघ, पालिका र विद्यालय

३.१२ शिक्षामा सूचना प्रविधि

३.१२.१ परिचय

सबै नागरिकहरूमा देश विकासका लगि आवश्यक ज्ञान तथा सिप विकास गराउनु र नेपाललाई विश्वव्यापी समुदायमा आबद्ध गराउनु शिक्षाको दीर्घकालिन उद्देश्य रहेको छ। विश्व प्रतिस्पर्धी ,श्रमबजारको माग अनुरूपको जनशक्ति उत्पादनको लागि विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रय प्रबिधिमा जोड दिनु अपरिहार्य छ। विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण ,सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको प्रयोगमा गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न ,विशेष गर शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्न ,सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ।

नेपालको संविधान ,२०७२ ले सूचनो हकमा प्रत्येक नागरीकले आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याइ Digital भिन्नता कम गर्ने ,सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको समाधानका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यव्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्यभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ। शिक्षामा सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी गुरू योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायताका नीतिहरू उल्लेख गरेको छ। Digital नेपालको कार्यढाँचा २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षासम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी साक्षरता प्रदान गरेको छ।

३.१२.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाउँपालिकाको सदरमुकाममा विद्युत सेवा विस्तार भएता पनि यस पालिकाका ३३ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ६ वटा विद्यालयमा मात्र विद्युत सेवाको पहुँच पुगेको छ। यस पालिका अन्तर्गतका ७ वटा विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सेवाको जडान र विस्तार भएको भएतानि भौगोलिक विकटताका कारण इन्टरनेट सेवाले राम्रो काम गर्न सकेको छैन। नेपाल सरकारको बार्षिक कार्यक्रम तथा नीति अनुसार यस पालिकाका सबै सामुदायिक विद्यालयहरुका लागि इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन खर्च अनुदान स्वरुप उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको भएता पनि विद्युत सेवाको विस्तार नहुदा र भौगोलिक विकटताका कारण सबै विद्यालयमा इन्टरनेट सेवा जडान हुन सकेको छैन। यस पालिकाको श्री जयन्ती माध्यमिक विद्यालय खरिगैरामा स्मार्ट वोर्डको माध्यमले शिक्षण सिकाइ गर्न थालिएको छ। पालिकाका सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा क्प्युटर ल्याब स्थापना भएको छ। साथै आधारभूत तहका केही विद्यालयहरूमा गत आ व देखि नै कम्प्युटर र प्रिन्टर जडान गरिएको छ। कक्षा ४ देखि कक्षा १२ सम्मका सबै विद्यार्थीहरूको सियुजी सिममार्फत सहजीकरण गर्नका लागि अनुदान रकम पठाइएको छ।

३.१२.३ लक्ष्य

- सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आइ गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन हुने।

३.१२.४ उद्देश्य

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्ने।

- सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने,
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउने।

३.१२.५ रणनीतिहरू

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गरिने,
- सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरिने,
- विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने,
- शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने,
- शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरिने,
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरिने,
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा Digital Learning Center स्थापना गरिने।

३.१२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुने।

प्रमुख नतिजा:

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भइ सबैको पहुँच पुग्ने,
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार
- प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था
- शिक्षकहरूको क्षमता विकास
- प्रत्येक विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता
- IEMIS व्यवस्थापन
- सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूको क्षमता विकास

तालिका ३.१२ शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्रस	क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७८-२०८२					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	सबै विद्यालयहरु	√	√	√	√	√	१००%	संघ ,प्रदेश र पालिका
२	प्रत्येकविद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	सबै विद्यालयहरु	√	√	√	√	√	१००%	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
३	शिक्षकहरूकोक्षमता विकास	संख्या	१५	२५	३०	३०	३०	१३०	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
४	विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	संख्या	८	७	१२	६	०	३३	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
५	IEMIS व्यवस्थापन	संख्या	३३	३३	३३	३३	३३	३३	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
६	सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	पटक	१		१		१	३	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	संख्या	८	७	१२	६	०	३३	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
८	माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन	आवश्यक्ता अनुसार	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन (लागत सहभागिताका अधारमा)	संख्या	८	७	१२	६	०	३३	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह

३.१३ आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

३.१३.१ परिचय

देशमा जुनसुकै आपतकालिन अवस्थामा पनि वालवालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारको संरक्षण गर्दै गरिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमहरु लाई नै आपतकालिन तथा संकटापूर्ण अवस्थामा शिक्षा भनिन्छ । अर्थात युद्ध, द्वन्द महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको रुपमा लिने गरिन्छ । विभिन्न कारणले बाल संकटको अवस्थामा पनि वालवालिका लगायत शिक्षा सँग सरोकार राख्ने सम्बन्धित पक्षहरु व्यक्ति परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा गर्नु नै यसको मूल उद्देश्य हो । आपतलिन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बालअधिकारको रुपमा स्वीकार गरिएको छ । यसमा प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द व्यवस्थापन आदि कुराहरू समावेश गरिन्छ ।

३.१३.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२ ले बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । विद्यालय शान्ति क्षेत्र ,राष्टिय कार्यढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने , भेदभाव दुव्र्यवहार र शोषणबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।हाल कोभिड १९ को विश्वव्यापी महामारीको अवस्थामा शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनिकरण गर्न वैकल्पिक माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ गर्न विभिन्न नीतिगत कार्यक्रहरू हुदै आएका छन । साथै अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । यसैगरी कोभिड १९ को प्रकोपका क्रममा यस महाबु गाउँपालिकाले आन्तरिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा नतिजा प्रकाशन कार्यविधि, २०७८ बनाइ लागू गरिएको छ ।

चुनौतिहरू तथा अवसर

- योजना तत्कालीन बनाउने कि दीर्घकालीन,
- योजनामा सङ्कटका कुनकुन पक्षलाई समावेश गर्ने, अनुमान गर्न नसकिने, घटनालाई योजनामा कसरी समेट्ने आदि यसका चुनौतिहरू रहेका छन ।
- नेपालको संविधानले सबैलाई अनिवार्य, तथा नि:शुल्क आभारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह सम्म नि:शुल्क शिक्षाको व्यवस्था
- बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध,
- अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने
- विद्यालय शान्ति क्षेत्र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, नीतिगत व्यवस्था आदि अवसरहरू रहेका छन ।

३.१३.३ लक्ष्य

- विपद्को अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षालाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुर्याउने

३.१३.४ उद्देश्य

- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद्को पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्ने
- सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्ने
- विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्ने
- अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गर्ने

३.१३.५ रणनीति

- विपद्को समयमा शिक्षा निरन्तरता गर्न पूर्वतयारी, व्यवस्थापन, प्रतिकार्यर पुनर्स्थापनासम्बन्धि आवश्यक नीति, मार्गदर्शन तथा कार्यविधिहरू तयार गर्ने,
- सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास गर्ने,
- प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी गर्ने,
- कोभिड- १९ लगायतका महामरीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गर्ने,
- महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने,
- शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङेकन तथा विश्लेषण गर्ने,
- सङ्कटासन्नता (Vulnerability) को मूल्याङ्कनका आधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको वृहत योजना तयार गर्ने,
- विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने,
- विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने,
- शैक्षिक सेवा निरन्तरताको लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोसाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने,
- विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने,
- विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाउने,
- विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने,
- हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, दिगो विकासका लागि शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्ने।

३.१३.६ मुख्य उपलब्धी, क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धी

- आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने ।

नतिजा

- विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास हुने,
- भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील हुने,
- विपद् तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तररुपमा सञ्चालन हुने,

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

- विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापन नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण
- स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास
- विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताको लागि सचेतना कार्यक्रम
- शिक्षक तथा विव्यस तालिम
- संकटासन्नता मूल्याङ्कनको आधारमा योजना निर्माण
- विपद् प्रतिरोधी विद्यालय भवन निर्माण

परिच्छेद ४
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास

४.१ परिचय

नेपालको संविधान २०७२ को कार्यान्वयनसँगै संघीय सरचनाअनुसार तीन तहका सरकारको अधिकार तथा दायित्व बाँडफाड गरिएको छ । बदलिदो स्वरुपअनुसार शासकीय संरचना, प्रकृया र क्षमता सुधार गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु नै संस्थागत संरचना र क्षमता विकास हो । नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचना संघीय स्वरुपमा ३ वटै तहमा शैक्षिक सेवालाई प्रवाह गर्ने ,शैक्षिक निरन्तर गर्ने ,तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीका व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरुपमा केहि परिवर्तन गरी व्वस्थापन गरिएको छ । नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ ज मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालको संरचनाअनुसार केन्द्रमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । यसैगरी प्रदेश स्तरमा शिक्षा सम्बन्धी कार्यका लागि शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्र, प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्र तथा शिक्षा विकास निर्देशनालय रहेका छन् । यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ भने प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा / शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

४.२ वर्तमान अवस्था

यस महाबु गाउँपालिकामा शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम गर्नका लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको व्यवस्था गरिएको छ । उक्त शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखामा एक जना छैटौं अधिकृत, एक जना प्राविधिक सहायकले शैक्षिक प्रशासन सम्बन्धी कार्य गर्दै आएका छन् । यस गाउँपालिकाको शैक्षिक कार्यक्रमहरुलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागि गाउँ शिक्षा ऐन २०७४ तथा शिक्षा नियमावली २०७५ निर्माण भइ कार्यान्वयनमा आएको छ । साथै पालिकाको शिक्षा सम्बन्धि कार्यमा सहयोग गर्नका लागि प्राथमिक तहका स्थायी शिक्षकलाई काजमा खटाइएको छ । शाखाले स्वायत्त भएर कुनै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न पाएको छैन । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन । शाखाहरूमा पाँचौं र छैटौं तहका कर्मचारीहरूले नेतृत्व गरेकोमा यस शाखामा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सरहका कर्मचारीले नेतृत्व गर्दा पालिकाको समग्र कर्मचारी व्यवस्थापनमा पनि चुनौति देखिन्छ । योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । यसैगरी सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा विद्यालयको प्रशासकीय कार्य गर्नका लागि प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गरिएको छ ।

४.३ लक्ष्य

- स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई सुदृढ बनाई नतिजामुखी शिक्षा व्यवस्थापनको प्रबर्द्धन गर्ने

४.४ उद्देश्य

- स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउने,
- तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउने,
- गुणस्तरको कमजोर नतिजालाई सम्बोधन गर्न जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
- जनशक्तिलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउने,
- कर्मचारी र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

४.५ रणनीतिहरू

- स्थानीय तहमा शिक्षाको व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने,
- संस्थागत संरचना अनुसार जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने,
- कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने,
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने,
- प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई क्षमता विकास गर्ने ।

४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि आवश्यक संरचना तथा जनशक्ति तयार हुने,
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकायको दायित्व र अधिकार स्पष्ट हुने,
- शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापनमा सहभागि हुने सबै निकाय तथा जनशक्तिको क्षमता विकास पद्धति स्थापना भई क्षमता सुधार हुने,
- सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतामूलक र समावेशी भई कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक, प्रभावकारी तथा कुशल हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

- आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास
- संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास
- प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण
- कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने
- शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धति विकास गरी कार्यान्वयन
- स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन
- अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी संयन्त्र विकास गर्ने

- विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपद् तथा महामारीसम्बन्धी सेवा तथा समन्वयका लागि संयन्त्र विकास गर्ने ।

संस्थागत संरचना र क्षमता विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	जम्मा	
१	आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	सङ्ख्या	४	२	२	१	१	१०	
२	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	विद्यालय	१५	८	९	०	०	३३	
३	प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	विद्यालय	१०	२०	३	०	०	३३	
४	पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	सङ्ख्या	२२	१२	०	०	०	३२	
५	प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	३३	५०	२०	०	०	१०३	

परिच्छेद ५

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

५.१ परिचय

स्रोत योजनाको मुटु हो । स्रोत व्यवस्थापनको योजनामा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । योजना कार्यन्वयनका लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा मानवीय स्रोत व्यवस्थापन कहाँबाट गर्ने र कसरी गर्ने भन्नेकुरा चुनौतिका रुपमा रहेको हुन्छ । देशको बद्लींदो राजनितिक अवस्था, शासकीय स्वरुप र शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत जनशक्तिको व्यवस्थापनले योजना कार्यन्वयन र स्रोत व्यवस्थापनमा प्रभाव पारेको हुन्छ । वालविकास तथा आधारभूत र माध्यामिक शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनका लागि स्थानिय तहहरु परिपक्क हुन नसकेको परिप्रेक्ष्यमा संघीय र प्रदेश सरकारले शिक्षाको क्षेत्रमा प्राप्त लगानी गदै आएका छन् । शिक्षक तलब भत्ता, भौतिक पूर्वाधार विकास, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका कार्यक्रमहरु , छात्रवृत्ति , आधारभूत तह (कक्षा ६ –८) र माध्यामिक तहका छात्राहरुको लागि स्यानिटरीप्याड , छात्रवृत्ति , पाठ्यपुस्तक ,अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा विद्यालय दिवा खाजा आदीमा ससर्तका कार्यक्रम र स्थानिय तहले आवश्यकता अनुसार खर्च गर्न सक्ने गरी समानिकरण बजेट स्थानिय तहलाई उपलब्ध गराउनु यसका उदाहरणहरु हुन् । महावु गाउँपालिकाले क्षेत्राधिकार भित्रको शैक्षिक प्राणालीमा सुधार गर्न भरपुर प्रास गरिरहेको छ । दुरदराजका वस्तिमा पहुँच सहज गर्न थप विद्यालय संचालन , शिक्षक दरबन्दि अभाव रहेको सन्द्रभमा स्वयमसेवक नगर शिक्षक परिचालन र तिनका लागि निर्वाह खर्चको व्यवस्था, प्राधानाध्यापकहरुका लागि बैठक भत्ताको व्यवस्था, विद्यालय सहयोगी कर्मचारिका लागि प्रोत्साहन स्वारुप रकम उपलब्ध गराउने, माध्यामिक शिक्षा कक्षा (११–१२) निशुल्क बनाउन थप अनुदान उपलब्ध गराउने , शिक्षकहरुको क्षमता विकास तालिम संचालन , विद्यार्थीको प्रतिभा विकासमा सहयोग पु¥याउन विभिन्न कार्यक्रम ,खेलकुद आयोजना गरिएका छन । यी यस्ता अन्य कार्यक्रमहरु संचालनका लागि लाग्ने लगानी र स्रोत व्यवस्थापनको खाका अनुसूची १ (क) र अनुसूची १ (ख) मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	२७२१९४	७५.२७	
२	प्रदेश सरकार	३५९९५	९.९५	
३	स्थानीय सरकार	४४४०१	१२.27	
४	अभिभावक तथा समुदाय	५०००	१.३८	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	३०००	०.८२	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	१०००	०.२७	
७	अपुग रकम			
	जम्मा	३६१५९०	१००	

५.३ लक्ष्य

- शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि लगानीको सुनिश्चितता हुने।

५.४ उद्देश्य

- योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,
- पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,
- उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,
- खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु।

५.५ रणनीतिहरू

- सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,
- आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,
- स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,
- वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,
- शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने ,
- मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने।

५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धिः

- शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने।

प्रमुख नतिजाः

- उपलब्ध स्रोतको अनुमान र विश्लेषण
    - अपेक्षा र नीतिका आधारमा अनुमान
    - स्रोतको उपलब्धताको अनुमान
- प्रस्तावित कार्यक्रम र बजेट अनुमान
    - प्रस्तावित बजेटमा नपुग स्रोत पूरा गर्ने उपाय

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

- सङ्घीय सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका,
- प्रदेश सरकारबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका,
- स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेटको खाका।

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		२०७८/७९	२०७९/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/०८४	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	९९१५	२०७१	२६८१	१६७१	१९११	१५८१	५४४३	५९५	३८५७	
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)	१२९८५०	२५३७८	२५११५	२६६०५	२२६७३	१९९७९	१०४७७१	११५५०	१३२६५	
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)	१४५५०	२९४२	२८२७	३००२	२९६७	३०४२	१०५८०	२५००	१४७०	
उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध	११३५०				५०००	६५०	५६५०	०	०	०
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम	११०५०	१२५०	४५०	४५०	४५०	४५०	४१५०	0	१९००	
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री	३०१७५	५०५०	७६१५	५९८०	६२१५	५३१५	२३५००	०	६६७५	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	४२०४	९०९	९२५	८७५	९१५	५८०	४५०	३००	३१३४	
विद्यालय व्यवस्थापन	५४००	२४८५	७३५	६३५	६३५	७३५	२९००	१५०	७७५	
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा	२९००	४६०	६६०	५६०	६६०	५६०	२७५०	०	१५०	
गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा	५८४५०	११५३०	११७८०	१११८०	११०३०	१०८३०	५२७००	१५००	२१५०	
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा	५२१५०	१०४२०	८५२०	२०३७०	१२५२०	३७०	३०७५०	१५५५०	५९५०	
शिक्षामा सूचना प्रविधि	१३९७५	३९९५	२३९५	२४९५	३२९५	१६९५	२१५५०	२१५०	२६७५	

आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	४३००	३००	१०००	८००	१३००	९००	२२५०	७००	८५०	
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	६००	३५०	७५०	
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	५६००	११२०	११२०	११२०	११२०	११२०	४१५०	६५०	८००	
कुल जम्मा	३५५३६९	६८२१०	६६१२३	७६०४३	७०९९१	४८१०७	२७२१९४	३५९९५	४४४०१	

परिच्छेद ६

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

६.१ परिचय

योजनाको प्रभावकारिता योजना कार्यन्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन निर्भर रहन्छ । यस योजनालाई कार्यन्वयन , अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नुको उद्देश्य यस योजनाले राखेका दीर्घकालिन सोच र उद्देश्यहरु पुरा भए वा भएनन् भनी तथ्यमा आधारित निष्कर्ष निकाल्नु हो । यस योजनाको कार्यन्वयन महावु गाउँपालिकाले गर्नेछ भने अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि गाउँपालिका सबै संयन्त्र परिचालन गरिनेछ । यस योजनाको सामान्य मूल्याङ्कन ,प्रगति समिक्षा वार्षिक रुपमा गरिने छ भने आवधिक मूल्याङ्कन विभिन्न समयमा गरिनेछ । विगतका सिकाइ र वर्तमानका अनुभवहरुले योजना कार्यन्वयनमा सहजता ल्याउन सहयोग गर्दछ । योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट योजना कार्यन्वयनको अवस्था, विकासको गति र गन्तव्यसँगको सामन्जस्याता कायम गर्न मार्ग प्रशस्त हुन्छ । हामी कहाँ छौँ रु र कहाँ जानुपर्ने हो रु भन्ने कुराको निर्धारण अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट थाहा पाउन सकिन्छ । कार्यन्वयनका सरोकारवालाहरु विच समन्वय र जटिल अवस्थामा सहजिकरण आवश्यकता पर्दछ । योजना निर्माण पश्चात कार्यन्वयन चरणमा प्रवेश गर्छ । योजनाको प्रभावकारी कार्यन्वयन गर्न सम्बद्ध सबै संयन्त्रहरुको उचित सहयोग र सहकार्यको आवश्यकता पर्दछ । योजना कार्यन्वयनमा कतिपय कार्यक्रमहरु सहजै लागु गर्न सकिने प्रकृतिका हुन्छन् भने कतिपय कार्यक्रमहरु विभिन्न समस्याका बाबजुद कार्यन्वयजान लैजानुपर्ने खालका हुन्छन् । योजनाको कार्यन्वयन गर्दा देखा परेका समस्या, चुनौति र अवसरहरुको उचित निकास निकाल्न सम्बद्ध विज्ञ पक्ष आवश्यकताअनुसार समन्वय र सहजीकरण गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ ।मुलुक संघीयतामा प्रवेश गरेसँगै ति तहका सरकार अस्तित्वमा छन् । तिनवटै तहका सरकारको मुख्य चासोको विषय शैक्षिक सुधारमा केन्द्रीत छ र रहनु पर्दछ । स्थानिय तहको अधिकार क्षेत्रमा आधारभूत र माध्यामिक शिक्षाको व्यवस्था गरिएको छ । यसै अन्तरगत औपचारिक शिक्षा, विशेष शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा लगायतका शैक्षिक अधिकार समावेश गरिएका छन् । यी सबै अधिकारको पूर्णताका लागि गाउँपालिका आत्मनिर्भर भई नसकेको अवस्थामा यस्तो महत्वपूर्ण शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यन्वयनमा प्रदेश र संघीय सरकारको समन्वय र सहजीकरण आवश्यक हुनसक्छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रका समग्र कार्यक्रमको कार्यन्वयन गर्ने गरी यो योजना कार्यन्वयनमा ल्याइने छ । मुलुक संघीयतामा गएको र हरेक स्थानीय तह आफैमा अधिकार सम्पन्न बनेको सन्दर्भमा महावु गाउँपालिकाले यो पाँच वर्षे शिक्षा योजना तयार पोरको छ । यो योजनाको कार्यन्वयन देहाय बमोजिम गरिनेछ । यस गाउँपालिकामा शिक्षा ऐन तथा नियम अनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन् यस महाबु गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन , अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि तपसिल बमोजिमको संयत्रलाई परिचालन गरिनेछ ।

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	गाउँपालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ		एकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	प्राविधिक सहायक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

६.३ लक्ष्य

- शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने।

६.४ उद्देश्य

- बार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्ने,
- स्थानीय तहका शिक्षा शाखा तथा महाशाखाहरूको क्षमता विकास गर्ने,
- आवश्यकता अनुसार कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने,
- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्ने,
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह, सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने,
- विद्यालय तथा सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने,
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्ने,
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउने,

- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने,
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने ।

६.५ रणनीतिहरू

- एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,
- अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,
- शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,
- राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,
- योजनाकाआगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,
- प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,
- कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,
- सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,
- कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,
- पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

- प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने ।

प्रमुख नतिजा:

- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने,
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने,
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने,
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने,
- विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

तालिका नं. ६ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा गन्तव्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	जम्मा	
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	गाउँपालिका	१	१	१	१	१		सङ्घ, स्थानीय तह
२	आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रूमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने								
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	सङ्घ तथा प्रदेश
४	स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ तथा प्रदेश
५	विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धी परिक्षण गर्ने	कक्षा		८	५	१०		५, ८ र १०	सङ्घसँग समन्वय गरेर
६	कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) सञ्चालन गर्ने	पटक/कक्षा	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	१ पटक /कक्षा १, २ र ३	५ पटक /कक्षा १, २ र ३	सङ्घ, स्थानीय तह, NEGRP
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने।	विद्यालय प्रतिशत, कक्षा १-८		२५	२५	२५	२५	सबै	सङ्घसँग समन्वय गरेर
८	विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाइ	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)						कैफियत
			२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	जम्मा	
	प्रभावकारी र नियमित बनाउने।								
९	विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	
१०	रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यस्थापन	गाउँपालिका							
११	विज्ञ समुह, विद्यालय निरक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह
१२	प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह
१३	सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि शिक्षण	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थानिय तह
१४	प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि अभिलेखिकरण	सबै विद्यालय	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर		स्थनिय तह
१५	स्थानीय तहद्धारा कक्षा अनुगमन	पटक	२	२	२	२	२		स्थानिय तह

परिच्छेद ७

मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धि सूचक

यस परिच्छेदमा योजनामा समावेश भएका शिक्षाका उपक्षेत्रहरु भित्रका मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरुको वित्तीय लागतको वार्षिक अनुमानित रकम तथा श्रोत आँकलनलाई तालिका मार्फत प्रस्तुत गरिएको छ । यसैगरी योजनाको अन्त्यमा यस योजनाले दिने प्रतिफललाई उपलब्धि सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ ।

७.१ वित्तीय योजना

तालिका नं. ७.१ शिक्षाका उपक्षेत्रहरुका क्रियाकलापहरु सञ्चालनका लागि योजना अवधिको लागत र श्रोत आँकलन तालिका

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा										
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	१००	५०		५०				०	१००	
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	०	०	०	०	०	०	०	०		
परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने										
अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	२५	२५	१००	
बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	३००	६०	३०	३०	९०	९०	९०	९०	१२०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने										
सुपरिवेक्षणको लागी अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	१०	४०	
अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवासिय योजना	१०००		१०००				३००	१००	६००	
पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने										
पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	१००	५०			५०		५०	०	५०	
पूर्वाधार, सिकाइ क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाइ तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	५४०	२००	१६०	१००	८०	०	५००	०	४०	
शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	४००	२००			२००		१००	५०	२५०	
बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने										
स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग										
अभिभावक शिक्षा	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	५०	५०	५०	
अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	५०	१०	१०	१०	१०	१०			५०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	२०	२०								
परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि										
शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली										
प्रतिविद्यार्थी लागतका आधारमा शिक्षण सिकाइ सामग्री अनुदान	१२००	२४०	२४०	२४०	२४०	२४०	१२००	०	०	
प्रारम्भिक वालविकास तथा शिक्षाका सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधा	५८०५	११६१	११६१	११६१	११६१	११६१	३०७८	२७०	२४५७	
जम्मा	९९१५	२०७१	२६८१	१६७१	१९११	१५८१	५४४३	५९५	३८५७	
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)										
आधारभूत तहका शिक्षकहरुको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधा										
विद्यालय नक्शाङ्कन	५०		२५			२५			५०	
दरवन्दि पुनर्वितरण तथा समायोजन										
मापदण्डअनुसार शिक्षक व्यवस्थापन	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१५००	१०००	२५००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना	१००	२०	२०	२०	२०	२०	२०	२०	६०	
प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूका लागि पठन सामग्री व्यवस्था गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	२०	३०	१५०	
प्रारम्भिक कक्षा शिक्षणसम्बन्धि शिक्षक तालिम	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार विकास	३०४००	४०८०	४०८०	४०८०	४०८०	४०८०	२००००	१०४००	०	
विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन										
सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	३३००	६५०	६५०	६५०	६५०	६५०	३३००		०	
शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना										
विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	०	०	
अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	३००	६०	६०	६०	६०	६०	२००	५०	५०	
पाठ्यपुस्तक व्यवस्था	१७०००	३४००	३४००	३४००	३४००	३४००	१७०००	०	०	
सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था	८२५	१६५	१६५	१६५	१६५	१६५	८२५	०	०	
विपन्नका लागि ड्रेस, स्टेशनरीका लागि छात्रबृत्ति	१०५	१५	३०	३०	१५	१५	०	०	१०५	
सिकाइ सामग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन	८२५	१६५	१६५	१६५	१६५	१६५	८२५	०	०	
कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन										
व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	३००	५०	५०	५०	५०	५०	१५०	०	१५०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शैक्षिक मानव संशाधन सूचना प्रणाली स्थापना										
विद्यालय योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	३३०	६६	६६	६६	६६	६६	६६	०	०	
सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास	१००	२०	२०	२०	२०	२०	०	०	१००	
विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	१००	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	
अभिभावक अभिमुखिकरण र सहभागिता	१००	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	
कक्षा १ देखि ३ मा बालमैत्री र छापायुक्त कक्षाकोठाको ब्यवस्था	१६५	३३	३३	३३	३३	३३	६५	०	१००	
कक्षा १ देखि ३ सम्मको बालवालिकाका लागि बालमैत्री बसाई व्यवस्थापन	९९००	३०००	३०००	३०००	९००	०			९९००	
कक्षा पुस्तकालयको वा बुक कर्नरको स्थापना गरी बालवालिकालाई भरपुर पढाईको अवसर प्रदान	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन	१००००	२४२४	२१२१	३६३६	१८१९	०	१००००			
जम्मा	१२९८५०	२५३७८	२५११५	२६६०५	२२६७३	१९९७९	१०४७७१	११५५०	१३२६५	
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)										
निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने कानुन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरू तयारी	२००			२००			०	०	२००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विद्यालय सेवा क्षेत्रको सिमाङ्कन गरी हरेक माध्यमिक विद्यालयको सेवा क्षेत्र एकीन गर्ने र सिमाङ्कन भित्रका बालबालिकाहरू भर्नाको सुनिश्चितताको लागि विद्यालयमा नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन र स्थापना	५०		२५		२५		०	०	५०	
माध्यमिक शिक्षामा विज्ञान प्रविधि, इन्जिनियरिङ, कला र गणित शिक्षा)STEAM) जस्ता विषयको सिकाइलाइ अन्तरसम्वन्धित गर्ने र विज्ञान, गणित तथा कम्प्युटर विज्ञान विषय अध्ययनका लागि अवसर बढाउने	५०	१०	१०	१०	१०	१०	०	०	५०	
विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, खानेपानी, खेलमैदान, घेरावार, शौचालय)	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	२५००	२५००	०	
प्रविधि तथा व्यवहारकुशल सिपहरूको एकिकरण तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्वन्धी शिक्षक क्षमता विकास	२४०	१४०	०	०	१४०	२४०	०	०	२४०	
विव्यस, पिटीए पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास र अभिमुखिकरण	८०	१६	१६	१६	१६	१६	०	०	८०	
विद्यालय शिक्षालाइ प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने आकस्मिक व्यवस्थापन योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	५०						०	०	५०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि लगायतका प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्न आवश्यक संरचना, सामाग्री तथा क्षमता विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
विभिन्न किसिममा अपांगता भएका विद्यार्थिलाइ सहयोग	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	०	०	१५०	
निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताको लागी पाठ्यपुस्तक	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	
आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस तथा स्टेशनरी सहयोग	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	०	०	१५०	
सिकाइ सामाग्री तथा विद्यालय व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	३०८०	६१६	६१६	६१६	६१६	६१६	३०८०	०	०	
कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकनलाइ शिक्षण सिकाइ प्रकृयामा एकीकृत गर्ने गरी सुधार तथा प्रयोग										
जम्मा	१४५५०	२९४२	२८२७	३००२	२९६७	३०४२	१०५८०	२५००	१४७०	
उच्च शिक्षा र माध्यमिक शिक्षाको उच्च शिक्षासँग सम्वन्ध										
बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने	५०००				५०००		५०००	०	०	०
उच्चशिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यकता अनुसारको समन्वय र सहजीकरण गर्ने										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थामा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास (भवन तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, खेलमैदान, घेराबार, खाजा घर आदि) विकास गर्न सहयोग गर्ने	५०००									
उच्च शिक्षालाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउन पालिकास्तरको योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	१००									
उच्च शिक्षाको खुला एवम् दूर शिक्षा प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण एवम सहयोग गर्ने	१००									
विद्यार्थीहरुकोअध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्न इ– पुस्तकालयकोस्थापनागर्न सहयोग गर्ने	६५०					६५०	६५०			
शिक्षक व्यववस्थापन	५००									
जम्मा	११३५०				५०००	६५०	५६५०	०	०	०
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम										
श्री जगदिश मा वि बडाखोला सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	३०००						३०००			
छोटो अवधिका सिपमूलक तालिमहरू संचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	५००			

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा सम्वन्धी पालिका स्तरिय नीतिको तर्जुमा	२००	२००					०	०	२००	
युवालाइ खोज र नवप्रवर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरूलाइ उद्यमशिलता विकासको लागि सहयोग	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम प्रदायक संस्थाहरूको अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
प्रयोगशाला व्यवस्थापन सहयोग	६५०	६५०					६५०	०	०	
शिक्षक व्यवस्थापन	५०००									
प्राविधिक शिक्षा अध्ययनका लागि छात्रवृति व्यवस्थापन	४५०	५०	१००	१००	१००	१००	०	०	४५०	
जम्मा	११०५०	१२५०	४५०	४५०	४५०	४५०	४१५०	०	१९००	
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामाग्री										
पाठ्क्रमअभिमुखिकरण	१५०	१५०					०	०	१५०	
शिक्षकतालिम	४५०	७५	९०	१०५	९०	९०	०	०	४५०	
शिक्षक पेशागतसहयोग	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	०	०	१२५	
कक्षाकोठामाआधारित विद्यार्थी मूल्यांकन										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आवधिकमूल्यांकन										
डिजिटलसामाग्रीको प्रयोग तथा सूचनाप्रविधिको प्रयोग	४९५०	०	१२००	१०५०	१८००	९००	३०००	०	१९५०	
निशुल्कपाठ्यपुस्तक (स्थानीय)	१०००	०	१०००	०	०	०	०	०	१०००	
स्थानीयपाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन	१०००	०	१०००	०	०	०	०	०	१०००	
माध्याम भाषाको रुपमा मातृभाषाको प्रयोग	५००	०		५००	०	०	०	०	५००	
सुपरिवेक्षणतथा अनुगमन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग	५००	५००	०	०	०	०	५००	०	०	
सबै बालबालिकालाई पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	१७५००	३५००	३५००	३५००	३५००	३५००	१७५००	०	०	
स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	१०००	
शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै :पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	
जम्मा	३०१७५	५०५०	७६१५	५९८०	६२१५	५३१५	२३५००	०	६६७५	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास										
असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन तथा सुविधा दिने	९०	१०	२०	२०	२०	२०	०	०	९०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सवै स्थायी शिक्षकको स्वास्थ्य विमा अनिवार्य गर्ने।	६०५	१५०	१५०	१५०	१५५	०		०	६०५	
शिक्षण सिकाइमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न परिक्षाको नतिजा विश्लेषण गर्ने।										
शिक्षक पेशागत सहयोग कार्यविधिका आधारमा सिकाइका लागी शिक्षकको इ संजाल बनाउने	२००	५०	५०	५०	५०	०	०	०	०	
शिक्षकलाइ परामर्श कार्य गर्न, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागी विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	
शिक्षक मेन्टरिङ/कोचिङका लागी कार्यक्रम संचालनका गरेर शिक्षक पेशागत सहयोग विकास गर्ने	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	०	०	३०	
विद्यालय तथा पालिका स्तरमा प्रारम्भिक कक्षाका शिक्षकलाइ पेशागत सहयोग गर्न शिक्षण सिकाइ समुह वैठक/घुम्ती वैठक संचालन गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	०	०	२००	
आवश्यकताका आधारमा शिक्षक पेशागत सहयोग तालिम संचालन गर्ने	३४५	३०	६०	७५	९०	९०	०	०	३४५	
शिक्षिक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	१००		५०		५०		०	०	१००	
पालिकाले प्रअ र प्रअले शिक्षकहरूसँग करार सम्झौता मार्फत सिकाइ उपलव्धीमा सुधार ल्याउने										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
एकीकृत पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि कक्षा १ देखि ३ सम्मका शिक्षकहरुलाई तथा एकीकृत पाठ्यक्रम ढाँचाको तालिमको ब्यवस्था	२६४	९९	७५	६०	३०	०	१००	०	१६४	
स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माणका लागि तालिम वा कार्यशालाको ब्यवस्था	५००	१५०	१००	१००	१००	५०	१००	१००	३००	
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायत प्रयोगकालागी तालिमको ब्यवस्था	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	१००	
शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन										
शिक्षक पेसागत सहयोग सम्बन्धी प्रावधान कार्यान्वयन र प्रणाली विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	२००	
क प्रधानाध्यापक /आधारभूत संयोजक/अनुभवी शिक्षक परिचालन										
ख विज्ञ समूह गठन र परिचालन										
ग शिक्षक सिकाइ समूह गठन र परिचालन										
घ वैकल्पिक विधिको प्रयोग										
जम्मा	४२०४	९०९	९२५	८७५	९१५	५८०	४५०	३००	३१३४	
विद्यालय व्यवस्थापन										
विद्यालय सुधार योजना तयारी तथा अध्यावधिक गर्ने										

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शैक्षिक कार्यपात्रो निर्माण गर्ने										
विद्यालयको विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	१६५०	१६५०								
विद्यालय नक्शाङ्कन गर्ने	१००		५०			५०	५०		५०	
विद्यालय समायोजन, पुनर्वितरण तथा स्थापना गर्ने										
शिक्षक दरबन्दी मिलानगर्ने	१००		५०			५०	५०		५०	
योग्यता, क्षमता र वरिष्ठताकोआधारमाप्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने										
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यस्थापन विनियम तयारी गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
वार्षिक कार्य सम्पादनको स्वमूल्याङ्कन गर्ने										
अभिभावक भेला गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	५०	५०	
विद्यालयको लेखा तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने	२४७५	४९५	४९५	४९५	४९५	४९५	२४७५			
विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण गर्ने	१००								१००	
विद्यालयका गतिविधिहरू सार्वजनिक										
प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीलाइ प्रोत्साहन उपलब्ध गराउने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	१५०	
गाउँपालिकाको शिक्षा योजनाको निर्माण र प्रवोधिकरण	२७५	२००					७५		२७५	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शिक्षक अभिभावक संघको कार्यकारी समितिले वित्तिय पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम, अभिभावक तथा अन्य संघसंसथासँग समन्वय र साझेदारी गर्ने										
विद्यालयमा गठन हुने विभिन्न समितिका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखिकरण										
विद्यार्थी तथा अभिभावकहरूको गुनासो सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने										
सामाजिक लेखापरिक्षण र प्रतिवेदनलाइ सार्वजनिक गर्ने										
विद्यालयहरूमा सेवा वडापत्रको व्यवस्था गर्ने										
जम्मा	५४००	२४८५	७३५	६३५	६३५	७३५	२९००	१५०	७७५	
निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा										
निरक्षरहरूको विवरण संकलन र आजिवनसिकाइका सरोकारवालाहरूको खण्डिकृत तथ्यांकहरूको डाटावेस तयार गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
सामुदायिक पुस्कालयको व्यवस्थापन गरी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सँग आवद्द गर्ने	३००		१००		१००	१००	३००			

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
सामुदायिककेन्द्रमा सुचना तथा संचारप्रविधि मैत्री उपकरणको व्यवस्था गर्ने	३००		१००	१००	१००		३००			
संघ, प्रदेश र स्थानिय तहमा समन्वय संयन्त्र विकास गर्ने										
सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय तथा स्थानिय तहमा रहेका समुदायमा आधारित संस्थासँग साझेदारी र सहकार्य गर्ने										
अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, खुला विद्यालय लगायतका संस्थाहरूको संस्थागत विकास र संचालनका लागी अनुदान उपलब्ध गराउने	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	२०००			
जेष्ठ नागरिक, श्रमिक, गृहणी महिला, कैदीहरूका लागी आवश्यकतामा आधारित निरन्तर सिकाइ प्रवर्धन गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	०	१००	
जम्मा	२९००	४६०	६६०	५६०	६६०	५६०	२७५०	०	१५०	
गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा										
प्रारम्भिक बालविकासमा खेल सामाग्री, सिकाइ सामाग्री, मनोरञ्जन सामाग्री, अडियो भिडियो सामाग्री सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	२७००	७००	१०००	५००	५००	०	१०००	१०००	७००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
शैक्षिक गुणस्तरको सुधारको थालनी कक्षा १ बाट गरौँ अभियान संचालन										
बालबालिकालाइ सिक्नेगरी पढ्ने बनाउने उद्देश्यले कक्षा १ देखि ३ सम्म पढ्न सिकाउनका लागी पठन सिप विकास सम्वन्धी क्रियाकलापलाइ सहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	३००	२००	५०	५०			२००	५०	५०	
विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान, परिचालन र प्रवर्द्दनका लागी सिर्जनात्मक गतिविधि सञ्चालन	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	१५०	
विज्ञान तथा प्रविधि एक्स्पो, शैक्षिक मेला तथा प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजना	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	२००	
प्रधानाध्यापकहरूको व्यवस्थापकीय एवम नेतृत्व क्षमता विकास	३००	१००	०	१००	०	१००	१००	१००	१००	
शिक्षक दरवन्दी पुनर्वितरण तथा न्यूनतम शिक्षक सुनिश्चितता	२५००									
शिक्षक तालिम तथा पेशागत विकासलाइ सुदृढिकरण गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	
प्रअ, शिक्षक प्रशंसा तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विद्यालयहरूले गुणस्तर केन्द्रित विद्यालय सुधार योजना बनाउने वा अध्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा लैजाने	४००	८०	८०	८०	८०	८०	४००	०	०	
पोषणयुक्त खाजा कार्यक्रम	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	५००००	०	०	
नियमित नतिजामुखि अनुगमन तथा सुपरिवेक्षणको व्यवस्था	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२५०	०	२५०	
सरोकारवालाहरूविच अन्तर्रक्रिया	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
योजनाको आवधिक समिक्षा र अद्यावधिक गर्ने			२००			२००	२००	०	२००	
जम्मा	५८४५०	११५३०	११७८०	१११८०	११०३०	१०८३०	५२७००	१५००	२१५०	
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच/समावेशी शिक्षा										
स्थानीय तहहरूमा व्यक्तिको अवस्था, सिकाइ आवश्यकता पहिचान गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित हुनका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको वैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्दती तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गराउने।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
विद्यालय बाहिर रहेको सवै बालबालिकालाइ विद्यालय भित्र ल्याउन तथा अध्ययनमा निरन्तरताको सुनिश्चित गर्न जनसहभागिता सहितको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विशेष लक्षित समूहका विद्यार्थीहरूको आवश्यकता र सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम तथा अवसर लागतसँग तादाम्य गरी छात्रवृत्ति दिने व्यवस्था मिलाउने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	५०	५०	१००	
सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर, शौचालय जस्ता भौतिक तथा शैक्षिक पूर्वाधार अपाङ्गता एवं लैङ्गिकमैत्री बनाउने।	५००००	१००००	८०००	२००००	१२०००	०	३००००	१५०००	५०००	
बालबालिकालाइ अध्ययनको निरन्तरताका लागी दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बाकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्वन्ध विकास, सिकाइमुखि शिक्षण पद्दति, कक्षाकोठा, सम्मानपूर्ण व्यवहार जस्ता उपायहरूको अवलम्वन गर्ने										
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण।	३००		१५०	०	१५०	०	१००	१००	१००	
पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाइ अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	५०	१००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
पाठ्यतक्रमलाइ स्थानिय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने र सिकाइलाइ जीवनोपयोगी सिपसँग आवद्द गर्ने।	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
अनिवार्य शिक्षा सुनिश्चित भएको सार्वजनिक घोषणा गर्ने	५०	५०	०	०	०	०	०	०	५०	
विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्वन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने।	५०	२०	२०	२०	२०	२०	०	०	५०	
पाठ्यक्रम, पाठ्यसामाग्री, विद्यालय वातावरण तथा सिकाइ प्रकृयालाइ समता र समावेशिताका दृष्टिले परीक्षण तथा सुधार गर्ने।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	१००	
जम्मा	५२१५०	१०४२०	८५२०	२०३७०	१२५२०	३७०	३०७५०	१५५५०	५९५०	
शिक्षामा सूचना प्रविधि										
विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार	६०००	१०००	१०००	१०००	२०००	१०००	४०००	१०००	१०००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रत्येक विद्यालयमा Internet Connectivity को व्यवस्था	३०००	१०००	५००	५००	५००	५००	२०००	५००	५००	
शिक्षकहरूको क्षमता विकास	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
विद्यालमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको उपलब्धता	२९००	८००	७००	८००	६००	०	१५०००	५००	९००	
IEMISव्यवस्थापन	३७५	७५	७५	७५	७५	७५	३००	०	७५	
सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको क्षमता विकास	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
विद्यालमा इ हाजिरी ब्वस्थापन	१०००	१०००								
माध्यमिक विद्यालयका अनिवार्य विषयहरुको भर्चुअल कक्षा संचालन	१००									
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागी टेलिभिजन, कम्पयुटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागीतालिमको ब्यवस्था	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	५०	५०	
जम्मा	१३९७५	३९९५	२३९५	२४९५	३२९५	१६९५	२१५५०	२१५०	२६७५	
आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा										
उत्थानसिलताका लागी whole school approach का आधारमा सचेतना विकास गर्ने	२००		१००			१००	५०	५०	१००	
शिक्षक तथा विव्यस तालिम	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	
स्थानिय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन	१००	१००					०	०	१००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागी शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समुह निर्माण र परिचालन										
स्वास्थ्य सुविधा सहितको स्वास्थ्य शिक्षक कार्यकर्ताको व्यवस्था	३३००	०	८००	७००	१२००	६००	२०००	५००	३००	
हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्धन										
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षासँग सम्वन्धित विभिन्न मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि एकिकृत गर्ने										
शिक्षाका सवै उपक्षेत्रमा उल्लेखित आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा गर्न सकिने विधिमा वैकल्पिक उपाय सहित योजना बनाउने	२००	१००				१००	१००	५०	५०	
जम्मा	४३००	३००	१०००	८००	१३००	९००	२२५०	७००	८५०	
संस्थागत संरचना र क्षमता विकास										
आवश्यक कानुनी प्रवन्ध तथा मापदण्ड विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	३००	
विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	५०	५०	
प्रधानाध्यापकलाइ कार्यसम्पादन करार गरी नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने										
पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	३००	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
प्रधानाध्यापक तथा शिक्षा शाखाका कर्मचारीको क्षमता विकास	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
जम्मा	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	६००	३५०	७५०	
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण										
नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागी सूचकहरू तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
आफुले कार्यान्वयन गरेका कार्यक्रूमहरूको नियमित अनुगमन गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
विद्यार्थीको सिकाइ उपलव्धी परिक्षण गर्ने	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाको पठन सिप परीक्षणका लागि कक्षाकोठामा आधारित पठन सिप परीक्षण (CB-EGRA) संचालन गर्ने	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
विद्यालयको कार्यसम्पादन गर्ने।										
विद्यालयमा गरिने सामाजिक परिक्षणलाइ प्रभावकारी र नियमित बनाउने।	१६५०	३३०	३३०	३३०	३३०	३३०	१६५०	०	०	

प्रमुख क्रियाकलाप	योजना अवधिको कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					श्रोत आँकलन			
		पहिलो वर्ष	द्रोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
विद्यालयहरूको लेखा परिक्षण	१६५०	३३०	३३०	३३०	३३०	३३०	१६५०	०	०	
रोष्टर विशेषज्ञहरूको व्यस्थापन	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	५०	५०	
विज्ञ समुह, विद्यालय निरक्षक तथा शिक्षक सिकाइ समुह मार्फत, शिक्षा शाखा मार्फत विद्यालय अनुगमन तथा कक्षा सुपरिवेक्षण	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
प्रधानाध्यापक तथा आधारभूत तह संयोजकबाट विद्यालय तथा कक्षाकोठा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण										
सिकाइमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी शिक्षण										
प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागी अभिलेखिकरण	१००	२०	२०	२०	२०	२०	५०	०	५०	
स्थानीय तहद्धारा कक्षा अनुगमन	३००	६०	६०	६०	६०	६०	१००	१००	१००	
जम्मा	५६००	११२०	११२०	११२०	११२०	११२०	४१५०	६५०	८००	
कुल जम्मा	३५५३६९	६८२१०	६६१२३	७६०४३	७०९९१	४८१०७	२७२१९४	३५९९५	४४४०१	

७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका (Program and Results Framework-PRF

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.२	९८	९८.५	९९	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६७.२		१००			शैक्षिक सुचना
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा केन्द्र (सङ्ख्या)	स्थानीय	२७	१				
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३०,०३९					फल्यास रिपोर्ट
१.३	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाभर्ना भएका बालबालिका मध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिकादर* (%)	स्था नीय	१००%					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.४	तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा केन्द्र (%)	स्थानीय	१००					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.५	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाभर्ना भएका बालबालिका मध्ये मनोसामाजिक विकासका लागि उचित वातावरण पाएका बालबालिका (%)	स्थानीय	९९	९९.५	१००			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
१.६	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा बालबालिका र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको अनुपात	स्थानीय	१:१८	१:१५	१:१२	१:१०	१:८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२३:१					फल्यास रिपोर्ट
१.७	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ता (%)	स्थानीय	९८	९८.५	९९	९९.५	१००	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	९५.७	९७.०	१००.०	१००.०		शैक्षिक सूचना
१.८	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा दिवा खाजा, खेल तथा सिकाइ सामाग्री सहितको अनुदान प्राप्त गर्ने बालबालिकाको सङ्ख्या* (हजारमा)	स्थानीय	५६५ जना	६००	६५०	७००	८००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	५८०	६२०	६५०	७००		फ्ल्यास रिपोर्ट
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.१	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा अध्ययनरत बालबालिका मध्ये आफ्नो मातृभाषा र विद्यालयमा शिक्षण सिकाइको माध्यम भाषा फरक भएका बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	स्थानीय	०.२३	०.२०	०.१५	०.१०	०.५	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९.०	१००		फ्ल्यास रिपोर्ट
२.२	मातृभाषा नेपालिमा पठनपाठन हुने विद्यालय* (सङ्ख्या)	स्थानीय	३३					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	२८०	३००	३२४			शैक्षिक सूचना
२.३	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक* (%)	स्थानीय	९९.८८	९९.९०	१००			
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.५	९७	९७.५	१००		शैक्षिक सूचना
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:७८	१:७०	१:६०	१:५०	१:४०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
२.५	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) को समायोजित खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.२	९८.९	९९	९९.५	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.१					फ्ल्यास रिपोर्ट
२.६	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-८) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:१०६	१:१००	१:९०	१:८०	१:७०	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय						
२.७	आधारभूत तहको कक्षा १-५ बाट सोही तहको कक्षा ६ मा ट्रान्जिसन दर* (%)	स्थानीय	९८.१७	९८.८८	९९	९९.२	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.०					फल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तहकक्षा ८ को कूल प्रवेश दर* (%)	स्थानीय	९५.६६	९६	९६.५	९७	९८	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.५					फल्यास रिपोर्ट
२.९	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को समायोजित खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.१	९८.५	९९	९९.२	९९.५	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९५.७					फल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-८) मा भर्ना भएका ५-१२ वर्ष उमेर समुहका भन्दा माथिका बालबालिका*(%)	स्थानीय	१२	१०	८	६	४	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१७.०					फल्यास रिपोर्ट
२.११	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भइ कक्षा ८ मा पुग्ने छात्रा र छात्रको समता अनुपात	स्थानीय	९३	९४	९५	९६	९७	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१	१.००	१.००		दि.वि.ल. (रा.समीक्षा)
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्युनतम योग्यता तथा तालिमप्राप्त शिक्षकहरू* (%)	स्थानीय	९८.५	९९	९९.५	१००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.०	९७.०	९८.५	१००		शैक्षिक सूचना
३.२	कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षामा उत्तिर्ण छात्रा र छात्र दर (%)	स्थानीय	९४	९४. ५	९५	९५.५	९६	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय						
३.३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी र तालिमप्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:४८	१:४६	१:४५	१:४४	१:४२	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.४	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा विद्यार्थी र तालिमप्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१: १००	१:८०	१:७०	१:६०	१:५०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
३.५	हरेक प्रदेशमा संघिय सरकारको लगानीमा संचालित राष्ट्रिय विज्ञान माध्यमिक विद्यालय (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा								
४.१	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सिप (१५ – वर्ष भन्दा माथि)* (%)	स्थानीय	६८	७०	७२	७४	७६	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	७१.७	७८.९	८६.१	९८.०		शैक्षिक सूचना
४.२	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सिप (१५ – वर्ष भन्दा माथिका महिला)* (%)	स्थानीय	२१	२३	२५	२७	३०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	**८२.०**	**८९.०**	**९५.०**	**१००**		शैक्षिक सूचना
४.३	युवा तथा वयस्कहरूले प्राप्त गरेको अनौपचारिक शिक्षाको समकक्षता निर्धारण दर* (%)	स्थानीय	०.२०	०.३०	०.५०	०.७०	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
४.४	अनौपचारिक शिक्षामा वार्षिक रूपमा युवा तथा वयश्कहरूको सहभागिता दर*(%)	स्थानीय	०.२०	०.३०	०.५०	०.८०	१	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय						
४.५	जिवन पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइमा विश्वस्तरको नागरिक सम्वन्धी विषयको समायोजन	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम								
५.१	हरेक स्थानीय तहमा कम्तिमा एकवटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक सामुदायिक विद्यालय (सङ्ख्या)	स्थानीय	१	१		१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	४८४	५८४	६८४	७५३	७६	फ्ल्यास रिपोर्ट
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(लामो अवधि) तथा सिप विकास (छोटो अवधि) प्रदायक संस्था तथा केन्द्र (सङ्ख्या)	स्थानीय	छोटो अवधि	१	२	३	४	
			लामो अवधि					
		प्रदेश	छोटो अवधि					
			लामो अवधि					
		राष्ट्रिय	छोटो अवधि	११३१	११५५	१२१५	१२५०	एकिकृत सङ्ख्या
			लामो अवधि	६१८	६४९	६७८	७५३	एकिकृत सङ्ख्या
५.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि) प्राप्त गरी सिप परिक्षणमा उत्तीर्ण जनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	महिला					
			पुरूष					
		प्रदेश	महिला					
			पुरूष					
		राष्ट्रिय	महिला					
			पुरूष					
५.४	इन्टरनेट उपयोग गर्न सक्ने आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय	४८	५०	५२	५४	५६	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय	५८.०	६९.२	७८.९	९५.०	९६	दि.वि.ल. (रा. समिक्षा)
५.५	पूर्व सिकाइ तथा कार्य अनुभव, स्वअध्ययन वा अनौपचारिककार्यक्रमहरूबाट सिकेका ज्ञान, सिप र क्षमताको सिप परिक्षणका आधारमा प्राप्त सिपको तह वा क्रेडिट जम्मा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा वा साधारण शिक्षामा प्रवेशका लागि आवेदन दिने प्राविधिक जनशक्ति (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.६	कक्षा १२ उत्तिर्ण सरहको डिप्लोमा तथा प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयको शिक्षा पुरा गरी श्रम बजारमा प्रवेश गरेका जनशक्ति (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.७	कक्षा १० पुरा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (उदाहरणका लागि डिप्लोमा) मा प्रवेश गर्ने विद्यार्थी दर (%)	स्थानीय	२	३	५	७	९	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.८	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्रमाण चिन्ह प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम कार्यक्रमहरू*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
५.९	पूर्व सिकाइ अनुभव (Prior Learning) का आधारमा सिप परिक्षणमा सहभागि भइ औपचारिकप्रमाणपत्र प्राप्त (Recognition Learning) प्राविधिक जनशक्ति* (सङ्ख्या)	स्थानीय	महिला					
			पुरूष					
		प्रदेश	महिला					
			पुरूष					
		राष्ट्रिय	महिला					
			पुरूष					

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
सुशासन तथा व्यवस्थापन								
६.१	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.३	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका माध्यमिक तहका विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.४	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.५	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेको विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.६	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय	०				१	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय	५७.३०	५८	६०	६२	६५	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
६.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (लामो अवधि) तथा सिप विकास (छोटो अवधि) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१०	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.११	प्रचलित कानुनमा व्यवस्था भए कमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी तालिम प्राप्त प्राचार्य (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१३	बालबालिकालाइ आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्वन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने आधारभूत तहको विद्यालय (%)	स्थानीय	९४	९५	९६	९७	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१४	बालबालिकालाइ आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्वन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक तहको विद्यालय (%)	स्थानीय	९९	१००				
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
६.१५	बालबालिकालाइ आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्वन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय	१००					
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१६	समता इन्डेक्सका आधारमा राष्ट्रिय औषत भन्दा कम समता इन्डेक्स भएका स्थानीय तहहरू	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.१७	विद्युतको पहुँच पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	२१	५०	७०	९०	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३४.७	५०.०	७०.०	१००		शैक्षिक सूचना
६.१८	इन्ठरनेटको सुविधा पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	२१.२१	३०	५०	७०	**१००**	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२.७	४७.२	६५.८	९९.०	**१००**	शैक्षिक सूचना
६.१९	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	५२	६०	८०	९०	१००	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८५.९	८८.३	९१.९	९९.०	१००	शैक्षिक सूचना
६.२०	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय*(%)	स्थानीय	०	१		१		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१८.०	६०.०	८०.०	९९.०		शैक्षिक सूचना
६.२१	राष्ट्रिय तथा स्थानीय पाठ्यक्रममा मानवअधिकार, दिगो विकास, लैंगिक समानता जस्ता विषयवस्तुहरूको समावेशिकरण भएको सुनिश्चितता	स्थानीय	४८	५५	७०	८०	९०	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२२	एक वर्षमा सेवाबाट अवकास लिने शिक्षक (निवृत्त	स्थानीय	३.२७	३	२.५	२	१	

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
	भएका समेत) दर*(%)	प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३.०					फल्यास रिपोर्ट
६.२३	गुणस्तर सुनिश्चितता र प्रत्यायन प्रणालीमा आवद्द विद्यालय सङ्ख्या (%)	स्थानीय	६.०६	८	१०	१२	१५	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२४	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्यसामाग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	०	१	२	३	४	
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२५	स्थानीय र प्रदेश तहमा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी (Apprenticeship) तथा कायस्थलको सिकाइ सम्वन्धी सञ्चालन भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२६	राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिपको क्रेडिट जम्मा गर्ने प्राविधिक जनशक्ती (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
६.२७	राष्ट्रिय योग्यताको ढाँचा अनुसार तयार गरीएको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिकाइ उपलव्धीको परिक्षण भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
उच्च शिक्षा								
शिक्षामा लगानी								
८.१	शिक्षामा कुल ग्राहस्थ्य उत्पादनको अंश (%)	स्थानीय	५	७	८	९	१०	
		प्रदेश						

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	कार्य सम्पादन सम्वन्धी सूचनाको श्रोत
		राष्ट्रिय						
८.२	सुत्रमा आधारित शिक्षामा लगानी (%)	स्थानीय	५०	१०	३०	१०		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रू.)	स्थानीय	१०००	१०००	१०००	१०००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय						
८.४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रू.)	स्थानीय	३००	३००	३००	३००		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	३००	३००	३००	३००		
८.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (लामो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रू.)	स्थानीय						
		प्रदेश						

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नेपालको संविधान २०७२
- नयाँ शिक्षा क्षेत्र योजना ESP
- विद्यालय क्षेत्र विकास योजना SSDP
- राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६
- प्रारम्भिक वालविकास सम्बन्धि न्यूनतम मापदण्ड २०६७ पहिलो संशोधन, २०७५
- लागत सहभागिता मापदण्ड, २०७७
- शैक्षिक पार्श्वचित्र, २०७८
- गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७५
- शिक्षक पेसागत सहयोग व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७ र मार्गदर्शन २०७७
- शिक्षा नियमावलि २०५९ तथा शिक्षा नियमावलि

अनूसूची १

शिक्षा योजना निर्माण समितिको विवरण

क्र.स.	नाम, थर	पद	कार्यालय	मोवाइल नम्वर
१	जगत बहादुर हमाल	संयोजक	सामाजिक विकास शाखा (संयोजक)	९८४८१०८३०१
२	सन्तोष प्रशाद काफ्ले	सदस्य	प्राबिधिक सहायक	९८६९०११९०४
३	सरिता कुमारी गुरुङ	सदस्य	जयन्ति मा.बि. खरिगैरा महाबु १ दैलेख	९८६८३४७१६२
४	मात्रिका आचार्य	सदस्य	मालिका मा.बि. महाबु ३ दैलेख	९८६११६०२८९
५	सर्बानन्द जैसि	सदस्य	गैडाबाज मा.बि. महाबु ४ दैलेख	९८४८२४५३२६
६	खगेन्द्र बहादुर थापा	सदस्य	गैडाबाज मा.बि. महाबु ४ दैलेख	९८४८१३१५६०
७	प्रकाश बुढा	सदस्य	सामाज सेबि बुद्धिजिबि	९८५१२११०७५
८	नबराज शाहि	सदस्य	गैडाबाज मा.बि. महाबु ४ दैलेख	९८४८१२१४२८
९	हस्त रावल	सदस्य	महाबु गा. पा. कम्प्युटर अपरेटर	९८४८१२१९०३
१०	ईन्द्र बहादुर खत्री	सदस्य	मष्ठा आ.बि. दबडा महाबु १ दैलेख	९८६९७३५९२७
११	कृष्ण बहादुर वली	सदस्य-सचिव	महाबु गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख	९८४८०४८९२८

अनूसूची २

शिक्षा योजना निर्माणका क्रममा भएका वैठक, कार्यशालामा सहभागि विवरण

क्र.स.	नाम, थर	पद	कार्यालय	कैफियत
१	श्री जंग बहादुर शाहि	गा.पा अध्यक्ष	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
२	श्री प्रेम कुमारी बुढा	गा.पा उपाध्यक्ष	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
३	श्री भलारम पंगाली	प्र.प्र.अधिकृत	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
४	श्री कृष्ण बहादुर वली	शिक्षा अधिकृत	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
५	श्री सन्तोस प्रशाद काफ्ले	प्राबिधिक सहायक	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
६	श्री राम बहादुर बुढा	प्र,अ	श्री मालिका मा,बि बाँसि दैलेख	
७	श्री मन बहादुर थापामगर	शिक्षक	श्री गैडाबाज मा.बि महाबु ४ दैलेख	
८	श्री हरी प्रशाद उपाध्याय	वडा १ अध्यक्ष	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
९	श्री भगिरथ शर्मा	प्र.अ	श्री जगदिश मा.बि ऐराडी महाबु २ दैलेख	
१०	श्री नन्द रावत	प्र,अ	श्री भैरब मा.बि रानिबन महाबु ६ दैलेख	
११	श्री राजु शाहि	बि.ब्य.स अध्यक्ष	श्री श्री गैडाबाज मा.बि महाबु ४ दैलेख	
१२	श्री झलक भण्डारी	बि.ब्य.स अध्यक्ष	श्री भगवति आ बि रीठा महाबु ३ दैलेख	
१३	श्री मन बहादुर शाही	शिक्षक	श्री कैलाशि आ बि गोर्ति	
१४	श्री प्रकाश शाहि	प्र.अ	श्री भगवति मा,बि कासिकाँध, दैलेख	
१५	श्री जगत हमाल	सा बि सं	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
१६	श्री हस्त रावल	कम्प्युटर अपरेटर	महाबु गाउपालिका, दैलेख	
१७	श्री टिका कुमारी रोकाया	आईटि अफिसर	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
१८	श्री भगिरथ शर्मा	प्र.अ	श्री जगदिश मा.बि ऐराडि महाबु २ दैलेख	
१९	श्री अमर बहादुर थापा	बुद्धिजिबि	महाबु गाउँपालिका दैलेख	
२०	श्री चन्द्र बहादुर थापा	प्र.अ	श्री कालिमा मा.बि टाकुरी महाबु ६ दैलेख	
२१	श्री रमेश बुढा	शिक्षक	श्री ने रा आ बि सुवाकोट महाबु ३ दैलेख	

अनुसूची ३

गाउँपालिका अन्तर्गतका बालविकास केन्द्र र सहजकर्ताको विवरण

क्र.स.	बालबिकास केन्द्रको नाम	सहजकर्ताको नाम
१	जयन्ति मा.बि महाबु १	डम्बर कु. साउत
२	जनता आ.बि महाबु ५	विष्णु कु. शाही
३	मष्टा आ,बि दबडा महाबु १	पार्वति खत्री
४	कालिका मा.वि वाँसी महावु ३	मन कुमारी सुनार
५	पिपलडाँडा आ.वि महावु ५	राज कुमारी शाही
६	शिव आ.वि फागु महावु ४	मिष्ठु कुमारी सिंह
७	ने रा आ वि चुनटाकुरा महावु ५	रूमा कुमारी शाही
८	पाठकी आ.वि राज्म महावु ३	अमृता कुमारी खत्री
९	भगती आ वि रिठा महावु ३	नयन कुमारी विष्ट
१०	मालिका मा.वि वाँसी महावु ३	सिता आर्चाय शर्मा
११	ने.रा.आ.वि सुवाकोट महावु ३	मिना कुमारी शाही
१२	मष्टा आ.वि महावु १	रमा कुमारी रोकाय
१३	ने.रा.आ.वि आटिपाटा महावु २	पवित्रा कुमारी थापा
१४	ने.रा.आ.वि केउरेपानी महावु २	कमला थापा मगर
१५	जयन्ती मा.वि महावु १	तारा मल्ल
१६	गैडावाज मा.वि महावु ४	कविता शर्मा
१७	जगदिश मा.वि महावु २	शान्ता कुमारी गुरूङ
१८	ने.रा.आ.वि केउरेपानी महावु २	सुमन कुमारी सुनार
१९	ने.रा.आ.वि केउरेपानी महावु २	देवु कुमारी सुनार
२०	गणेश आ.वि महावु ६	कृष्णा कुमारी काफ्ले
२१	कैलाश आ.lj plt;]gL	कल्पना कुमारी शाही
२२	शिव आ.वि लामिडाँडा महावु ६	निरमाया शाही
२३	कालीका मा.वि टाकुरी महावु ६	मनकली थापा मगर
२४	पाल्ती आ.वि महावु १	नैना कुमारी थापा
२५	विष्णु आ.वि महावु ५	डिला पौडेल (जैसी)
२६	कैलाशी आ.वि गोर्ती महावु ५	गोरी मिजार सार्की
२७	गैडावाज मा.वि महावु ४	तुल्सी कुमारी शाही

अनुसूची ४

गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूको विवरण

क्र. स.	विद्यालयको नाम	प्र.अको नाम	प्र. अ फोन नं	संचालित कक्षा
१	श्री जगदिश मा बि ऐराडी महाबु २	श्री भगिरथ शर्मा	९८४४८५८१५६	१ देखि १२
२	श्री जयन्ति मा बि खरीगैरा महाबु १	श्री सरिता कुमारी गुरुङ	९८६८३४७१६२	१ देखि १२
३	श्री गैडाबाज मा बि महाबु ४	श्री नबराज शाहि	९८४८१२१४२८	१ देखि १२
४	श्री मालिका मा बि बाँसी महाबु ३	श्री राम बहादुर बुढा	९८५८०६८२४०	१ देखि १२
५	श्री भगवति मा बि काँसिकाध महाबु ५	श्री प्रकाश शाहि	९८६६५०५५०५	१ देखि १२
६	श्री भैरब मा बि रानिवन महाबु ६	श्री नन्द बहादुर रावत	९८४४८४३०३५	१ देखि १२
७	श्री कालिका मा बि टाकुरी महाबु ५	श्री चन्द्र बहादुर थापा	९८४८११६८५२	१ देखि १०
८	श्री ने रा आ बि गिताचौर महाबु ४	श्री केशब सिहं	९८५८०५७०६२	१ देखि ९
९	श्री ने रा आ बि बडाखोला महाबु २	श्री बम बहादर बुढा	९८४८०४४०६३	१ देखि ८
१०	श्री ने रा आ बि सुवाकोट महाबु ३	श्री रमेश बहादुर बुढा	९८४४८७०१३०	१ देखि ८
११	श्री भगवति आ बि रीठा महाबु ३	श्री मनिराज उपाध्य	९७६८०१६५९२	१ देखि ८
१२	श्री शिब आ बि गडिगाउँ महाबु ५	श्री राम बहादुर हमाल	९८४२३०२६१८	१ देखि ८
१३	श्री कैलाशि आ बि गोर्ति महाबु ५	श्री ठिम बहादुर बराल	९८६३१३१२२८	१ देखि ८
१४	श्री मष्टा आ बि दवडा महाबु १	श्री जगत बहादुर थापा	९८४८११७१२८	१ दखि ८
१५	श्री शिब हिमालय आ बि लामिडाँडा महाबु ६	श्री टेक बहादुर सिंह	९८६८२६४२५३	१ देखि ६
१६	श्री पाल्ति आ बि कालासिम महाबु १	श्री बली प्रशाद उपाध्याय	९८४८१००१८७	१ देखि ५
१७	श्री शिब आ बि मान्म महाबु २	श्री भगिराम खत्री	९८४९४९२३८०	१ देखि ५
१८	श्री पाठकि आ बि राज्म महाबु ३	श्री नन्द जैसि	९८४८५११४५४	१ देखि ५
१९	श्री सरस्वति आ बि काप्रिखोला महाबु ४	श्री देबिराम जैसी	९८६८४०१७८४	१ दखि ५
२०	श्री शिब हिमालय आ बि फागु महाबु ४	श्री दिपेन्द्र सिङ	९८४४८५७६०२	१ देखि ५
२१	श्री ने रा आ बि चुनटाकुरा महाबु ५	श्री खड्क बहादुर शाहि	९८४१७५८४३३	१ देखि ५
२२	श्री जनता आ बि पिपलचौतारा महाबु ५	श्री चक्र बहादुर शाहि	९८६८९१७८०२	१ देखि ५
२३	श्री कैलाश आ बि उत्तेसनि महाबु ६	श्री तेज बहादुर शाहि	९८२२५९७९८२	१ देखि ५
२४	श्री ने रा आ बि एकपाटे महाबु ५	श्री गणेश सिंह	९८६७३६३१२८	१ देखि ५
२५	श्री ने रा आ बि टाबुरी महाबु ६	श्री शिबराज सिजाली	९८४८११२५०४	१ देखि ५
२६	श्री सरस्वति आ बि साजुखर्क महाबु ५	श्री शरम बहादुर शाहि	९८४४८९९०२८	१ देखि ५
२७	श्री कोपिला आ बि भाब्र महाबु १	श्री पुस्पा कुमारी धमला	९८४८११७२३०	१ देखि ५
२८	श्री ने रा आ बि आटिपाटा महाबु २	श्री मन कुमारी थापा	९८४७९९८०२५	१ देखि ५
२९	श्री बिस्णु आ बि वलिडाँडा महाबु ५	श्री पबित्रा मिजार	९८६५३२२८७४	१ देखि ३
३०	श्री पिपलडाँडा आ बि गडिगाँउ महाबु ५	श्री बिमला हमाल	९८४८११६८११	१ देखि ३
३१	श्री गणेश आ बि सिमलडाँडा महाबु ६	श्री खगेन्द्र बहादुर थापा	९८४८३४२५२५	१ देखि ३
३२	श्री हिमालय आ बि जौखोरीया महाबु ६	श्री पुर्ण बहादुर सिजाली		१ देखि ३
३३	श्री जनसेवा आ बि बाघखोर महाबु ६	श्री भुपेन्द्र बहादुर शाहि	९८०४५०५४०४	१ देखि ३

अनुसुची ५

गाउँ शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरूको विवरण

क्र.स.	नाम	पद	ठेगाना	सम्पर्क नम्वर
१	श्री जंग बहादुर शाही	अध्यक्ष	महाबु गा.पा ५	९८५८०४५१५२
२	श्री प्रेम कुमारी बुढा	सदस्य	महाबु गा.पा ३	९८४८२८४५२३
३	श्री जगत बहादुर हमाल	सदस्य	महाबु गा.पा ५	९८४८१०८३०१
४	श्री हिरासिंह बडुवाल	सदस्य	महाबु गा.पा ३	९८६३१३१२७४
५	श्री राजु शाही	सदस्य	महाबु गा.पा ४	९८६८०६४६६४
६	श्री धन बहादुर सुनार	सदस्य	महाबु गा.पा १	९८६६८९६४५९
७	श्री भुमि तारामी	सदस्य	महाबु गा.पा ४	९८१९५०९४६६
८	श्री दल बहादुर गुरुङ	सदस्य	महाबु गा.पा २	९७४८०२१९०८
९	श्री सरिता कुमारी गुरुङ	सदस्य	महाबु गा.पा १	९८६८३४७१६२
१०	श्री बाटुली सुनार	सदस्य	महाबु गा.पा १	९८२२४४६२४८
११	श्री कृष्ण बहादुर वली	सदस्य सचिब	गुर्भाकोट न.पा. सुर्खेत	९८४८०४८९२८

टिपोट